

జూన్

1975

భారత

వ్యవస్థాపకులు

దేశాధికారక నాగేశ్వరరావు పంతులు

పెట: రూపాయిన్నర

భారతి

మా స ప తి క

౨

శివలెంక శంభు ప్రసాద్

సంవాదపాఠం

(1938-1972)

*

జూన్ 1975

సంపుటము 52 :

సంచిక 6 :

విడివక్రతిక వెల రూపాయిన్నర

విషయానుక్రమణిక

జూన్ 1975

వసంతం ఏ వీధిని ?	శ్రీ ఆకాండ వంకటరత్నం	5
శివస్తవము : నన్నెవోడని కుమారసంభవము	డా. నేలటూరు వేంకటరమణయ్య	6
డమరుధ్వని	సీరపాణి	0
శిష్టుల భాషా విశిష్టత	శ్రీ టి. జి. కృష్ణారావు	1
'రేపులో' కి	శ్రీ రాఘా చంద్రమౌళి	15
వేంకటాద్వరి కవితా చమత్కృతి : లక్ష్మీ నవోదయము	శ్రీ బులుసు వేంకట రమణయ్య	16
శ్రీ భీమేశ్వర పురాణ ప్రబంధము	డా. కేతవరపు వేంకట రామకోటాస్త్రి	20
ప్రాకృత సాహిత్యంలో సామాన్య మానవుడు	శ్రీ తిరుమల రామచంద్ర	25
ప్రాచీన భారతదేశంలో పశువైద్యము	డా. సూర్యదేవర రవికుమార్	33
వాడు	కేఎస్వీ	42
కీ. శే. సూతలపాటి గంగాధరం	శ్రీ జానమద్ది హనుమచ్ఛాస్త్రి	52
కవితామృత జలంధరం దంగాధరం	శ్రీ మధురాంతకం రాజారాం	53
కలగూరగంప		57
గ్రంథ విమర్శలు		63

వనంతం ఏ వీధిని?

శ్రీ ఆకొండి శైలకటరత్నం

రాతంతా పులివంటి చలితో నేనై కట్టి
మంచు కోరలు పేల్చే రక్తం గడ్డ కట్టి -

గంబుల పడిన శిర్పంలా

శున్నటి నీరెండల వెచ్చదనం కోశం

కలల దారులు పరచిన నాకు

నీ తోడు లేక ఎదురై వని

వేళి వేళి సూర్యులు !

ముఖంపీద గుప్పుమంటున్న యెండ;

ముడుచుకున్న ముడుసలి వంటి చెట్టునీడ

తో యెండిన అకుల నడుమ

నా దేహం మీద వీడక పడిచే నిప్పులు !

చల్లటి వనంతాన్ని వీచే పిల్ల గాఢానందం

కలలదారులు పరచిన నాకు

నీ తోడు లేక ఎదురై నివి

వేళి వేళి సూర్యులు !

గుండె హరించి ఉరుముతో

కన్ను చెదిరింది శైరుపుల

తనువు తడిసింది

బల బల బల కరిగిన అకాశంతో !

సరళ సంతా ఉప్పొంగిన సదులు !

రెక్కల కింద ఒదిగిపోదానికి

తల్లిని పిలిచే పితుక పిల్లలా

గజ గజ పాటలు పొడుతున్న నాకు

నీ తోడులేక ఎదురై వని

చెమ్మగిలిన గుండెలోకి చూసుకుపోతూ

కన్నీటి సూర్యులు !

ఇక

వెచ్చదనం ఎక్కడుంది?

వనంతం ఏ వీధిని ?

వి అకల మారుల్లో దాక్కుని ?

శివస్తవము : నన్నెచోడని

కుమారసంభవము

డా॥ నేలమూల వేంకట రమణయ్య

త: శివస్తవమున అంటు వృత్తములు - మూడు అయ్య గానములు, రెండు అయ పోరిణులు-గలవు ఇందు మొదటి దానియందు అయరాండవమును రెంటిలో మూటిలో వాట్న వాద్యములయందు తన్మయత్వమును, నాల్గవ దానిలో వరమేశ్వరుని సౌమ్యకారమును, కడపటి దానిలో నతని సువ్రగ్భటము వరసల దానములును వర్ణింప బడినవి.

ఇందు దత్తుని కథ భిన్నముగా నున్నది. వరభద్రుని శస్త్ర వములేదు దత్తుని తలను కొట్టనులేదు. మేక తలను పెట్టనులేదు. సతీదేవి అగ్నిలో దహనమై పోయినప్పుడు దత్తునిమీద కోపించినవారు గణనాయకులు. వీరు వినాయకు అగుదురో కారో చెప్పటకు వీలుకాదు గాని పోయి దత్తుని వెదకి ఎట్టి స్మరణ పోవుపక్షము కొట్టి కావడించి తెచ్చినవారు దేవా స్మారకములేని దత్తుని శరీరము శివుని తాకుడుచే యధాపూర్వము అక్షత శరీరమై లేచెను. జాధ లేకపోయెను. అప్పుడే దత్తుని తార్క శివుని పలికిన వేడెను. శివుడు కరుణింపగా బ్రహ్మ దులు అదిచూచి వేడగా, శివునాజ్ఞచే దత్తుని కట్టువిప్పుగా నాతడు ఈ యెదు వృత్తములను అడుచు పాడెను.

అ య గ్రా హ :

సౌతల విస్ఫురిత లోతర కాసురశి

కాల భయదాసుర కరాళ నయనాగ్ని
జ్వాలాకొ పింగళ జలాభియొక నా జెరిసి

తూలి దివిభూషణచయాలశిత దీర్ఘ
వ్యాళనికరింబొకొ కరాళియొకొ నాదనరి

కాల వరస్వత్య వరలోలుడగు శ్రీశం
కాలధరు నుజ్జ్వల కపాలధరు సన్నిశిత

శు లధరు నీశ్వరు యాళ. ముతియింతున్.

సౌతల = సుదుటియండలి, విస్ఫురిత = వజ్రలితమై,
లోతర = చక్కగ సంచలించుననియు, భాసుర = ప్రవాళవంత
మైశ్చ, వికాల = వెడదయగు, భయదాసురకరాళ = భీతిగొలుపు
నసురసంబంధమైన శివునియొక్క, నయనాగి = కంటి నిప్పు
యొక్క, 'జ్వాలాకొ' = మంటలేమో! (కాదేని), పింగళజలాభి =
గోరోజనపు రంగుగల జడల సమూహము, ఒకొ = ఏమొ! నా =
అనునటు, జెరిసి = కలియబడి, దివి = ఆకాశమునందు, తూలి =
ఎగయును.

భూషణ చయాలశిత, భూషణశత్రు = ఆభరణములనమూ
హములో, లుళిత = చలించెడు, వ్యాళనికరింబొకొ = పాముల
గుంప, లేదా, కరాళి = అగ్నిజిహ్వలో, నా = అనగా, తళి =
ఒప్పు, కాల = ప్రకాశింపగా.

వర = పియకరమైన, స్వత్యవర = శ్రేష్ఠ నర్తనము
నందు, లోలుడగు = అనకుడగు, శ్రీ కంకాలధరున్ = శోభా
యుతమైన బొమికలగూటిని ధరించినవాడును, కపాలకపాలధరు,
ఉజ్వల = జ్వలించునట్టి, కపాలధరు = పుత్ర దాల్చును, సునిశిత =
మిక్కిలివాడియైన, శూలధరున్ = శూలమును నాయుధమును చేబట్టు
వానిని, దయాలున్ = కనికరముగలవాడయిన, ఈశ్వరున్ = శివుని,
ముతియింతున్ = కీర్తింతును.

అ య గ్రా హ :

ఉర్వర చలింపఁ గులవర్యత చయంబడరఁ

బద్ధి భూని సంబునిధు తొద్దళియూడన్

బూర్గగోగవాగసుర పూర్వదిగీశ యమ

వార్ధిభు ధనేశ్వరుల గర్వములందగన్

సర్వగణముఖులును సర్వగణభూతములు

వార్ధ సహిభూషణము లూర్ధదిశిలన్ గం

ధర్మ తతివాడగ నవూర్ధ నటవాది గురు

సర్వగతు సర్వమయు శిరు నుతియింతున్

ఉర్ధ్వ నలింపన్ = భూమికవలియూడగా, కులసర్వత
చయంబు, కులసర్వత = భూమిమీద ముఖ్యసర్వతములు (మహేంద్ర
మలయాదులు ఇందు), చయంబు = సమూహము, అడరన్ =
కలతనందగా, అంబునిధులు = నమ్మదములలోని, ఔర్ధ్వశి =
బడబాసలము, భువి = భూమియందు, పర్వ = ప్రసరించి, వ్యాపించి,
అడన్ = నర్తించగా, పూర్వసుర = అనురులయొక్కయు, నాగ =
నాగులయొక్కయు, సుర = దేవతలయొక్కయు పూర్వదిగీశ =
తూర్పుదిక్కున కధిపతియైన ఇంద్రునియొక్కయు, యమ =
యమధర్మరాజయొక్కయు, వార్ధిభు = నీళ్లకు అధిపతియైన
వరుణుని యొక్కయు, ధనేశ్వరుల = ధనమున కధిపతియైన
కుశేరుని యొక్కయు, గర్వములు = కావరములు, అపాంకారములు,
అడంగన్ = మట్టుపడగా = ఇచ్చట చతుర్దిక్కులు మూతము
పేర్చినబడినారు. = అగ్నివాయు నైరుతి ఈశాన్యాలను విదిక్కుల
ప్రభువుల ప్రస్తావములేదు. ఈశాన్యాధిపతి శివుడే కదాయని యను
కొనవలసిన వనిలేదు. అతడు రుద్రులలో నొక్కడు కావచ్చును.

'సర్వగణముఖులును, సర్వగణభూతములు' అని వాత పతి =
'గణముఖులు' 'గణభూతములు' అనుట యొప్పును = సర్వగణ
ముఖులును = సకలగణాధిపులును, సర్వగణభూతములు = సకల
భూతములపిండును, ఆర్ధన్ = బొబ్బలుపెట్టగా.

అహిభూషణములు = సాములైన సాములు, ఓర్ధ' అని
వాతపతి 'ఉర్ధ్వ' = ఉపరి (గట్టిగా) నిడువగా. అని మద
రాసు విశ్వవిద్యా-లమువాఖ్య పుట 41 - ఓర్ధ్వన్ = ఓర్ధ్వకొని
యుండగా, గణభూతాదులిడు బొబ్బలకు వెలువి పారిపోక సహించు
కొని యుండగా,

దిశలన్ = దిక్కులందు, గంధర్వతతిపాదగ | (గంధర్వ
తతి + పాదగ) గంధర్వుల వహూహము పాదగా (గానముపేరుగా),

'అపూర్ణ నటవాదియగు' అని వాత పతి : అపూర్ణ నటవాదిగురు
మద విశ్వవి. సాధువు అపూర్ణ = వింతయైన, నటన = నృత్య
మునకు. ఆదిగురు = మూలాచార్యుడైనవాడును, సర్వగతు =
నిర్దియోడల నుండువాడును, - సర్వ యు = సర్వము తానేయైన
వాడును అగు, శర్వున్ = ఈశ్వరుని, నుతించును = కీర్తించును.

ల య గ్రా హి :

తాలరుతి గీతి రుతివేతి తతివాద్యరుతి

సాలసవంతమయి యోలి నుతియంద

తాలగతి మేలుచును గేలచరువిప్పుచును

జాలి యమ రాగమున గ్రాలుచు సుఖార్ద్ర

దేలుచును మేలుజవి వాలుచును గెత్తుచును

లోలగతి వేతభుజ చాలనలోబే

తాలయమనందు ముఖిల నెఱసంజన్ నను

కూల గలివాడు శివు శూలి నుతియింతున్

తాలరుతి = తాలముయొక్క ధానియు, గీతిరుతి = గీతమును
శబ్దమును, మేలితతి = మేలుతరగతి, వాద్యరుతి = వాద్యముల
మోతయు, మేలితతి వాద్యరుతిల నగా భేరికావ. ఎవంచనునోవాద్య
ములమోతయని గ్రహించవచ్చును. మూడువిధముల బేర్చినబడుట
వలన తార్థ తికమును కవియుదే శించినటు తోచుచున్నది ఇందు
వర్ధింపబడిన యంశము శివతాండముగావున తాలమనగా నృత్యమున
నడుగువేయుట కనుకూలమగు లయయని తర్చట యుక్తము,
వాద్యరుతిసా = వాద్యరుతి + చాల, సాలసవంతమయి = మిక్కిలియు
రసభరితమయి వినుటకు మిక్కిలి ఇంపయి, ఓలిన్ = వరుసగా,
క్రమ ప్రకారము, ఉలియన్ = మోయగా, సోతాలగతి = మిక్కిలియు
మ దేశముతో, మెట్టుచును = అడుగులు వేయుచును, కేన్ =
చేతితో, చరలిచ్చుచును = చక్కలులు చలించుచును, అనరాగన్ =
ప్రేమయందు, సాలి = దీటులు, కాలచు = నర్తించు, సుఖార్ద్ర
బిన్ = ముఖము సముదముతో, తేలుచును = తెలిచు డుచ్చును,
మేలుజవి = దేహస్మారికముదప్పి, వాలుచును = పులుచును
గెత్తుచును = గెంతులు వేయుచును, లోలగతి 'రోలగతి' అని వాత
పతి : తూలియాడుచు, నేతభుజచాలనలో = కన్యలను, దివ్యచు
భుజములనాడించుచు, ప్రేతాలయమునందు = శ్మశానమున, వల్ల
కాటిలో, ముఖిలన్ = సౌఖ్యముగ, ఎఱసంజన్ = ప్రాతస్సాయం

సంధ్యలయందు 'నెలనంజ' యనగా నెలనంజంధ్య, సూర్యాస్తమయములలో ఆరుణభామనీ కిరణ ప్రసారమువలన ఆకాశము రక్తసిక్తమైనట్లెఱువారును. తత్కారణమున నెలనంజయని చెప్పుదురు. ఆరుణోదయాస్తమయములు (లేదా నెలనంజయని యేనియు) గ్రహింపనగును. నెలనంజయనగా నిండునంజ.) అనుకూలగతి (ననునోలగతి యని వ్రాతప్రతి) = ఆయాసంధ్యలకు తగిన విధమున, ఆడు = సృత్యమునల్లు, శివు = శివుని, శూల = శూలాయుధుని, సుతియింటున్ = కీర్తింతును.

మొదటి చరణమునందలి 'ప్రోత్తాలగతి' యను వ్రాతప్రతి పాఠముకు పరిష్కర్తలు 'తత్తాలగతి' అని శవరించివారు. ఈ నవంజ యనావశ్యమైనది 'ప్రోత్తాలగతి' యను పాఠమే యంగీకారము. చదుట ఇది 'చర్చి' శబ్దముయొక్క బ. వ. (చరి + చరి = చర్చిరి) ఈ శబ్దమునకు యాంధ్రభంధములలో ప్రయోగాంతముగానరాదు. గెత్తుచును 'గెంతచు, ఊగుచు' లఘువ్యాఖ్య పుట 12. ఈ మాటకును ప్రయోగాంతరము లేదు.

అ య హా ర ణః

కళగళము ఘనఘనము తెఱగగగ మఱికలును
గఱడియలు ద్రిపుదలును గఱడియలు జెల్లు
యులుములన వడిఁజెంగె గొఱనెలయుఁ దనుధుచులు
మెలుగులన దశదిశల మెఱవఁదలమీదన్
వఱలు సురనది దొలకి నెఱిఁజిన కులనుగురియఁ
దఱిమికిని తొలుమెగులు తఱియనంగ సృత్యం
బొఱపవరు లలితగతి మెఱయశివుండజుఁ డమరు
దుఱుఫలము లొసగునని యెఱింగి నుతియింటున్.

ఈ వృత్తమునందు శివుడు తొలిమెగులుతోననగా తొలకరి మేఘముతో నుపమింపబడినాడు తొలిమెగులుతో నేతయుపమింపబడె ననగా గ్రీష్మాతపముచే గ్రాగియుండునేలకు తొలకరి చినుకుల వలన త్యంతమాప్తయమునగులుగును తరువాత నెంతయధికముగ వర్షము కురిసివెల్లువలె ప్రవహించినను, తత్కార్యమే తొలకరివానచే తృష్ణ తీరియుంచుకారణమున, భూమికి తొలకరివానవలన గలిగినట్లు తరువాత నీ వలన దుర్భిక్షయగుదు. కావున సమధగణములు పెట్టిన అరిక బాధింపబడి వీరితపించుతుండిన దట్లు గ్రీష్మాతపముచే

బెట్ట బడిన భూమికి తొలకరివాన తాపోశశమనము గల్గించినట్లు తన బాధల బావుడుని వేడకొనుచు శివుని తొలకరితో బోల్చినాడు.

కళగ = చూడగా కళగళము = ఘనఘనము, తెర, కళ = నల్లని. గళము = కుత్తుక, ఘనఘనము (ఘనఘనము) = మేఘము యొక్క తెర = నమూనాము.

మేఘమును కళగళముతో మాత్రము బోల్చినేల? ఘనఘనము గొల్లనిది శివుడు పొందుతాంగుడు. అతని మేనగళమొక్కటియే నల్లనిది. కావున కరగళము ఘనఘనముతో బోల్చబడినది.

ఉఱికలును గఱడియలు ద్రిపుదలును గఱడియలు, వీనియరమును సునిశ్చయముగ వివరించుటకు వీలులేదు. రామకృష్ణ కవిగారు చెప్పినట్లు, అపూర్వపదంబులకు ప్రయోగంబులు మృగ్యంబులు - కు. సం. సంపు ౧. అనుబంధము పుట. కాని పైజెప్పిన ఉఱికాదులు సృత్యమున కుపకరణములైన వాద్య విశేషములుగా తోచుచున్నది. ఏలనగా ౧. వివి శివుని సృత్యసనచయములందు ప్రయోగింపబడినవి. 'పెల్లెయులుములని వడిచెలగ' అని యుండుట వలన నవి మోయు చుండెనని తెలియుచున్నది. కావున వాని స్వరూపమెట్టిదైనను నవి వాద్యములే యనుట తెల్లము.

పెల్లె = అతిశయముగ, ఉలుములన = మేఘగర్జన యనునట్లు, వడిన్ = వేగముగా, చెలగన్ = శబ్దించుచుండగా, కాఱనెలయు = అర్ధచంద్రుడును, తనరుచులు = తన కిరణకాంతలు, మెలుగులన = మెలుపులనునట్లు, దశదిశలన్ = పదిదిక్కులను, (అష్ట దిక్కులను సూర్యోదస్యలను) మెఱవన్ = మెఱయగా 'మెఱవన్' అనురూప మసాధారణమైనది.) మెఱయన్ అనురూపమెవర్వతవాడుక యుండున్నది. చంద్ర కిరణముల కాంతి నాట్యము నల్లు మహేశ్వరుని యంగ చందమువలన విచ్చిన్నముగ బ్రసరింపక యనుక్షణమును మెలుగుపడుచు వరల బ్రకాశించుచుండినది. తత్కారణమున చంద్రకిరణకాంతికి విద్యుల్లతతో సామ్యమేర్పడినది.

తలమీదన్ = షరమేశ్వరుని శిరస్సుపై, వఱలు = వనహించు, సురనది = ఆకాశంగ, తొలకి = తొనకి చెదరి, నఱిజినుకులను = ఏటవాలుగబడు వానబొట్లను, కురియన్ = పరింపగా, (శివుడు సృత్యము నల్లున నడుగు వేయునప్పుడు అతని

శిరము మీది గఁగా నవంతి క్రిందుమీదగుట వలన నీరు చెదరి వర్ష బిందువుల బోలి క్రిందరాలినవి)

‘తఱిమిక్కిని’ తఱముక్కిని తొలిమొగులు తఱి యని యుండుట యొక్కము తఱముక్కిని = ఒండొంటిని వెనువెంట నంటివేగముగ నడుచు, ఇవట తఱముక్కిని తొలిమొగులు’ అనుట వలన శివుని నాట్యభంగులు అనుక్షణమును మార్పుజెందుమండెనని సూచన. తొలిమొగులు తఱియనగ = తొలకరి మేఘముల గుబురు లనునటు, నృత్యంబు = నాట్యముయొక్క, ఒకపు = విరాసము, అమరున్ = ఒప్పును, లలితగతి = మనోజ్ఞముగ, మెఱయు = ప్రకాశించు, శివుడు, అజడు = పుటు కలేనివాడ నియు, అమరుడు = చావులేనివాడనియు, ఉటు = గొప్పదైన, ఫలమును = ప్రయోజనమును, ఒసగున్ = ఇచ్చునని, ఎఱిగి = తెలిసికొని, నుతియింతున్ = కీర్తింతును.

లయహారిణి :

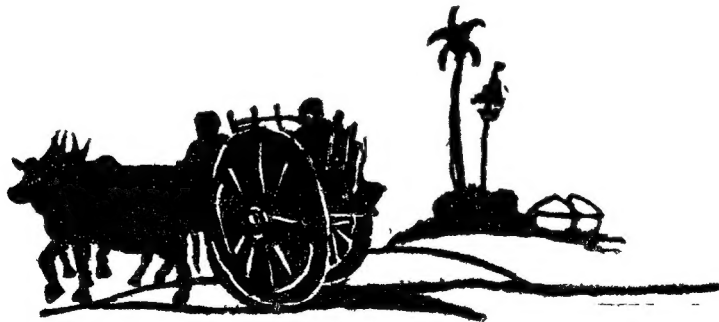
కరనికర మురువిటవరములన గరతలము
 లుణరుచి దలిరులనఁ గరజములు పుట్టె
 త్పరమనగ, వనరహజ హరిదముజ మునిమనుజ
 సురగగన చరభుజగ గరుడగణ యక్షే
 శ్వరుల కతిదయనొసంగు వరఫలము లసిశమును
 భరితమయి మధుసమయ సురవరమహిజ
 స్ఫురణ కెనయనఁదనరు వరదుహిత నటనరతు
 బరమసరుఁబరమగురు) బరము నతింతున్

ఈ వృత్తమునందు శివుడు ఈప్రతార్థదయినియైన వసంత

సమయ కల్పవృక్షముతో బోల్పబడినాడు - అన్ని వృక్షములతోలి కల్ప తరువుగూడ వసంతకాలమున చిగిర్చి పూచి ఫలభరితమగును. కాదేని మధుసమయ సురవరమహిజమనుట నిరర్థకపద ప్రయోగమగును. శివుడు వరదుడు = వరములొసగు నతని చేతులు కల్పవృక్ష శాఖల వంటివి. ఎట్లనైన యటజేయి చిగురు, నఖములు పుట్టేత్పరము.

కరనికరములు = చేతుల సమూహము, ఉరు = గొప్ప దగు, విటవరమునన్ = మేలుకొమ్మలనగా, కరతలము = అట చేయి, అరుణరుభిన్ = ఎట్లని కాంతివలన, తలిరులన - లేత చిగురులనగా, కరజములు = చేతి వేళ్లయందలిగోళ్లు, పుట్టేత్పరములు = పూలపోపు, అనగ = నాగ.

వనరహజహరిదముజమునిమనుజసురగగనచరభుజగ గరుడగణ యక్షేశ్వరులకు, వనరహజ = తామర చూలియైన (బహ్మకృతు, హరి = విష్ణువునకును, దముజ = అసరులకును, ముని = తపస్సు ము ముజు = మనుష్యులకును, గగనచర = ఆకాశగములకును, బుజగ = సర్పములకును, గరుడగణ = గరుడుల సమూహములకును, యక్షేశ్వరు లకు = యక్షుల ప్రభువులకును, అతిదయన్ = మిక్కిలిదయతో, అసిశమును = ఎల్లప్పుడును, వరఫలమును = కామితార్థములను పండ్లను, భరితమయి = (ఫలములతో) నిండినదయిన, మధు సమయ = వసంతకాలమందలి, సురవరమహిజ = కల్పవృక్షము యొక్క, స్ఫురణకు = శోభకు, ఎనయనన్ = సమానేమైనట్లు, తనరు = ఒప్పు, వరదు = కోరిన కోర్కెల నొసగువాడును, హితనటనరతు = మనోజ్ఞమైన నృత్యము నందాసక్తుడును, పరమ వరు = పరాత్పరుడును, పరమగురు = శేషాద్రి గురుడును అగు, పరము = పరమేశ్వరని, నుతియింతున్ = కీర్తింతును.

డమరు ధ్వని

శ్రీ సీ ర పా ణి

ప్రపంచస్వంధ్యావదనం
జేపురించె నల్పధిగో!
అదుణార్కుని రక్త తిలక
ముగదాల్చిన కాళికవలె.
దిక్కులేని ఎక్కుల రోద
పిక్కటిల్ల రోదసిలో
ఁ కులన్ని ఒక్కుమ్మడి
తిండించెను గాండించెన
చిట్టెం కట్టిన చీకటి
పాట్ల చీల్చి వేయాలని |
బాకు వలె రేకులన్ని
బరితెగించి నిలిచాయి. |
అంభోనిధి గర్భంలో
అవుంచె బాడబాగ్ని
నన్నె కుదర కుహరంలో
“లావా” గుడుసుక్కు తిరెగె
అన్నార్తుని కడుపులోన
ఆకలి మంటలు రేగెను.
వరాజితుని గుండెలోన
నెలకూ మంటికలు మోగెను.
ప్రతి యువకుని హృదయంలో
ప్రభవించెను పగతికాంక్ష
రుధిరంలో అనిలద్యుతి
ధమనుల్లో డమరుధ్వని.

శిష్టుల భాషా విశిష్టత

శ్రీ టి. జి. కృష్ణారావు

పట్నాకలి చేతగట్టి, కనకమూ శిరోమణి సమూహరించి, సామర జనాన్ని దరిజేరినయకుండా తొలగించుకుంటూ సుద్ధూరమైన రాజ మారంలో పయాణిస్తూ, సామాన్యుల్ని సంభ్రమాశ్చర్యాలతో ముంచెత్తుతున్న గ్రాంధిక భాషా సరస్వతిని 'నీ వెవరి సాత్తు'వని నిల దీసి (పశ్చిచి, జనమూ, జీవమూ గల వ్యావహారిక భాషకు సాహిత్య గౌరవాన్ని ప్రోదిచేశారు గిడుగువారు ఆ నాటి పండితులతో గిడుగు వారు అసహాయకూరులై పోరాడేరు. గ్రాంధికవాదులు ఎంతకీ తమ భాష నిరుష మైనది గానే భావించారు గాని తమ భాషలో ప్రవేశిం చిన గ్రాంధిక విరుద్ధ ప్రయోగాన్ని చూడలేకపోయారు. ఏ వ్యాకరణాలని నాము పమాణంగా భావిస్తున్నారో ఆ వ్యాకరణాలకి విరుద్ధంగా తాము ప్రాసిన గ్రంథాల్లో ప్రయోగించిన గ్రాంధిక భాష ఉంటోందిని గ్రహించలేకపోయారు జీవద్భాష నిత్యనూతనమైందని 'ప్రవాహిని దేశ్యా' అని మన లోకజీవులు చెప్పినట్లు ఇది సోతస్యిని అనీ భావించలేకపోయారు. తత్కారణంగా వ్యావహారికాన్ని ప్రాచుర్యం పొందకుండా కొన్నాళ్లు నిరోధించినా, ఎల్లకాలమూ ఆ ఉప్పెనని అప లేకపోయారు కాగా వ్యావహారికం సాహిత్యంలో కాలూదింది.

సాహిత్యంలో ప్రవేశించిన వ్యావహారికం సామాన్య జనుల వ్యవహారికంకన్నా భిన్నమైంది దీన్ని వెత్తేకించి 'శిష్ట వ్యవహారిక' మన్నారు. ఇది అటు గ్రామీణుల మాండలికానికి, యిటు గ్రంధస్థ భాషకీ విరుద్ధం. శిష్టుల వ్యవహారంలో గల భాషని మాత్రమే ప్రమాణంగా స్వీకరించి శిష్ట వ్యావహారికంగా సాహిత్యంలో ప్రవేశ పెటారు కాని శిష్టులనే వారెవరనేది పట్ట. ఇది ఆలోచించవలసిన విషయం వ్యవహారంలో అత్యధిక శంభ్యుకలు శిష్టులుగా పరిగణింప బడటంలేదు అక్షరాస్యత కూడా శిష్ట లకు ప్రమాణం కాదు ఉన్నతమైన నాగరికత గల వాళ్లు మాత్రమే శిష్టులుగా పరిగణింపబడుతున్నారు కాని యీ శిష్ట అనిపించుకుంటూన్న వాళ్లు కూడా సర్వ సర్వత్ర సర్వజ్ఞులు కారు ఒక్కొక్క

సారి శిష్టుల భాషకన్నా, పాశురుల భాష దారి తరంగా సాధులై పుంటోంది. సాహితీ రంగంలో నిరంతరం గా ఏకచ్ఛ నేవట్టం వహించిన అగ్ర వర్ణాల వారి భాష శిష్టుల భాషగా అంతటా ప్రమాణీకరించబడలేదు.

యాస భాష

ప్రమాణీకరించిన భాషలో పాశురుల వ్యవహారంలో గల 'ఎండలా నరిగిపోతన్నావు?', 'పెందిరి సాల్వారా', 'మీ బుగత గోరి కాడి కెల్లా పురా?' ఇత్యాది ప్రయోగాల్లోని యాస కనిపించదు. అదే విధంగా ఆ గవర్నలవారి భాషలోని 'వోళపాచాడు', 'నాకూషట్టం', 'అమ్మ రమ్మంఛూంది' మొదలైన ప్రయోగాల్లోని యాస ప్రమాణిక భాష కాదు 'వెల్లిపోయెచ్చాడు', 'నాకు జ్వరం' 'అమ్మ రమ్మంటోంది' - అనే రకంగా ఈ రూపాలు సామాణిక భాషలో ప్రయోగించబడతాయి. సర్వ వర్ణాలవారికీ భాషలో వేర్వేరుగా ఇటు వంటి యాస వుంటుంది. దీనికి కారణం ఆ భాషా వ్యవహారం సమూహం స్థానికీత్యం మాత్రమే ప్రాచీన బాహ్యజాగ్రహారాల్లో బ్రాహ్మణ కులంవారు ఒక ప్రత్యేక భాషా వ్యవహారం సముదాయంగా ప్రత్యేక మాండలికం కలిగిఉండేవారు. నేటి కాలంలో రైల్వేకాలనీయ, పట్టణాల్లో వివిధ ప్రాంతాలు నీవాసం గలవారు తమ కులానికి వ్యత్యేకంగా వుండే యాసను కోల్పోతారు. స్కూల్లో చదివిన పిల్లల భాష సక్రమమైన భాషయొక్క తొల్లుతటి యాసని సూరం చేసుకుని కొత్తరూపు దిడు కుంటుంది అలాగే వేర్వేరు వ్యక్తులవారివిషయం కూడా లాంటి ప్రత్యేకత గల యాసభాష ప్రయోగార్థమైన నాలు కాలో యక్షగానాలో సా తొలితొ ప్రవేశపెట్టవలసిందే గాని, సాహిత్య వ్యవహారానికి ప్రామణిక భాష మాత్రమే ఉపయోగ పడుతుంది.

మహాప్రాణాల ఉచ్చాసం

అనుభవ దార మొసంగ రా యనుచు.

(పండితా పర్య 388 పా)

ద్వి తా మతి యెకడు లేడా మలి నాధ,

దార మొసంగరా ధర్మాత్ములార

(పండితా పర్య 345 పా)

[ప్రామాణిక భాషలో మహాప్రాణాలు గల వోట్ల పామరులు అల్పప్రాణాల్ని ప్రయోగిస్తారు 'బాధ', 'భయము', 'భూమి'—అని యీ విధంగా ఒత్తులు తొలగించి పలుకుతారు. ప్రామాణిక భాషలో 'బాధ', 'భయము', 'భూమి'—ఇత్యాదిగా వ్రాస్తారు చదువుకొనే కాలంలో ప్రామాణిక భాష పట్టుబడకపోవడంచేత కొందరు పిటిని తారుమారు చేసుంటారు కూడా. 'బాధ' 'బేధము' అనే రీతిగా లేని చోట్ల వత్తులు పెట్టి ఉన్నచోట్ల తీసేస్తారు కాని తెలుగు భాషకి మహాప్రాణాలు లేనిస్థితి సహజమైనది కాబట్టి సాధారణంగా అల్ప ప్రాణమే సాధు రూపంగా నిలవాలి కాని అంతటా ఇలా జరగడం లేదు బ్రాహ్మణులలో కొందరు 'భావగారు' అని ఉచ్చరిస్తారు కాని 'భావగారు' అనేది శిష్ట రూపంగా ప్రమాణీకరించబడింది శిష్టులుగా భావించబడిన బ్రాహ్మణుల ఉచ్చారణ కాక, తెలుగుదనానికి దగ్గరగా వున్న వదమే ప్రమాణీకరించబడింది ఈ పదం సంస్కృత 'భావుక' పదం నుండి వచ్చింది ఆంధ్ర వాచస్పత్యమూ, సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువూ ఈ పదం సంస్కృతం నుంచి స్వీకరించిన రూపంగా పెంక్కింటున్నాయి అంటే ఈ పదాన్ని ప్రమాణీకరించడంలో ఉత్పత్తిగాక, ఆరో త లక్షణమే సాధారణం వహించింది.

వేరొక పదాన్ని పరిశీలిద్దాం 'దారము' అనే దాన్ని కొందరు 'ధారము' అని పలుకుతారు ఇది * 'దోరా' అనే మహారాష్ట్ర పదా

* 'దారం' అనే పదాన్ని బ్రౌన్ నిఘంటువు ఈ క్రింది విధంగా చూపింది

దారము N S. Thread, Cord, String, Rope.

A match for fier

సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు యిలా చూపింది. దారము,

వి. (క దార) ౧ సూత్రితాడు. సూత్రము

సీ.. తనరు సూత్రము తాడు దారమనగ

*ఆం. భా. ౨ — ౨౯౫

౨ తాడు, చేతాడు.

ద్వి పద పడి యీక్రియ బగలెల్ల పదవి,

వెదకుచు మానట వేలముల్ చేరి,

చనర జన ముందట వెనుకను నోడి

వానిళ్ళ వారి నిఘంటువు దీనిలో రెండవ దినద మాతం ఉదహరించి, ఆం భా ప్రయోగం చూపి మిలిసవి యథాతథంగా స్పృ.భా.ఆం. నిఘంటువులో లాగే వ్రాసింది.

ఆంధ్ర వాచస్పత్యము,

దారము, దే వి 1. వౌర్యము చూ, ముచిలి

2 సూత్రితాడు, చూ సూత్రము 1

అని చూపింది దీనిలో 'ముచ్చిలి' వద్ద ఏమి లేదు 'సూత్రము' దగ్గర వున్నట్టి విషయమై చెప్పకొద్దగ్గదేమి లేదు శబ్ద రత్నాకరం దీనిలో వున్నట్లే వాసింది

తమిళ, మళయాళ భాషలలో 'దార' అనే పదం వాడుకలో లేదు 'సూత్' అనేది ఉపయోగంలో వుంది తెలుగులోనూ 'సూలు' అనేది ప్రయోగంలో వుంది 'సూత్', 'ఇరట్టిసూత్', 'జివిలిసగు' 'జివులి వ స్త్రాలు' అనే రీతి వనవారం కనిపిస్తుంది

ననయ పద ప్రయోగ కోశం, నన్నెవోడ పదప్రయోగ కోశం 'దారం' అనే పదాన్ని చూపడంలేదు 'దారం' అనే పదం పదమంగా శ్రివ వాఙ్మయమైన పండితారాధ్య చరి తలో కన్పించడం, కన్నడంలో 'దార' అనే రూపం ప్రచారంలో వుండటం చూస్తే ఇది కన్నడంలో నుండి తెలుగులో ప్రవేశించి వుండొచ్చు. మహారాష్ట్ర భాషలో 'దోరా' అని దారానికి వాడుక రూపం. హిందీలో 'డోరీ', 'డోర్' అనే రూపాలున్నాయి. సంస్కృతంలో 'దార' అనేది 'సూత్ర' మనే అర్థంలో లేదు.

పరిశీలించగా రూపార సామ్యాల్నిబట్టి మహారాష్ట్ర నుండి కన్నడంలోకి, కన్నడంలోంచి తెలుగులోకి 'దార' అనే పదం ప్రవేశించి నట్లు కనిపిస్తోంది. 'ఆ, ఓ' గాను 'ఓ, ఆ' గాను మారడం వాడుకలో సహజం.

నిజానీ పదం 'ట'కారం 'అ'కారంగా మారడమే కాని దీనిలో మహా పాణత లేదు. అది శుద్ధంగా వలయున్నామనే భావంతో ఈ మహా పాణత కలుగుతోంది. దాట్య, గ్రహీత్య భాషలు రెంటికీ సహజమైన అల్పపాణతే ప్రమాణీకృతమైంది. 'ధారము' అనే రూపం స్వీకరించబడలేదు.

'శ, స, చ,' ల వినిమయం

పామరుల ఉచ్చారణలో 'చ'కు బదులు 'స' వినిపిస్తుంది. 'చదువు' - 'సదువు', 'చక్క-సుక్క', 'పుష్పమి' - 'పుస్సెల' మొదలైన పదాలలో 'చ'కు బదులు 'స', 'ష'కు బదులు 'స' పామరుల భాషలో వినిపిస్తాయి. శిష్ట లినిపించుకుంటున్న వారిలో కూడా ఈ 'స'కారం ప్రవేశిస్తుంది. 'చ'కి బదులుగా

'చదును' అని గాక 'సదును' అనే శిష్టలు ఉపయోగిస్తారు. 'ఫిపు పదునై పోతుంది' అని ప్రయోగం వినిపిస్తుంది. తెలుగులోని గణదదవాదేశం ఈ 'చ, స'ల మార్పుకు గల బహుళ ప్రచారానికి నిదర్శనం. అలాగే 'శ' అనేది పామరుల ఉచ్చారణలో 'శెంఖం', 'సెంకరుడు' - అనే విధంగా 'స'గా వినిపిస్తుంది. తాము సరిగా ఉచ్చరిస్తున్నామనే భావంతో 'చేశాడు', 'రాశాడు', 'పచ్చేశి' - అని యీ రకంగా కొందరు శిష్టులు వ్యవహరిస్తారు. ఈ పదాలలో ఉండవలసిన రూపం 'స'కారమే గాని 'శ'మాత్రం కాదు. 'చేయు' అనే ధాతువు వివిధ పరిసరాల్లో వివిధ రూపాలతో కనిపిస్తుంది.

'చేయ బోతున్నాడు', 'చెయ్యాలి' అనే చోట్ల 'య'గాను 'చేస్తూ', 'చేస్తాను', 'చేసే' అనేచోట్ల 'య'కు బదులు 'స' గాను కనిపిస్తుంది. విషద్యమైన వర్ణసంయోగం వారిమీద ఈ రూపాలు ప్రవర్తిల్లేయి. ఇందులో 'య'కారం 'స'కారంగా మారడానికి చారిత్రక కారణం వుంది. ప్రాచీన ద్రావిడ భాషలో 'స, య'లు వినిమయ పడ్డాయి.

'పయ్' - ధాతువుకు పయిడి, పయిదు, పయిడలి, పయిరు, పయిరిక, పయిడి, పయిమి, పయి అనే 'స, య' పర్వలు రెండింటితో కూడిన రూపాలున్నాయి. ఈ విధంగా 'చేసాడు', 'రాసాడు', 'పచ్చేసి' - అనే పామరుల వ్యవహారమే ప్రమాణీకరించబడింది.

పదాదీ వకారం

పామరుల వ్యవహారంలో పదాది వకారం లోపిస్తూ సులబ్ధి, 'వెలిపోయాడు' అనడానికి 'ఎల్లిపోయాడనీ', 'వేషం' అనే దాన్ని 'షెం' అనీ ఉచ్చరిస్తారు. ఇది శిష్టల వ్యవహారంలోనూ వినిపిస్తుంది.

'బట్టు విప్లవకోవడం' అనే మాటను 'విప్లవకోవడం' అని కూడా వ్యర్థంగా అనడం వింటూంటాము. మూల ధాతువు 'విర్' అనే దాన్ను నుండి వచ్చిన ధాతువు 'విప్ల' అనీ, దీని రూపాంతరం 'విప్లు' అనేదనీ శ్రీ భుద్రిధాజువారు 'Telugu Verbal bases' అనే గ్రంథంలో నూచించారు. శిష్టల ఉచ్చారణలో ప్రవేశించినా పదాది వకారాన్ని విడువడం సర్వతా కానరాకపోవడంచేత కాబోలు ఈ రూపం నిమంటువుల కెక్కలేదు. సంధిలో 'వచ్చేశారు' మొదలైన చోట్ల 'చ'కార లోపాన్ని శిష్టులు కూడా పాటిస్తారు. అది వకారం లేని రూపాలన్నీ ప్రమాణీకరించబడే రోజు మున్నందు రావచ్చు.

స్వచ్ఛంగా ఉచ్చరిస్తున్నామనే భావంతో లేని 'చ'కారం బదాదిని చేర్చడం కూడా కద్దు. 'అన్నం' అనే సంస్కృత పదానికి ముందు 'ష' చేర్చి 'వణ్ణం' అంటారు. కొందరు శిష్టులనిపించుకుంటున్న వాళ్ళు.

ఉభయ వ్యవహారంలో రూపాలు

పామరుల వ్యవహారంలో గల కొన్ని రూపాలు శిష్టుల వ్యవహారంలో పైతం కన్పిస్తాయి. కాని పీటని ప్రమాణ భాషలో స్వీకరించలేదు. 'బొట్టి' అనే పదం 'బాలిక' అనే అర్థంలో ప్రయోగిస్తారు. బ్రాహ్మణుల కుటుంబాల్లో 'అడబొట్టె' అనే పదంలో 'బొట్టె'ను ప్రయోగించినా ప్రామాణిక రచనలో ప్రయోగించరు. 'అప్ప' అనేది కూడా పామరుల విత్యవ్యవహారంలో వుంది కాని నేటి గ్రంథస్థ వ్యావహారిక భాషలో ఉపయోగించరు. 'అప్పజెల్లెలు' అనే పదంలో శిష్టులు నిరాకే పతీయంగా ఈ పదాన్ని ఉపయోగిస్తున్నారు. 'అప్ప' 'అప్పగారు' శిష్టుల్లో కొందరు కృచిత్తుగా ఉపయోగిస్తారు కూడా.

నేడు పామరులు ప్రయోగించే 'బాపవాడు', 'అయ్య' మొదలైన పదాలు ప్రాచీన కావ్యాల్లో ప్రయోగించబడేవి. క్రింది ప్రయోగాలు పరిశీలించండి.

అయ్య :

'మా యయ్య యమ్మని కెం...'

(ఆం. భార. అది 4 ఆ 35)

'మా యయ్యకు బాయక,

పని చేయుచు ..

మీ యయ్య వెండి మహిషలు

నాయెద్దన పలుక నీకు నానయులేదా

• (ఆం. భార. అది 3 ఆ 137)

ఇవి గాక నన్నయ అర్థశతానికి పె బడినన్ని సార్లు 'అయ్య' అనే పద ప్రయోగించాడు

'మన్నాడు మీరు నేసి నీవెక్కడ పోయితయ్య'
(కుమార 5 అ 80)

'మీయయ్య మీరు వనవా
సాయ సము విస్తరించి యుభ్యుదయమునన్'
(ఆం భార ఉద్యో1అ 260)

'అన్నయ్య దమ్ములుం తమకు నయ్య వెగం
బిలనేడి కానకిట్లున్నను.....
(ఆం భార దోణ 5అ32)

'అయ్యల గంటి మంచు బుల కాంకురముల్'
(రాగ 10 పూ25)

బాపడు :

అంతః బెద్ద బాపనయ్యల యావతి
వడసి.'
(అచార బాల 192)

'నందుండు మాకుంగాదిలి,
బందుగుఁ డాతనికి నొజ్జ బాపడ వగుటన్'
(నీలా. 1అ192)

'అనుటయు బాపనయ్య కత డర్శిలి
నిట్లని పల్కె.'
(నీలా 1 అ)

'చాటు ప్రాధిఁ బిసాళ మాడెదవు కానల్పాటి
బాపడ నో'...
(కీడా 62)

ఈ విధంగా ప్రయోగాలే కాక బృరత్సాకరం బాదడు, బాదత, బాదన, బావనక్క, బా పనుడు, బాపణికము అనే వివిధ పదాల్ని ఆరోపాలుగా చూపింది

ఈ ప్రయోగాలు చూసే శిష్యులు తమ భాషని పామరుల నుండి ర్జిజ ర్జికీ దు రంగా తిసుకుపోతున్నట్లు తెదా తీసుకు

పోయినట్లు కన్పిస్తుంది లేకపోతే కావ్యప్రయోగాల్లో, కన్పిస్తున్న ఈ పదాల నేటి ప్రామాణిక వ్యావహారికంలో లేకపోవడానికి కారణం ఏమిటకోవాలి? పామరులు తమకన్నా నాగరికులనిపించుకుంటూన్న శిష్యులకు నమీపమైన భాష మాట్లాడాలని అభిలషించగా శిష్యులు పామరులకన్నా తమ ప్రత్యేకత నిలపుకోవాలని ఆశించారు. పామరులు నాగరికులతో మాట్లాడటంనాడు నాగరికుల వ్యవహారంలోని అంగ్య పదాలూ, సంస్కృత పదాలూ ప్రయోగించడానికి కుతూహలపడటమూ, నాగరికులు పామరులు తమలాగా పరికలేకపోవాల్సి వేరెత్తి చూపడం దీనికి నిదర్శనం

ప్రమాణీకీకరణ

ఈ పరిశీలించుకుంటూ పోతే శిష్యుల భాషలోని కొన్ని విశేషాలు శిష్య వ్యావహారికంలో లేవనీ, పామరుల భాషలో రోపాలుగా భాషున్న శిష్యుల భాషలో కూడా వున్నాయనీ తెలుస్తుంది. చారిత్రకంగా పాదువై నంత మా తాన ఒక రూపం ప్రమాణీకరించబడుతుందనీ చెప్పలేము. శిష్యులైనవారి భాష పామరుల కంటే విశిష్టమైనదిగాకాక కొన్నిచోట్ల శిష్టతను కోల్పోయినదిగా కన్పిస్తుంది. ఆ అర్థంలోనైతే 'విశిష్టత' అంటే 'విషమ శిష్టత' అని చెప్పాల్సి ఉంటుంది. అందుచేత ప్రమాణభాష అంటే శిష్ట వ్యావహారికం అని చెప్పలేము శిష్టులూ, పామరులూ ఉపయోగించే భాష ప్రమాణీకరించబడి నేటి ప్రామాణికభాష ఏర్పడుతోంది భాష ఏ సూత్రాలమీద ప్రమాణీకరించబడుతుందో తెలిపినవాడు ఆ సూత్రాలప్రకారం దానిని సడిపించడం ప్రమాణీకరించడం అనిపించుకుంటుంది. 'అది సాధ్యమా' అనేది వేరే విషయం శిష్యులూ, పామరులూ అనే భేదం లేకుండా ఏ భాషైనా దానంతట అదే ప్రమాణభాషగా రూపు దాలుస్తుంది. దీనిలో ఒకరి ప్రమేయం లేదు.

'The real problem in language standardization is to get to know and be able to put into operation the means of making the choice acceptable to all concerned and help it spread at the discarded alternative'

అని శ్రీ ఛటాగే చెప్పిన వాక్యాల్ని ఈ సందర్భంలో స్మరించుకోవాలి.

‘రేపు’ లోకి

శ్రీ రామా చంద్రమౌళి

ఈ చీకటి గదిలో కూర్చుని

ఎన్నాళ్ళనుండి నిశీధిని చిక్కేషిస్తున్నావని....,

ఆత్మకోధనంతో మనిషిని, మనసుని వర్షి కరిస్తూ -

స్పష్టిని చదువుతూ పోతూంటే ... ఒక్కొక్క గర్భచరిత్రలో

ఎన్ని విశ్వరూపాలు...ఎన్ని అయాన్విత నిక్షణ సంచయాలు -

అర్ధరాత్రి వెచ్చని నిట్టూర్పుల్లో కేబరే డాన్సులు,

కళ్ళతో మనుషులను త్రాగుతున్న కోర్కెలు,

పేవ్ మెంట్లపై సశుభ్రతోపాటు గుర్రకలుపెట్టే బతుకులు,

గాజుల గలగలతో బేరాలు -

ఇన్వార్టి మల్లెపూల వాసనకూ, బ్రాందీ ఖర్చుకూ

“రేపు -” ఎవడి కన్నీటి బతుకో బలి

మార్పురీ గదుల్లో నిరుద్యోగుల అగిపోయిన గుండెల్లో సాగర నీళ్లు

రోడ్డుమీద చీరవిప్పతూ నిలబడ్డ పినిమా సోస్టర్ వంక చూస్తూ

పెదవులు చప్పరిస్తూ నిలబడ్డ యువతరం -

బెల్ బాటమ్లు. ... బొడ్డుక్రింద చీరలు

పిచ్చికుక్కలా పరుగెత్తుతూ అరుస్తూన్న నాగరికత

ఆ శున్యందనలు...వాంఛాతప్త ము దలు.. పాలికేకలు

ఓహ్ - ఎన్ని ఛాయావరంపరలు నా చుట్టూ

ఈ విశేషణంలో, ద్వైధీభావ సంఘర్షణలో మధనం పొంది పొంది

తలుపులు తోసుకుని

“బయటికి” పరుగెత్తుకొచ్చాను - అబ్బా

అంతం వెలుగు వెల్లువ - వెల్లువ - వెల్లువ.

వెంకటాధ్వరి కవితా చమత్కృతి

లక్ష్మీ సహస్రము

శ్రీ బులుసు వేంకట రమణయ్య

సంస్కృతభాషలో లలితాసహస్రనామం, విష్ణుసహస్రనామం, శివసహస్రనామం మొదలైన సహస్రనామాలు ఉన్నవి అవి పూజలకు ఉపయోగించేవి ఆ స్థానాలు శ్లోక విబిద్ధాలయి ఉండడంవల్ల కంఠస్థం చెయ్యడానికి అనుకూలంగా ఉంటాయి వాటిలో కొన్నిటికి విపులమైన వ్యాఖ్యానాలున్నూ కలవు. ఆ వ్యాఖ్యలు వామాచారి వైశిష్ట్యాన్ని వివరిస్తున్నవి.

ఆ విధంగా కాక వెయ్యిశ్లోకాలలో స్తోత్రంచేసే గంధాల కొన్ని ఉన్నాయి వాటిలో వేదాంత దేశికుల పాదుకాసహస్రం, వెంకటాధ్వరి రచించిన లక్ష్మీసహస్రం పేరుపడిన గంధాలు

వెంకటాధ్వరి అనే పేరు కొంత వింతగా కనబడవచ్చు అతని అసలుపేరు వెంకటాచార్యులు. వారిది వడగల్ సంగ్రహయానికి చెందిన విశిష్టాద్వైత మత కుటుంబం ఈ సంగ్రహయానికి చెందినవారు యజ్ఞయాగాదులు చెయ్యడం ఉన్నది. ఇతని తాత, తండ్రి యాగాలు చేసినవారే! ఇతడున్నూ అద్రం చెయ్యడంవల ఇతనికి వెంకటాధ్వరి అనేపేరు వచ్చింది లక్ష్మీసహస్రం చివరనున్న శ్లోకం, రల్ల ఈ సంగతి స్పష్టమవుతూ ఉన్నది.

ఆ శ్లోకం యిది -

‘ప్రాతేణాతేయ గోతాభరణ నయ చణ’

శ్రీనివాసాధ్వరిందో

శ్రీమద్రామాంఘ్రి భక్తి పముదిత రఘునా

ధార్యయజ్ఞాత్మజేన,

వేదాంతాచార్య పాదాంబుజ నిహితవృధా
వేంకటార్చణ క్లప్తం
రవ్యం లక్ష్మీసహస్రం పఠత దృఢతరం
నిత్యకల్యాణ కామాః.’

ఈ శ్లోకాన్నిబట్టి వెంకటాధ్వరి పండితునిది ఆ తేయ గోత్రమని, తండ్రి రఘునాథాచార్యులని, తాత శ్రీనివాసాచార్యులని తెలుస్తున్నది

కాని, వెంకటాధ్వరి రచించిన విశ్వగుణాదర్శమనే కావ్యంలో ఇతని తాతపేరు అప్రయార్యుడని ఉన్నది.

‘కాంచీమండల మండనస్య మఖినః

కర్కాట భూభృదు రోః

తాతార్యస్య దిగంతకాంత యశసో

యం భాగినేయం విదుః,

అస్తోకాధ్వర కర్తు రప్రయగురో

రవ్యేష విద్యన్మఘేః

పుత్రః శ్రీరఘునాథ దీక్షిత కవిః |

పూర్వో గుణైరేధతే.

తత్పుత్ర స్తర్క వేదాంత తంత్ర వ్యాకృతి చింతకః,

వ్యక్తం విశ్వగుణాదర్శం విధత్తే వేంకటాధ్వరీ.’

ఇంతే కాకుండా విశ్వగుణాదర్శం, లక్ష్మీసహస్రం రెండింటి చివరను ఉన్న గద్యల్లో ఇతని తాతపేరు అప్రయాచార్యులనే ఉన్నది. అప్రయాచార్యునికే శ్రీనివాసాచార్యుడనే నామాంతరం ఉండి యుండవచ్చును

ఆ గద్యలనుబట్టి ఈ శ్లోకంనుబట్టి వెంకటాధ్వరి పితా

నుమాడు తాతాచారులవారి మేలుడని, కాంచీ నివాసియైన ఆ తాతాచారుల వారసక యాగాలు చేశారని, కర్కటపభువైన శ్రీష్ణ దేవదాయల గురువని తెలుస్తున్నది వ్యాఖ్యాత ఈ అభి పాయాన్ని తెలియజేశాడు. ఇంతేకాక, వెంకటాధ్వరి తండ్రి శేషయమక చక్రవర్తి అని, వెంకటాధ్వరి తర్కవేదాంత వ్యాకరణాది శాస్త్రాలలో గొప్ప పండితుడని తెలుసుకోవచ్చు తండ్రివలెనే 'పుత్రుడుకూడా శ్లేష యమక కవిత్వాలలో ఉద్గ్రంథుడని లక్ష్మీసహస్రమునుబట్టి గ్రహించ వచ్చును.

వెంకటాధ్వరి ఎన్ని గ్రంథాలను రచించాడో తెలియలేదు. ఇతని విశ్వగుణాదర్శ, లక్ష్మీసహస్రసాయి మూత్రమే వ్యాప్తిలో ఉన్నది విశ్వగుణాదర్శ గద్యంలో 'వేంకటార్య ఋజునః కృతిసు విశ్వగుణాదర్శ చంపూః సమాప్తా' అని ఉన్నందువల్ల ఇతడు మరొకరిని గ్రంథాలను రచించి ఉండవచ్చునని అనుకోవచ్చు.

లక్ష్మీసహస్రంలో 1009 శ్లోకాలున్నవి. అన్ని లక్ష్మీదేవిని స్తుతించేవే! కవి గ్రంథాన్ని రచించడానికి ఒక కారణమున్నదంటే వెంకటాధ్వరి దీనిని రచించుటకు ముందు విశ్వగుణాదర్శ చంపూ గ్రంథాన్ని రచించాడు. అందులో కృశాను, విశ్వసములనే ఇద్దరు గంధర్వులను ప్రవేశపెట్టి అనేకవిషయాలు గురించి భూషణ, దూషణాలను చేశాడు. దేన్నీ విడిచిపెట్టలేదు దేవదూషణవల్ల తీరని వ్యాధి కలిగింది. దాన్ని పోగొట్టుకొనుటకయి లక్ష్మీదేవిని పెక్కువిధాల వర్ణించి, ఆమె అనుగూఢునించి ప్రియ నిర్ముక్తుడైనాడు. ఈ విషయాన్ని బాలబోధిని వ్యాఖ్య ఇలా తెలుపుతున్నది.

'వేంకటాధ్వరి పండితేన విఖిల విశ్వగుణదోష సతిపాదక విశ్వగుణాదర్శ కావ్యకరణ ప్రమాదా దనిర్యావ్య వ్యాధి సమాపన్నతయోజనాతర నిర్వేద మునజగ్ముషా పునస్తత్పరి పోరారం శ్రీ రమాదేవ్యాశ్చందైవతమే వైతస్య కులకుశల నిర్వర్తకతయా శరణీ కరణీయత్యేన ఐకాంతికం మన్యమానేన.....'

ఇందులో లక్ష్మీదేవి వర్ణన వివిధ పుత్రాలలో ఇరవైఅయిదు స్త్రీకాలలో మిక్కిలి రసవంతంగా సాగింది అని క్రమంగా-అరంభ-ప్రాయర్చన - నక్ష - శ్లోకానందాన - కారుణ్య-కటాక్ష - నయత్నం - మంగళ - సౌందర్య - శృంగార - విశ్వర్య - శ్లోకాంతి - ఉత్సవ - జాదర్య - యమక - నక్షత్రమాలా - విచిత్ర - వామనైభవ - సద్మనైభవ - లభితి - పరిసంఖ్యా - దశావతార - చిత్ర -

పంకిర - నిర్వేద - సున బకాలు.

ఎటో కొన్ని చిన్నవికొన్ని పెద్దవి అన్నిటికన్నా పెద్దది సౌందర్యస్త్రీబకం. దీనిలో రెండువందల ముప్పయిఅయిదు శ్లోకాలున్నవి. అన్నిటికంటే చిన్నది విచిత్రస్త్రీబకం. ఇందులో పదకొండు శ్లోకాలే ఉన్నవి. మంగళస్త్రీబకం, నిర్వేదస్త్రీబకం, కూడా దానివలెనే చాలా చిన్నవి.

తాను విశ్వగుణాదర్శాన్ని చంపువుగా రచించడానికి కారణం చెప్పతూ వెంకటాధ్వరి 'పరిగళ కన్య హి సభదేత మనసే మాద్వీక మృద్వీకయో' అని గద్యపద్య సమ్మిశ్రితమైన కావ్యం లేన, ద్రాక్ష కలిపినట్లు మిక్కిలి మాధుర్యముక్తమైన ఉంటుందని తెలుపుతూ తన కవిత్యం లేనెలాలుకుతూ ఉంటుందనే ఆశయాన్ని వెల్లడింపడానికి విజంగా ఇతని కవిత్యం లేనెలాలుకుతూ ఉంటుంది. సాధారణంగా పదే వారికీ, చదివేవారికీ తలనొప్పి కలిగించే యమక, చిత్ర కవిత్యాలు కూడా - ఇతని రచనలో ఇంపుగానే సాగుతాయి శైలి ధారావాహిక మైనది. తాను చెప్పకోకపోయినా ఇతడుకూడా 'శ్లేషయమకచక్రవర్తి' అనే బిరుదుపొంది ఉన్నది.

వెంకటాధ్వరి కవితా మాధుర్యాన్ని చూపడానికి లక్ష్మీసహ సరి నుంచి ఎన్నయినా ఉదాహరణలను చూపవచ్చును, వివిధ ఘటాల నుంచి కొన్ని శ్లోకాలనుమాత్రం దిశ్శాత్రంగా వివరణతో కూడా చూపుతున్నాను-

(1) నాలుగవదే న కారుణ్యస్త్రీబకంలోని 15 వ శ్లోకం -

'కారి శ్రకాస్తి హృదయేషు శరీరభాజాం
తస్యాపి దేవి! హృదయం త్వమను ప్రవిష్ట
పద్మే! తవాపి హృదయే ప్రథితా దయేయం
తామేవ జా గదభిలాతి శయాంశయామి.'

భక్తులు కోరేది దేవతల నుంచి అది లభిస్తే, వారికి అసాధ్యమైన పని ఏదీ ఉండదు అని అంటే అతిశయించిన ఆ దయ దొరకడం సులభంకాదు అది మిక్కిలి గూఢమైన ప్రదేశంలో ఉంటుందనే విషయం ఈ శ్లోకం వ్యక్తం చేస్తున్నది.

దీని అభిప్రాయం ఇది -

ఓ లక్ష్మీదేవి! శరీరధారులయొక్క హృదయాలలో విష్ణుదేవుడు ఉంటున్నాడు. ఆ దేవుని హృదయంలో నీవు ప్రవేశించి ఉన్నావు.

కారుణ్యమునేది నీ హృదయంలో* ఉంటున్నది ఆ దయనే మేము అభిలషిస్తున్నాము.

లక్ష్మీదేవియొక్క దయనిగూఢమైనదని ఇందులో మనోహరంగా వర్ణించబడి ఉన్నది

(2) సౌందర్య స్తబకమనే ఎనిమిదవ స్తబకంలోని 22 వ శ్లోకం.

‘చరణ సలిన యుగ్మం సంస్పృతిక్షేప సింధో
స్తవ హరిసఖి! సంతసిరకం కంగిరంతే,
ఇదముచిత మవేమో యేవ తత్రంశితనాం
తతిరసి, చ నఖానాం తారకాత్యల బిభర్తి:’

ఇందులో లక్ష్మీదేవియొక్క పాదపద్మాలు వర్ణించబడుతున్నవి దీని అభిప్రాయం ఇది -

విష్ణుదేవునికి పల్నివైన ఓ లక్ష్మీదేవి! నీ పాదపద్మాలు రెండున్నూ సంసారక్షేప సముద్రాన్నుండి తరింపజేసేవి - అంటే సంసారతారకాలు అవి విద్వాంసులు చెప్పితూ ఉంటారు ఇది మిక్కిలి ఉచితంగానే ఉన్నది ఎందుచేతనంటే - నీ పాదాలను ఆ శయించిన గోళ్లుకూడా ‘తారకము లగుతున్నవి.’

సౌందర్యాన్ని వర్ణించేటప్పుడు గోళ్లను చుక్కలతో పోల్చడం సంప్రదాయం పాదాల వ్రాశయించియున్న గోళ్లే తారకాలయినప్పుడు పాదపద్మాలు సంసారతారకాలు అగుటలో ఆశ్చర్యంలేదని అభిప్రాయం. ఇక్కడ శ్లేషమూలంగా ఈ కలన సమర్పించబడింది. తారకాలంటే తరింపజేసేవని, చుక్కలని కూడా అర్థం!

(3) శృంగార స్తబకంలోని ఈ 33 వ పద్యాన్ని చూడండి-

‘సరసిజవనే సంతినాయా : సకౌతుక మిందిరే
సలిఖ విహృతౌ శౌరేర్హో లేక్షణస్య-ముఖస్యతే,
అలిక - వలితా లోల శ్యామాల కస్య, సరోరుహా
దలిక వలితా ష్చైవాలాత్యా దభూన్నభిద్రాగహః’

*ఓ యిందిరాదేవి! నీవు వేడుకగా నీ భర్తమైన శౌరితో కూడా జలక్రిడలాడుటకై తామరకొనులో ప్రవేశించినప్పుడు అక్కడి తామరపువ్వులమధ్యను నీముఖం వద్యంలాగే ఉండినది. చరించే నీ కన్నులు తుమ్మెదలవలెనే ఉండినవి. నుదుటిపై చరిస్తూఉన్న

ముంగురులు నాచువలెనే కానవచ్చినవి అందువల్ల వద్దాలేవో నీ ముఖమేదో తెలుసుకోవడం ఆయనకు సాధ్యపడలేదు’

ముఖానికి పద్మంతోనూ, చూపులకు తుమ్మెదలతోనూ, కేశాలకు నాచుతోనూ పోలిక కని సమయసిద్ధమై ఉన్నది అది యిక్కడ ఎంతో చమత్కారంగా కూర్చబడింది.

(4) ఇక యమకస్తబకంలోని నిభై రెండవ శ్లోకం

‘సురక్షయా దేవహితా దృశాన మాఽ
సురక్షయా దేవ హితాదృశాన మా,
ముదారమే దేహి గిరా విహితా
ముదారమేదేహి గిరా విహితానతా.’

ఇందులో మొదటి రెండుపాదాలూ ఒక్కవిధంగానూ, తర్వాతి రెండు పాదాలూ ఒక్కవిధంగానూ ఉన్నవి ఇందులో పాదయమకం ఉన్నది. వినడానికి ఇది దురవగాహంగా కనబడినా పదాలను విభజించే పద్ధతినిబట్టి అర్థం చేసుకోవడం సుసాధ్యమే.

దీని అర్థం : ‘ఉదారమేదే = గొప్ప బుద్ధికల, రిమే = ఓ లక్ష్మీ దేవి! హిత = ఇక్కడ, అహితా = శేషశైలమునందు, అనతా = పొంది ఉన్నదానవై, అనురక్షయాదేవ = రాక్షసులవాళము మూలము గానీ, దేవహితా = దేవతలకు హితము కలుగజేయుదానవై అవమా = అవస్థితమైన కాంతి/లదానివై - కాంతిమతివై - లేదా రక్షకులవై, తాదృశా అంటే, సురక్షయా = మేలైన సురక్షణ చేత, మా = నన్ను, అవ = శ్రీంచుము, హితా = ఇంకను, ముదాగిరా = సంతోషపూర్వకమైన వాక్కుతో, విహితాం = హాని లేకుండుటను, దేహి = ఇమ్ము - కలిగించుము - అని..

ఓ లక్ష్మీ దేవి! నీవు శేషశైలమీద ఉండి రాక్షసులను నశింపజేస్తూ, దేవతలకు మేలు కలుగజేస్తూ ఉన్నావు. నీవు నన్ను రక్షించాలని ప్రార్థిస్తున్నాను. ఇంతేకాక, ఆనందకరమైన వాక్కుతో వాకు హానిలేక ఉండాలని కోరుతున్నాను - అని దీని అభిప్రాయం.

(5) పదిహేనవది నక్షత్రమాలాస్తబకం. సాధారణంగా ఇరవై ఏడు శ్లోకాలుగాని, పద్యాలుగాని చెప్పి - నక్షత్రాలు ఇరవై యేడు గనుక - నక్షత్రమాల అని వామకరణం చెయ్యడం ఉంటున్నది.

వెంకటాద్వర కవి యొక్క పాదములలో - వెంకటాద్వర వచ్చే విధంగా
శ్లోకాలు రచించడం ఒక విశేషం.

విశాఖా నక్షత్రం పేరు వచ్చినట్లు చెప్పిన శ్లోకం.

“వూర్ధం వరయితుల తవాంబువిగమూ
స భవన్ ప్రభవం
యస్మాన్మరణికా ముదం విదధతే
దాస్యేన తాస్యేన చ,
వాణి సా పి విశాఖ దంతి ముఖయో
ర్మాతా పి జాతాపరే
ధన్యే చామరవిజయం రచయతో
ధతే కలాపిం శపి”

“అమ్మా! లక్ష్మీదేవి! నీ సామర్థ్యం వంశారంగా
వర్ణించడానికి వేదాదులు కూడా సాధ్యం కాదు అనిపించు నీకు
సంతోషాన్ని కలిగించడానికి నీ నమస్కారంలో వాట్యం చేస్తున్నారు.
నీకు దాస్యం చేస్తున్నారు. వరప్రసాదించు, విశాఖ, చినాయకులకు
తల్లియైన సారథీదేవియు నీకు ఇరు పక్కలా నిలిచి వింజామరలు
వీస్తున్నారు. దేవేంద్రుని భార్య అయిన శరీదేవి నీ తమ్ము వడిగన్న
వట్టుకొని వుంటున్నది” - అని దీని భావం

ఇందులో విశాఖా నక్షత్రం పేరు వచ్చింది.

(6) చెప్పిత పాదములలోని ఒక శ్లోకాన్ని గమనించండి.-

“వృధాధికాన్ సాధుజీవీన్ శక్తా
బాధిత సాధోదినులే జగత్సామీ,
బాధావిద్రావీ ర్భూత రక్ష
రక్షా పీఠా సమృథ వాయుపుతాన్”

దీంత సాధువయినా పరే-తనకు సామర్థ్యం ఉన్నవారు

తమ్ము బాధించేవారిని బాధించకుండా ఉండలేదు. ఇది శ్లోకంలో
సహజం. కాని, ఓ లక్ష్మీదేవి! నీవు బ్రహ్మదాస్యం వ్యతిరేక లోక
వనంలో ఉన్నవవు రాక్షస స్త్రీలు నిన్ను బాధా విధులు పెట్టివా,
మానుమంటుదేవల వారికి అసహ్యం లేకుండా, ఆ క్రూర రాక్షస
సంతకంను రక్షించావు ఇది చాలా విచిత్రంగా కానవస్తున్నది” అని
దీని భావం!

ఈ విధంగా చూపాలంటే అన్ని శ్లోకాలను ఉదాహరించ
వచ్చును.

సామాన్యంగా స్తుతి శ్లోకాలు కొన్ని వీళ్ళు తర్వాత-విసుగు
కొంగడం సహజం. కాని, మృత్యు రమ్యంగా ఉన్నవవు విసుగు కల
గిడు వెంకటాద్వర చెప్పిన వెయ్యి శ్లోకాలూ ఒక్కొక్కటి ఒక్కొక్క
నైశ్చింత్యం కలిగి వున్నందువల్ల - వివాదానికి చదువడానికి శ్లోకాలూ
లాన్ని కలిగిమానే ఉంటాయి.

ఇట్టి ఉత్తమ మృత్యు శాస్త్రాన్ని చదివి వెంకటాద్వర
మహాత్మి తన కేరి కి శాశ్వతభాగ్యం సంపాదించుకున్నాడు.

దీన్ని 1906 వ సం.లో కాశీలోని చౌఖంగా పుస్తకశాలవాడు
దేవనాగరి లిపిలో చక్కగా సామర్థ్యంనంగా ముద్రించి ప్రకటించాడు.
దీనికి శివరాన మండితుడు రచించిన భాగ బోధిని వ్యాఖ్య, కాశీ
గవర్నమెంటు వచ్చుత కాశీలో (సాధనరుగా ఉండిన మానవల్లి
రామశాస్త్రిగారు రచించిన అవతరణానిః శ్రీశ్రీ అనే వివరణము ఉన్నది.
ఈ దాక్షిణ్య విద్యుత్తుని సార్యభాముని కృతికి వ్యాఖ్యంతో, ప్రకటన
మూలంగా భారత దేశ మంతటా వ్యాప్త కొంగడంలో కాశీ వివాసుల్లే,
మహా విద్యాంసుల్లేన అందుకు శ్రీ మానవల్లి రామశాస్త్రిగారే
కారకుల్లే పట్టా లెలుస్తున్నది.

శ్రీ భీమేశ్వర పురాణ ప్రబంధము

డా. కేతవరపు వేంకట రామకోటి శాస్త్రి

ఈ భీమేశ్వర పురాణమునకు మూలము స్కాంద పురాణమునందగు

గోదావరీ ఖండమునియు అదియే ఆ పురాణమునకు సార భూత మనియు శ్రీనాథుడి గ్రంథముయొక్క అవతారికలో (1-30,27) వ్రాసినాడు. మరియు నీ పురాణ ప్రబంధమును-పూర్వ ఖండంబునం బారాశర్యుండు నిజానిరారంబు కారణంబుగా చిక్కనాథుచేత సద్భిక్షేపింప బడి వారణాశి వెళ్ళడియెనని విన్నవారగుటం జేసి యటమీది వృత్తాంతంబు వినువేడుకను (1-120) నా కొనకాదిమునులు కథకుని అడిగినారనియు చెప్పి తదనుసారముగా ఈ పురాణము కథనము చేయ బడినట్లు ప్రారంభించెను. ఇది గోదావరీ ఖండము “శ్రీమద్వాక్చారామ భీమేశ్వర మాహాత్య నంయుతంబగుట జేసి భీమేశ్వర పురాణంబనం బరగు” (1-30) చుప్పది. దీనికంటె స్కాంద పురాణమున ముందున్న ఖండమేది? అందుకదా వ్యాసుడు కాశీ వెళ్ళడిన కథ యుండవలయును? స్కాంద పురాణము పంచాశత్కండ మండితమని శ్రీనాథుడు ఈ భీమేశ్వర పురాణమునందును (1-30) కాశీఖండము నందును గూడ ‘పంచనాగర ఖండంబు, కమలాంబు ఖండంబు, రేవా ఖండంబు, ఏకవీర ఖండంబు, మైలార ఖండంబు, గోదావరీఖండంబు లివియాదిగాగల పంచాశత్కండంబులందు” (1-80) అని వ్రాసి పెట్టినాడు. గోదావరీ ఖండమునకు పూర్వఖండముగా నిందు మైలార ఖండము కనిపించుచున్నది. ఈయారింటిలో చేరక మిగిలిన నలుబది యారింటిలో కాశీఖండ మొకటియో? అయినచో గోదావరీ ఖండముకు పూర్వఖండమందుండవలసిన వ్యాసుడు కాశీనగరమును వెళ్ళడిన కథ కాశీఖండము చివర యెట్లు న్నది? సప్తమాశ్వాశమున (126-197) దెబ్బది గద్ద వద్యములుగా నావ్యాసుని కథను శ్రీనాథుడే వ్రాసినాడు. గోదావరీ ఖండమునకు అందలి విషయమును బట్టి భీమ ఖండమని భీమేశ్వర పురాణమని పేరుపెట్టినట్లే, దానికి పూర్వ ఖండమైన మైలార ఖండమునకు కాశీఖండమని పేరున్నదా? ఉన్నచో దాని కోసమే వ్యాసుని కథ యుండవచ్చును. అప్పుడు కాశీఖండముతరువాయి కథగా భీమేశ్వర పురాణము వచ్చినదని చెప్పవలయును. కానీ శ్రీనాథుని

యొక్క కృతుల వరుసలో ముందు భీమేశ్వర పురాణమే రచింప బడినది. ప్రాతనిర్ధార వయః పరిపాకమును ఈ పురాణమును “అంధ తాషా ప్రబోధము”గా చెప్పిన మీదట ఈ దక్షిణ కాశీ యందున్న వ్యాసాగస్త్య మహర్షి లిరువురు కాశీ నగరము వెళ్ళడి రావలసిన కారణ కథలు కాశీఖండమునందుండుటను బట్టియు, మరియు నీ దక్షిణ కాశీమాహాత్య మును అసలు కాశీమాహాత్యము దీప్తిమంతము చేయగలదన్న ఆలోచనను బట్టియు శ్రీనాథుడు “ప్రాయమంతకు మిగుల కై న్రాలకుండ” కాశీకా ఖండమును “తెనుగు జేసెద”నని చేసి యుండవచ్చును.

అసలు స్కాంద పురాణము యొక్క స్వరూప స్వభావము లంత సుగమములుగా లేవు అందు సంహితా విభాగ మొకటి కలదు. ఖండికా విభాగ మొకటి కలదు. సంహితలయందే ఖండములున్న వన్నచో ఏ సంహిత యందే ఖండములున్నచో చెప్పవలయును. శ్రీనాథుడు చెప్పలేదు. (కాశీ. 1 80) కాశీ ఖండము ఏ సంహిత లోనిదో తెలియదు. మరియు కొన్ని బహువైవర్త బృహన్నారదీ యాది పురాణములయందు సంహితా విభాగ ప్రబంధము లేకుండ మొత్తము స్కాంద పురాణము సప్తఖండమండితముగా చెప్పబడి యున్నట్లును అందు నాల వదిగా కాశీ ఖండము పేర్కొనబడి యున్నట్లును పరిశోధక విద్వాంసులు చెప్పుచున్నారు. ఆ యేడు ఖండములలో శ్రీనాథుడు పేర్కొనిన గోదావరీ ఖండము లేదు. కాశీ ఖండము తరువాత అవంతికా ఖండము కలదు. అవంతికా ఖండము గోదావరీ ఖండము కాదు. అందువలన కాశీ ఖండము చివ రకు గల వ్యాసనిష్కాస కథానాతర కథగా గోదావరీ ఖండమని చెప్ప బడెడు భీమేశ్వర పురాణము ప్రారంభింపబడుటకు వీలు లేదు. కానీ ప్రారంభింపబడినది కదా !

స్కాంద పురాణమునకు దేశకాలముల నిడివిమీద సంహితా విభాగమునకు కుదిరిన ఏక వాక్యత ఖండికా విభాగమునకు కుదుటంబు లేదు. స్కాంద పురాణమని చెప్పబడుచున్న గ్రంథాగమాలలో దేసిన

ఎవరెప్పుడు వాని చేసినదియ చెప్పట సాధ్యముకాదు. అది ఒక కాంక్షాను ఒకరిచేత వాయబడిన పురాణముకాదు. చాల పురాణముకీ పరిస్థితి యున్నను స్కాందమునకు మరియొక వికృతము.

మరి శ్రీనాథుడు తన భీమేశ్వర పురాణ ప్రబంధమును “స్కాందంబును నాది పురాణంబునందు గోదావరీఖండంబు” నకు చెప్పబడిన “ఆంధ్రతా - ప్రబంధంబు” (1-30) అని స్పష్టముగా ప్రకటించినాడు కదా ? నిజమే కానీ స్కాందమునందు గోదావరీ ఖండమే లేదుకదా ? లేదు నిజమే. ఉన్నదని కాశీఖండము నందానునయే ప్రాంతమే నాడు కూడ కదా ? ఆయనచో ఆయన కాయనయే ప్రమాణమా ? కాదన్నచో ఆయనను అన్యవది అన్నట్లే యగునుకదా ? అందుకనియేకదా ఈ సమస్య పుట్టినది !

II

భీమేశ్వరపురాణమును రచించునాటికి కాశీఖండమును తెనుగు చేసియుండిరియనియు శ్రీనాథునకు దానిమీద బుద్ధి పనిచేయుచున్నది. కాన ప్రకటికృతముకాలెదుకాని అంతయో కొంతయో అప్పటికే కాశీఖండమును తెనుగుచేసి పెట్టుకొనియుండవచ్చును కాశీఖండమునుబట్టియే భీమఖండము నిర్మింపబడినది. ఒక విధముగా కాశీ ఖండము యొక్క కొనసాగింపే భీమఖండము. అగుచో భీమ ఖండము ప్రాసాద వానికి కాశీఖండము మనస్సులో లేదని చెప్పటకు సలహా లేదు. కాశీఖండముయొక్క ముందు వెనుకలను ముడివేసి సాగదీయగా భీమేశ్వర పురాణ ప్రబంధము చూపుటకున్నది. కాశీ ఖండమునకు ముందు అగస్త్యుడు చివరి వ్యాసుడు. విది వ్యాసాగస్త్యులకు కాశీనగరము నుంచి వెలువడినది క్రియ ఉభయసామాన్యమై సంతోషించుటచేత వారినికొక ముడికి లాగి కర్మఫలానుభవమును కలిగించినది. క్రియ కాశీఖండమునందున్నది. ఫలానుభవ పరిణామమంతయు భీమఖండము నందున్నది. నీరు ఫలాశ్రయ భూతులని కావ్యము మొదలు పెట్టిన వానికి తాత్పర్యము తెలియకపోవుటయేమి ? అందువలన శ్రీనాథుడు కాశీఖండము తెలిసి భీమేశ్వర పురాణము రచించినాడు. ఎందుకనగా ఆ తెలివినుండియే ఇది పుట్టి తీరవలయును గనుక. ఈ భీమఖండమునకు శ్రీనాథుడు వేసిన పునాది తన కాశీఖండ పరిజ్ఞానము. వ్యాసాగస్త్యులు లేనిచో భీమఖండములేదు. భీమఖండమున కక్కడవడిన వ్యాసాగస్త్యులు కాశీఖండముననే కలరు వానినటు కొనుట వల్లనే కాశీఖండమునకు చీలుగా భీమఖండమరిచింపబడుటకువీలైనది

దక్కరామము దక్షిణ కాశీయని వ్యాసాగస్త్యులు అన్నారు గనుక అయినది. వారూరక యందురా ? వారంతటవారు అనవలసినవ్యవ తగిన పరిస్థితులను శ్రీనాథుడు తన స్వస్థాన వేషభాషాభిమానము నకు దీక్షింప తన మహాబుద్ధి వైభవముచేత కల్పించినాడు.

కాశీనగరము వెలువడిన అగస్త్యుడు వింధ్య దాటిన తరువాత దక్షిణ భారతమున ఫలానాచోట ఉండవలయునని కాశీఖండము చెప్పదు. అగస్త్యుని శ్రీనాథుడిక్కడ పట్టుకొన్నాడు. కాకినాడ నగర వియోగ దుఃఖమును అగస్త్యుడునుభవించి దానిని కాశీ ఖండము వర్ణించినది. అంతగా కోనివాసము నభిలషించినవాడు దక్షిణావధమునకు వచ్చి ఇక తిరిగి వెళ్లేడు ఇంతవరకే కాశీఖండము చెప్పుచున్నది. దక్షిణ భారతమునందు అగస్త్యుని ఉనికి ఎట్టిది ? ఆయన కా వియోగ దుఃఖములే యున్నదా ? ఉన్నచో ఎంత కాల మున్నది ? దానితో ఆయన ఏమైనాడు ? లేనిచో అది ఎట్లువ శమించినది ? అని ఈ విధముగా కాశీఖండము చెప్పని దానిని గురించి శ్రీనాథు డాలోచించినాడు.

వ్యాసుని విషయము కూడ దాదాసీపే యున్నది. కాశీనుండి పంపించి వేయవలసినదని విశేష్యరుడన్న పూర్వకాజ్ఞాపించినాడు. వ్యాసుడు కాళ్ళవేళ్ళ బడగా అమ్మవారికి దయపుట్టి ఆమెయే విశ్వేశ్వరుని అనుచుతిమిర వానిని కరుణించినది ఆమె దయవలన కాశీ నగరము వెలువడియుండి భూతతిధులయందు మాత్రము నగర ప్రవేశము చేయుటకు వ్యాసున కనుమతి లభించినది. ఇంతవరకే కాశీ ఖండము చెప్పచున్నది. కాశీనగరము వెలువడి వ్యాసుడెక్కడ ఉన్నాడు ? కాశీనగరమునుండి బహిష్కరింపబడిన యవమాన దుఃఖము ఆయన కుపశించినదా లేదా ? అదియెట్లు ? భూతతిధులయందు ప్రవేశించుట వాని కనుమతి ఏచ్చుటయేనా అమ్మవారు చేయగలిగినది ? అలనను వ్యాసులవారికి ద సామిక్యత కోపమేమి ? తాను పెట్టిన పరీక్షలో ఆయన స్వేచ్ఛలేకపోయినాడంటేకదా ? వ్యాసునకు కోపము వచ్చునట్లుచేసి, వచ్చినదని తాను కోపించుట చమత్కారము వరకైనచో బాగుండును గాని అంతకుమించినచో భరించుట కష్టముకదా ? కాశీఖండము కష్టమే ఇష్టమవుట్లున్నది. అది శ్రీకాశీవిశ్వేశ్వర క్షేత్రదేవతా మాహాత్మ్యమును దీసింపజేయుచున్నటు లేదే ! విశ్వేశ్వరుని నిగ్రహశక్తిని పాపించుటయే కాశీఖండము లాతర్యమా ? దాని తాత్పర్య మక్కా సక్రమముగా వ్యక్తమగుటలేదు. మరోద్ధినికి మార్గమేమి అని కవిధముగా కాశీఖండము చెప్పని దానిని గురించి శ్రీనాథు డాలోచించినాడు. తోటసొల అదే ధ్యానముగా ఘ్నాలో

చించుచు నాలోచించుచు అగస్త్యుని పుమాడగా ఆయనసత్యార్థము
కొలా పురము దాకచ్చి పోవుట కనిపించినది. అంతవఱకు సంస్కృత
కాశీఖండము ఇక భీమేశ్వర పురాణము

అగస్త్యునకు దక్షిణ కాశీనివాసమేర్పాటుచేసినచో కాశీ వియోగ
దుఃఖోప శమనమును పొంది దక్షిణాదిన ఆయన ఉండవచ్చును.
ఆయన తెల్పును కాశీనగరమునకు పోవు అవకాశము లేదు గనుక
దక్షిణ కాశీయగు దక్కారామమును చూపించినచో ఆయన దీని కాశీ
లక్షణముల నింకను పెంచ గలడు దక్కారామక్షేత్రమహాత్యమిను
మిక్కిలి యగును అందువలన దక్కారామమునకు మందు లోపా
ము దానహేతుడు అగస్త్యుడు రావాయును. ఆయన ఎన్నడో
వచ్చినాడు

వ్యాసుని అన్యపూర్వా మహాదేవి అను గహించినటున్న దానిని
శ్రీనాథుడు తానించినాడు ఆమెయే వ్యాసులవారికి ఆ కిటుకు
చెప్పినది. (భీమేశ్వర 2-156)

వేటవకుమో కుమార పదివేల విధంబులకైన విన్య నే
మఱువ మఱేడకుం జనుట మాని సుఖంబున దక్షవాటికన్
దుఱుగలిగొన్న నమ్మదముతో గమనింపుము భీమనాయకుం
డఱుగొఱలేనివేల్పు నిభిలాభ్యదయ బులు నీకునయ్యెడున్.

కాశీఖండమునుచూచి ఆలోచించిన దానికి ఫలితముగా భీమేశ్వర
పురాణమునకు పునాది భావముగా అమ్మవారు శ్రీ నాథున కనుగ్ర
హించిన కీలకమది దానిని వినియోగమునకు మల్లింపగా శ్రీ భీమేశ్వర
పురాణాంధభాషా పబంధము సిద్ధించినది. కాశీఖండమునుండి
భీమఖండము వచ్చినదనగా ఇట్లు వచ్చినది.

శ్రీనాథుడు ముందు ఉత్పాద్యమును చూపించి ఉత్పాదక
మును గూర్చి ప్రసంగవశమున చెప్పిన దానినిబట్టి బెండ పూడన్నయ
మంతిగారి నేలిన వీరభద్రేశ్వర ప్రభువు దానిని తనపేర వెలయింప
వలసినదిగా కోరియుండును. అప్పుడు శ్రీనాథుడు తెనుగుజీసి కాశీ
ఖండమును బయటపెట్టియుండును. అందువలన శ్రీనాథుని
కృతులవరుసలో భీమఖండము ముందై కాశీఖండము తరువాతైనది.

కాశీఖండము త్యాగము. భీమఖండము త్యాగము. అయినచో

గోదావరిఖండమునకు దీనితో ఏమి సంబంధము? ఏమియనుజేదు
అనలు స్కాంద పురాణములో గోదావరిఖండము లేదు లేనది ని
మనఁటు చెప్పుటకును శ్రీనాథుని సన్మాన వేషభాషాభివాసమే
కాణము కావలయును శ్రీ కాశీవిశ్లేషణ వియన్నదీ మహాత్య
నరీయతమైన కాశీఖండము స్కాంద పురాణమునందున్నది.
శ్రీమద్దక్కారామ భీమేశ్వర మహాత్య సన్యుతమైన భీమేశ్వర
పురాణమునందా త్తండమండితమైన స్కా దమునదేఉండవలయును
గనుక గోదావరి ఖండముగా చెప్పబడినది దక్షిణకాశీ. కాశీలో సమా
నము భీమేశ్వరుడు విశిష్టరునితో సమానము గోదావరి గంగతో
సమానము. గోదావరిఖండము కాశీఖండముతో సమానము ఒక్క
గోదావరిఖండము తప్ప మిగిలినవన్నియు నున్నవి. గోదావరి ఖండము
నకు బదులుగా భీమేశ్వర పురాణ పబంధమున్నది గోదావరిఖండ
మున్నను అది స్కాంద పురాణమున న స్కృత వయందుండును
గనుక సగసాన వేషభాషా మానముగల రసవలుబలయిన తెలుగు
భీమంతులు దానినెటు ను తొలగిబెట్టి ఆంధ భాషా పబంధమునే
స్వీకరించెదరు. ఆంధభాషాభాషియులకు గోదావరి ఖండమున్న
దానికిని లేనిదానికిని భేదములేదు సంస్కృతములను తేక తెలుగులో
ఏమియు ఘండరాదనెడు పట్టుదల రాజమహేంద్రవరము విద్యాంసు
లకు గోదావరి ఖండము చూపింపబడినది దానికే భీమ ఖండమనియు
పేరు. సంస్కృత భీమఖండమున కెవరు కర్తలు? శ్రీనాథుడే
కావచ్చును కాదని పరిశోధక విద్యాంసు లనుచున్నారు. అసలు
పాడెవడో తెలియనవచ్చదు ఆ అనామకని పట్టుకొని వేలాడుటంటే
అది తెలియపట్టెడునంత వరకు శ్రీనాథుడే తన భీమేశ్వర పురాణ
ప్రబంధమును సంస్కృతీకరించుకొనుటండి యుండవచ్చుననుచు
ఉలకండవచ్చును

అందువలన శ్రీనాథుడన్నత మాదీనది లేదు. ఉన్నను
అది ఆయన విషయమున పాపహేతువుకాదు. దాని విషయమింతకు
దోతుగా నాలోచింపవలయును.

III

భీమేశ్వర పురాణావతారికలో ఈ పద్యములును కలవు.
నెన నసుధాన్తలంబున కనిం దులు కొందఱు శిముషిముడి
రసము మనఃకుహ కుహరంబులసించి కలంచి జిహ్వా క
శినలయ తూరికంగని లిఖింతురు కల్పము లెప్పుగా మన
మననముతో నిజానన నియత ల తాళనలాక రేఖలన్.

బోధమల్పంబు గర్వమధ్యస్థతంబు
కాంతి నివృత్తరంబు మదరము ఘనము
కూనమండూకములుబోలె కొంచె మెఱిగి
పండితం మన్నులైన వైతండికులకు.

ప్రాధి పరికింప సంస్కృత బాషయండు
పలుకు నుడికారమున ఆంధ్రభాషయండు
ఎవరేమన్న సంద్రుగాకేల కొంత
నా కవితంబు నిజము కర్కాట బాష.

నవ మరుత్తు చరిత్రంబు నైషధము
సప్తశతి పండితారాధ్య చరితమనగ
కావ్యములు పెక్కు చెప్పియు కాంక్షచనక
వే డియును కావ్యమొకటి గావించ దలచి.

రస, పనవియైన ప్రతిభాలక్షణముచేత మనసును మధించి
కావ్య రసమును వాఙ్మయముచేసి జిహ్వగ్రమునకు తెచ్చుచు మహా
కవులు కావ్యములు రచింతురు అది వారికి ఒక వ్యసనము. కావ్య
రచన వ్యసనమైనవారు మహాకవులలో నింకను మహాకవులు కావ
చ్చును అట్టి వారెవ్వడును కొందఱుగానే యుందురు. శేయో
మార మునుండి తప్పించువానిని గదా వ్యసనములందురు? మరి
శ్రీనాథుడు తన కావ్యరచనమునకు దానిని చెప్పుచున్నాడేమి? ఆయ
నకు దాని వాఙార్థమునందు వివక్షలేదు అందువలన అది తిరస్క
రింపబడవలసినదే. వ్యసనము మనుష్యుల నెంతగా వశము చేసికొన
గలదో, కావ్యరచనా వ్యాపార మితకుమించి శ్రీనాథుని వశము చేసి
కొన్నది. వశము చేసికొనగలుగుటలో కావ్యరచనా వ్యాపారమునకింత
సామర్థ్యమున్నదని చెప్పటకు వ్యసన ముపమానముగా అర్థము కావల
యునన్న ఉద్దేశ్యముతోడనే ఆ పద్యములు వ్రాయబడినది.

అయినచో ఆ కొందరు గాక మిగిలిన కవులు కావ్యములనట్లు
గాక ఎటు వాయుదురు? శేషముషితేదు. వట్టి సిరామసి యున్నది
మనస్సులేదు. వట్టి కటహకుహంము సిరాబుడ్డి యున్నది.
నించుటయున్నది. కలంచుటకూడ యుండవచ్చును. జిహ్వకలేదు
రూలికయున్నది. వ్యసనము దాని వాఙ్మయముతోనుండిన ఉండ
వచ్చును. నిజానములులేవు. పుష్కలముగా తాటియాకులున్నవి. లేని
వాటినివదలి ఉన్నవాటిని పట్టుకొనియే కటహకుహరములో మసీ రస

మును పోసి రూలికనందు ముంచి, సిరాగై నను కావ్యములు వ్రాసి
పారవేయవలయునన్న వ్యసనముతో, తాటియాకులమీద వ్రాయుచు
న్నారు. ఇట్టి బావ్యా సామగ్రి నమగ్రత్యముతోనే చాలమంది కవులు
కావ్యములు చెప్పచున్నారు. బావ్యాదృష్టిని ఆభ్యంతరముగా మలచు
కొన్నవారు మహాకవులు. అంతటి వారైదాడుగురకంబె ఎట్లును
ఎక్కువుండరు.

అయినచో శ్రీనాథు డింతటి ఆభ్యంతర దృష్టితో ఈ కావ్య
మున్ను రచించినాడా? నిస్స దేహముగా రచించినాడు. శ్రీనాథుని
శేముషియందు నన్నయ్యగారి గాఢపరిభ యున్నది. ఇతివృత్తమును
ఘట్టమునుండి ఘట ముంకుగా లంఘింపజేయుచు కథన శిల్పమును
ప్రయోగించెడు పరిభను మహాచారతమునందు ప్రగఢ లక్షణ
లక్షితమై యుండుటను చాచి దానిని తానలవాలు చేయున్నాడు
గనుక ఎప్పుడు ఈ భీమేశ్వర పురాణమును రచించుటలో దాని
అక్కరయున్నది గనుక నన్నయ్యగారిని సుతించుచున్నట్లు పరిభను
స్మరించి దాని నావేశింపజేసికొనినాడు. ఆ యావేశింపజేసికొన్న
క్రమమునే ఆ పద్యమునందు చెప్పినాడు

భీమేశ్వర పురాణమునందలి ఇతివృత్తమును తాను తన
మనస్సుచేత సంకల్పించి ప్రతిభాలక్షణ లక్షితమైన తన మోహశబరిత
ముగాని బుద్ధివైభవముచేత దానిని ఘట ములమీద పరచుకొనుచు -
దాని నాంధ్రభాషా ప్రబంధముగా జిహ్వగ్రముద్వారా శ్రీనాథుడు వెల
యించినాడు అట్లు కల్పించియైనను భీమేశ్వర పురాణమును రచింప
వలసిన అక్కరయేమి? విషయునులేదు. వ్యసనమే కారణమని
అయినయే చెప్పకొనెను. ఆ వ్యసనముయొక్క శేయోలక్షణము
అయనకున్న న్యస్తాన వేదభాషాభిమానమునందున్నది. శేషముషి -
మనస్సు జిహ్వక-ఇది పరావాక్యయొక్క ఆవిష్కార మార్గము.
శ్రీనాథుడు నన్నయ్యగారి గాఢపరిభను వైఖరిముఖముగా తన నావే
శింపజేసికొన్నాడు. అనగా పరావాక్యేవరయొక్క మేలుకొనుటను
సిద్ధించుకొనాడని యుక్తము. పరావాక్యేవి తన ఆంధ్రమయీ రూప
మును వైఖరిదశయందు శ్రీనాథునకు ప్రసన్నముచేసినది. భీమేశ్వర
పురాణము ఆంధ్రభాషా ప్రబంధముగా సిద్ధించినది

బోధమల్పమిత్యాదిగాగల పద్యము వాగ్దేవతా పన్నెల్లక్షణము
యొక్క బోధనే లేని కావరచనకు-సిరా సిరాబుడ్డి రూలిక తాటి
యాకులు - ఇవ్వేకదా కావలసినవినుకొని ప్రవర్తించెడు పండితం

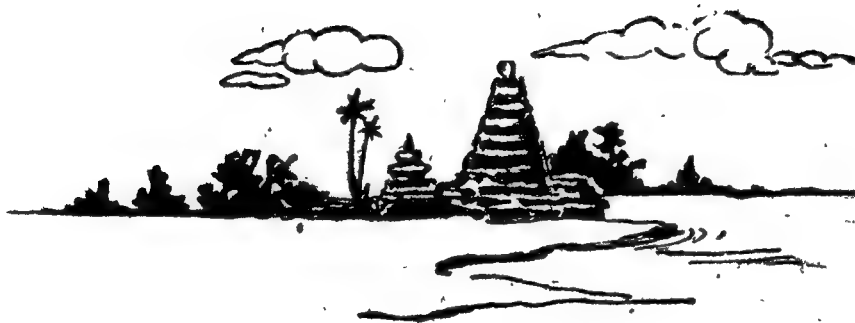
మృత్యుల పర్యవసానమును చెప్పదున్నది. కావ్యములకు ఇతివృత్తములు కవుల బుద్ధివైభవమునుండి అవిష్కృతములైనవన్న విశ్వయజ్ఞానము లేకపోవుటయే అల్పబోధము. విభాషయందైనను కవులు కవులే. సంస్కృత భాషాకవుల బుద్ధివైభవమునుండి మాత్రమే ఇతివృత్తములు పుట్టవలయునని యొక్కడ యున్నది? అంధభాషాకవుల బుద్ధివైభవమునుండి కూడ పుట్టవచ్చును. ఆ తెలివియుండ వలయునుకాని అది ఏ భాషయైనదేమి?—అని ఈ విధముగా గట్టి అలోచనచేసి సృష్టానవేషభాషాభిమానముతో ఒక విశ్వయమునకువచ్చి ప్రవర్తించెడు దమ్ములేని విద్వాంసులందఱును పండితం మన్యులు పండితంమన్యులనగా ఎఱుక చాలిన బుద్ధివైభవములేని ఇబ్బార్ల వేత్తలని యర్థము కనుకనే వారి బోధమల్పమనట. తన బుద్ధి వైభవమునుండి కల్పించి చెప్పిన ఇతివృత్తముగల భీమేశ్వర పురాణమును కొంచెమెఱిగిన పండితంమన్యులు మాత్రమే అబుద్ధితోనే చూడగలవి శ్రీనాథునకు తెలియును. వారింకొక విధముగా చూడలేరుగదా—అందుకని. ఈ ఇతివృత్తము మనము కల్పించినదికాదు—సంస్కృతముననే యున్నదన్నచో ఎఱుక సమగ్రము కాని పండితంమన్యులు సరే లెప్పునుకొందురు. అట్లునువారి అల్పబోధము నాధారము చేసికొని స్కాందపురాణమున గోదావరీ ఖండమును శ్రీనాథుడు కల్పించియుండువా? బోధమల్పమైనవా?

స్కాందపురాణమంటు బట్టినదా? అయినను కొంచె మెఱిగినవారు కనుక కూపమండూకములవలె జెక జెక లాడుదురు. ఆ విధముగా గోదావరీ ఖండ భీమేశ్వర పురాణ సంస్కృతాంధ గ్రంథముల సంబంధము పండితంమన్యుల బెకబెకల వలన ఒక చిన్న సమస్యగా గాలిలో వ్యాపించినది లోకులు కాకులుగదా!

నికటముననుండి ఇత్యాది వద్యము కాకులను చెప్పచున్నది. రాయంచ కాకులకు అనుకూలముకాదు ప్రతికూలముకాదు అది తమ ముఠిది మాత్రముకాదు. అంతే దానికని అవి రాయంచ చుట్టూ చేరి అవునన్నదియు కాదన్నదియు తెలియకుండ పెద్ద గోలచేయును. తన భీమేశ్వర పురాణమును తనను గురించి లోకులు పెద్ద గందర గోళము చేయుచున్నారు. తానేమి చేయుచున్నాను? ఓర్పుకొనగలిగి సంతకరకును ఓర్పుకొని యుండుట—పై పరావర్పడు లోనికి అక్కడ నుండి ఎక్కడికైనను పోవుట—ఇందుచో చేయగలిగినది చేయవలయును.

(పాడి బరికింప—ఇత్యాది వద్యమునందు లోకము చేయుచున్న గందరగోళముయొక్క సారాంశమును చెప్పి శ్రీనాథుడు దానిమీద తన యభిప్రాయమును చెప్పుచున్నాడు.

(నాథుని)

ప్రాకృత సాహిత్యంలో

సామాన్య మానవుడు

శ్రీ తిరుమల రామచంద్ర

(గత సంచిక తరువాయి)

గాథాసప్తశతిలో కొంతకు కొంతైనా తెలుగు గడ్డపై వెలసి పుట్టుకున్న పండితులు విశ్వసించడంవల్ల దీనిలోని సామాన్య జీవిత విషయాలు వివరంగా చెప్పవలసి వచ్చింది. దీనిలోని తెలుగు తెలుగు పదాలను గురించి 25 సంవత్సరాల కిందటే భారతిలో వ్రాశాను.⁸

పజ్జాలగ్గంలో

పజ్జాలగ్గంకూడ గాథాసప్తశతినలె ముక్తకాల సంకలనమే. దీని సంకలనకర్త జయవల్లభుడనే శ్రేణాంబర జైనముని. ఇతడు 8 వ శతాబ్దం ప్రారంభంలో ఉన్నవాడు. తను ధర్మార్క కోవాంచే తివరం గురించిన సుతాశితాలను సంకలనం చేశానని ఇతడు చెప్పుకొన్నాడు.

“సుప్రస్థు వయణ సంకయ
ణివాసిణిం పణమిణిణ సుయదేవిం,
ధర్మాశ్చ తివగ్గజయం
సులయాణ సుహాసి అం వోచ్చం”

ప-1

(నర్మజ్ఞ వదన సంకజ
నివాసినిం నణమ్య త్రతదేవిం,
ధర్మాది తివర్మయతం
సుజనానాం సుతాశితం వక్తా మి.)

వివిధ కవుల గాథలలో మేలిమిని గ్రహించి జయవల్లభమనే పజ్జాలగ్గం విధిపూరితంగా రచించాను-కూరాసు-అన్నాడు.⁹

పజ్జాలగ్గంపై పద్ధతి వాటి లగ్గం-సంకలనం, గుప్తుం.

ఒక పాస్తావంలో చెప్పే గాథల పద్ధతిని పజ్జాలగ్గం అన్నానని తెలుపుకొన్నాడు,¹⁰ ఇతడు ప్రాకృతం గురించి గొప్పగా చెప్పుకొన్నాడు. అలిత మధురాక్షరమయినది ప్రాకృత కావ్యం. అది స్త్రీలకు ఇష్టమయింది. శృంగార రసయుతం. అలాటిది మండగా సంస్కృతం ఎవరు చదువుతారు? - అని ఇతని ప్రశ్న.

“అలిని మహారక్తర ఏ

జానకా జణ వల్లపా సరింగారే

సంకే పా ఇతి కవ్యే

కో సక్కుశ సక్కులం పథిఉం.

-29

గాథలరసం తెలియని మోటువాళ్లు దానిని ఈరికొకరికొకరికి తోకకు తోక లాగి పాడుచేస్తారని, పాట పితుకడం ఏరిగా తెలియని వారు, ఆవులను బాధపెట్టినట్లు అని, “ఓ గాథా, నిమ్మమోటు మనుష్యులు అడదిడంగా చదువుతారు, కర్కశరోరంగా, ఎక్కడ బడితే అక్కడ విరుస్తారు, చెరుకుతినడం తెలియని మోటువాళ్లు చెరుకు నమలినట్లు!” అని ఇతడు వాపోతాడు.”

పజ్జాలగ్గం భర్తృహరి సుతాశిత పద్యాలలో సంకలనం చేసినట్టిది. దీనిలో 96 వగ్గలలో దాదాపు వేయి గాథలున్నాయి. సామాన్యజనుడే ఈ కవి లక్ష్యమూను. కనుక ఇతడు దివి దుణ్ణి, ఇతరులను స్వేచ్ఛగా వర్ణించాడు దర్శిండుడు ఈతని పుష్టిలో సిద్ధుల(దిరికచా) మహా సిద్ధుడు.

“దీనంతి జోయసిద్ధా

అంజణ సిద్ధా వి రౌవి దీనంతి,

దాండ్జో యసిద్ధా

మం తె లో ఆం సిద్ధా”

141

(దృశ్యంతే యోగసిద్ధాః
అంజన సద్దా అపి కేవల దృశ్యంతే,
దారిద్ర్యయోగ సిద్ధం
మాం తే లోకా న ప్రేక్షంతే.)

అందుజ్ఞే ఎవ్వరూ పాటించరు అనడాన్ని కవి ప్రకారాంతరంగా చెప్పాడు. ఒక దరిద్రుడు ఇలా అనుకుంటాడు యోగ సిద్ధులు కనబడుతారు. అంజన సిద్ధులూ కనబడుతారు. నాతోటి దారిద్ర్య యోగసిద్ధులు ఎప్పుడూ, ఎవ్వరికీ కనిపించరు—అని.

ఇతడు రాజసేవకులు దంభర్థాంకులు, వస్త్ర వ్యాపారులు, పల్లెటూరిలో తెలివితేటలవారు, పక్షవాళ్ళు, వైద్యులు, జ్యోతిష్కులు, మొదలయినవారి మనస్తత్వాలను బాగా చిత్రించాడు. రాజసేవకునికి ఏదైనా సౌఖ్యం కాకతాళీయంగా సంభవిస్తే, అది శ్రవణకుని స్వర్గారోహణం వలె, ఎన్నో కష్టాల తర్వాత మరణానంతరం సంభవించవచ్చునంటాడు.

“జగ నామ కపావి సౌక్తం
చూష తులగ్గేణ సేవజజన్య,
తం ఖవణా నగ్గర్
హణం న విగ్గో, వల సవిహి.”

-153

(యది నామ కథమసి సౌఖ్యం
భవతి తులగ్గేణ సేవజజన్య,
తత్ శ్రవణక స్వర్గారోహణ
మివ వ్యాకుల తావశ్చైః.)

ఇవణకుడు, సన్యాసికి సుఖం కలిగేదేమిట? మరణించిన తర్వాత; అతని గొప్పదనం గ్రహించిన జనం అతనికి ఏమానంకట్టి మోసుకొనిపోతారు, వాద్యాలు మోగుతుండగా; దానాలు ఇస్తారు. అతనిపేర ఇలా అంత్య సంస్కారం కోసం తీసుకువెళ్ళతారు. ఇలాగే రాజసేవకునికి కాకతాళీయంగా ఏదైనా సుఖం కలిగితే, అది మరణానంతరమే. జీవితకాలంలో సుఖం కలూడు.

ఒక సేవకుడు ఇలా అనుకుంటాడు...“మంచి పాదుగులు గల మూడు ఆవులు, నాలుగు మంచి ఎద్దులు, చేతినిండా వరికంకులు వుంటే చాలు. ఓ సేవాధర్మమూ, నీవు ఎక్కడన్నా సుఖంగా వుండు”

“తంబాడి తిన్ని సుపక్కిరా ఉ
చత్తరి పెక్కల సెల్లా,
నివ్వన్నా రాలయ మంజరి ఉ
సేవా సుఖం కుణవు.”

-160

(గావ స్త్రీనః సునయోధరాః
చత్వరః సమర్థబలీవర్గాః
నివ్వన్నా రాలయ మంజర్యః
సేవా సుఖం కరోతం)

గ్రామాలలో చతురులు చాలామంది ఉంటారు. వారిని గురించి, వారి ఎత్తులనుగురించి ఇతడు చాల ఎన్నవత్వ వివేచన చేశాడు. ఒకతే ఒక అమాయక రాలిని పెచ్చరిస్తుంది. “అమ్మాయి నీవు గ్రామాలలోని భేకులు—చతురులు బహుకూట కపట నిపుణులు. వారి చేతుల్లో పడినవారికి స్వప్నంలోను సుఖంలేదు. వారికి ఆరవ జ్ఞానంవుంది. ఆ ఆరవ చూపులో పడినవానికి సుఖం వుండదు.”¹² నగరమందే మేడలతో, మిద్దెలతో, ప్రాకారాలతో, శిఖరాలతో వుండేదికాదు. చతురులున్న గ్రామమూ నగరమవుతుంది.¹³

లావణ్యాన్నిగురించి ప్రాకృతకవి ఊహలు గొప్పవి. అది శరీర సౌందర్యానికి, అంగాంగ సౌష్ఠ్యానికి మించినది; వాటినిండా, వాటి పైవా పారాడేది. అలాటి లావణ్యాన్ని ఒక సుందరిలో తొణికిసలాడే దాన్ని చూశాడు కవి. అతనికి నిరంతరం తన ఎదుట సంచలలో దావ్యమో, వత్తో కూరిపెట్టి సర్దుతున్న పరిస్థితి జ్ఞానకం వచ్చింది కాబోలు గొప్పగా గాథలో నింపాడు, కూరిపెట్టాడు: విధి ఒక తస్యంగిని లావణ్యంతో కూరికూరి నింపాడట. పైనుంచి నొక్కి నొక్కి కూరిన చేతుల గుర్తులే వంకులజాట్టు సుమా!

“తనా చంపీణ భరి ఆ
విహితా లావణ్య ఏత తణు అంగీ
జహ సే విహితతరంగా
అంగుళి మగ్గ వృ దీనంతి.”

314

(తథా విపీడ్య భృతా
విధివా లావణ్యేన తస్యంగీ,
యథా అస్యాః చికురతరంగా
అంగుళీహరా ఇవ దృశ్యంతే.)

ప్రాకృతకవి ప్రేమ సిద్ధాంతం అపూర్వమే ఉంది. దాని ఉత్పత్తి పరిణామాను అతడు ఊహించినట్లు రాజరంజకకవులు ఎన్ని జన్మ తెల్సినా ఊహించలేరని సా విశ్వాసం. “ప్రేమ అనేది అనాది పరమార్థ ప్రకటనం, మోహానురాగ, జనకం, మధుమధనునివలె బహురూపమయింది.” అని అతని సిద్ధాంతం. ఈ ప్రేమ ఆరావం, ఉత్పాపం (సంభాషణ), కలిసి ఉండడం కత్తూహలం, ప్రియ గుణ గణం అనే మెట్లగుండా పైకి ఎక్కుతుంది. 14 ఇతగా వటవృక్షం వలె వ్యాపించిన ప్రేమ కూలిపోతే, కూలిపోయిన మర్రిచెట్టు వేళ్ళు కూడ కనిపించనట్లు. కొంచెమైనా సదు లేకుండా కూలిపోతుంది. 15 ఈ ప్రేమను ప్రాకృతకవి దానిమ్మకాయ పండ్ల పద్ధతిలో పోల్చి తన నిత్య వ్యవసాయ విజ్ఞానాన్ని ప్రదర్శించాడు.

“దాడిమఫలం వృషే మ్ముం
ఏక్వేవక్వేవ్య హోష సకషాయం,
జావ న బీట రజ్జశ్చ
తా కిం మహారత్యణం కుణశ్చ.”

334

(దాడిమఫల మివ ప్రేమ
ఏకకస్మిన్ పక్షే సకషాయం,
యావ స్త ద్వితియో రజ్జశ్చే
తావ త్కిం మధురత్యం కరోతి.)

దానిమ్మపండు తక్కిన కళ్ళవంటిదికాదు, తక్కిన కళ్ళు ఒకే సమయంలో అంతటాపండి తియ్యనవుతాయి. దానిమ్మపండు క్రమంగా పండుతూవస్తుంది. గింజ ఎర్రబడేవరకు పూర్తిగాపండదు. ఒక పక్కన ఒగరుగా వుంటుంది. ప్రేమకూడా ఏకపక్షమయితే, సకషాయమయితే, ఒకే పక్కన ప్రేమ వుండి మరొక పక్కన చింకం వుంటే, ఒగరుగా వుంటుంది. రెండవ పక్షమూ, రాగరంజితమయ్యే వరకు—అంటే ఇద్దరూ ప్రేమమయులయ్యేవరకు మాధుర్యం ఏర్పడదు. బీట అనే మాటును కేషతోవాడి కవి ఈ మాధుర్యం తెచ్చాడు. బీట అనే మాటుకు బీజమని, ద్వితీయం, రెండవ అని క్షేషార్థం. గింజ ఎర్రబడేవరకు, రెండవపక్షం ఈ రాగరంజితమయ్యేవరకు అని అర్థం. ప్రేమ అనేది ఎప్పుడూ ఏకపక్షం కాకూడదు. ఉభయపక్షంగా వుండాలి.

చింకం వస్తుచోట ప్రేమ వుండదు. ప్రేమ వున్నచోట చింకం మాన వుండరాదు; ఇది తెంజూ పరస్పరం వికుద్బమైనవి.

ఒక కట్టు కండానికి రెండు ఏనుగులకు ఎవరైనా కట్టివేస్తారా ? రెండూ ఒకచోట వుండలేవు.

“జఇ మాణో కీస పిటి
అహవ పియో కీస కీరని మాణో,
మాణిణి దోవి గఇందా
ఎక్కకంభే న బిజ్జంతి.”—

355

దీనినే కబీర్ మరొక విధంగా అన్నాడు : ప్రేమరసం పానదేయాలంటే మానం—అహంకారంతోనూ వుండలే, కుదరదు. ఒక ఒరలో రెండుకత్తులు ఇమడవోయ్! ఇలాటిది ఎవరూ వినలేదు; కనలేదు.”

పియో బాపై ప్రేమరస
రాభా బాపై మాన
ఏకమ్యాసమే దో ఖడగ
దేఖా నునా న కాన.”

“ప్రేమించడం అనేది పెట్టుకోకు ఎవరినీ ప్రేమించకు. నీవు నన్ను ఎవరికీ సమర్పించుకోకు. ఎవ నీ నీవాడుగా చేసుకోకు. అంతవరకు సుఖంగా ఉంటావు. ఎప్పుడైతే నీవు ప్రియ వ్యక్తికోసం బంధం పెట్టుకున్నావో, నిన్ను నీవుదు ఖానికి సమర్పించుకొన్నట్టే నుమా!” అని ఒక అనుభవజ్ఞురాలు ఒక నవ యువనికి సలహా యిస్తుంది.

నేడు వల్లెటూరి వారికి బూతులన్నా, సెక్కు విషయాల్లా ఎలాటి సంకోచమూ లేనట్టే నాడూ ప్రాకృత ప్రలకూలేదు. అందు వల్లనే వజ్రాలగ్నకారుడు ఒక నవ దంపతులు వివిధకరణాలతో రాత్రంతా గడపడం చూచిన దీపం మూసై అయిపోయిందీ తెక్క పట్టిక ఆలాగే చూస్తూ నిలబడి పోయిందన్నాడు. వాల్లిద్దరూ అలా గడపగాలేని సీగు అతనికెందుకు ? దీపానికెందుకు ?

“దటూణ తరుణ సురలం
వివిహ పలోత్తంత కరణసోహిల్లం,
దీట వి తగ్గయ మణో
గలం వి తెల్లం న క్షే. 4.”

319

(ద్రష్టా తరుణ సురతం
వివిధ వలుతతో కరణ సహితం,
దీప్త తద్గతమనాః
గతం మపితై లం న-లక్షయతి.)

బూతుధ్వనియిచ్చె నర్మోక్తులు నేడూ మనం కార్మికులు
పనిచేసే సంతానలో వివసమ్మ. ఇలాటి గాథలు వడ్డెవాళ్ళను,
జ్యోతిష్కులను, శ్రేణులను గురించినవి చాల ఉన్నాయి. చైతన్యము
గురించినవి వున్నాయి.

“చూచావా, ఉప్పరయ్య గట్టిగా గుద్దలితో పాడివాడు.
బావి నీటితో నిండిపోయింది. నీరు బుస్సున పైకి విమ్మింది.
అయినా, ఉప్పరయ్య వదలడంలేదు.” అంటుంది ఒక యువతి.

“నిద్రయ కుద్దాలయ మజ్జ
బహులవృంత జలసోత్తరం,
ఉదో లద్దస్పరిశో
భరి అం వి స మేం ఏ వాసేం”

చిత్రీరి

(నిద్రయ కుద్దాలక మధ్య
బహుశోచుల జ్ఞయ సోతనం,
భనకో లజ్జ స్పర్శ
భృతా మపి న త్యజతి వాసేం.)

రాజరంజక కవులకు ముక్తార్థ భరణ విజ్ఞానం, వివేచనాంబు
రాల ఆవిణాలు కనిపిస్తాయి గాని సాధారణమైన బట్టలంగళ్లు,
వస్త్ర వికేతలు, కనిపించలేదు. (ప్రాకృతకవి వారిని, శృంగారం
బరచు కొంచెం ఎక్కువయినా, తన కవితలో విజ్ఞానం, పీఠిని
దోసిల-దేవీకః-అన్నాడు.

“ఓయీ! బట అంగడి మనిషి, కొలతలు వరిగా వుండ,
వెడల్పూ పొడవునా బాగావుండి, ఉడికితే, రంగు వెలిసిపోతుందా వుండి,
కట్టుకుంటే సుఖంగావుండే గుడ్డను ఇప్పుడు అలాకానిదానివి దూరంగా
సర్వదాతీరంలో విసిరివేయి.” అని ఒక యువతి బట్టలంగడివాణ్ణి
అంటుంది. కొలతలు వరిగా వుండాలట, సుఖంగా వుండాలట.

‘పూట విపాణం రుందీశ’
చోడయం శిలాధోయ గయప్రాయం,

భం వరణం బ సుహృదః
ముల్ల దూరం బామ్మయ్యా తీసి”

739

(మానవిహీనం రుందీ
? ఇచోడయం శిలాధోయాయశ్చాయం,
యద్ వసనం వ సుఖయతి
ముంచ దూరం సర్వదాతీరే.)

ఇరడు తాటిచెట్టును గురించి చెప్పింది చూచి కిరీతు ఖర్జూ
రపు చెట్టును గురించి చెప్పాడు అధిష్టుంది. “ఓ తాటిచెట్టు
ఎందుకు నీ ఎత్తు? నగం అకాశాన్ని అడ్డగించావు. అలాగే ధర్మ తీర్పు
కుందామని పాంథులు దగ్గర చేరుతారా ఏమన్నావా? 17 కిరీతు
“జానయ్యా గొప్పసాధువే, ఖర్జూరంలాగ, పిట్టవాలడానికి నీడలేదు;
చంపల్ల కోసుకుందామ అంటే, దూరంగా వున్నాయి; అందవు.”
అంటాడు.

“సాధు భంకా తో క్యా భయా
జైనే పేడ భజార్,
పంభికో సాయా వహీః
పతి లాగే అతిదురాత్!”

తెక్క బంజారుల సారినా-పెనగపిండి రోడ్డు పంటికిటలు.
పెనగపిండిరోడ్డు రుచిగా వుంటుంది. అంగిట్లో అంటుకుంటుంది.
మింగుతుంటాడు. మింగుతుంటాడి జనాకరణంలోకి పోయిన తర్వాత
గడచింద చెప్పింది. మంచి పిల్లక. 18

మనకు వంటంబంటుకుందేలు అనే వేదబంధం ఉంది. వంట
ఇంటికోని కుండేటికి మరణం తప్ప మరొకటి లేదు-అని దీనికి
ఆర్థం చెప్పారు. “ఇది వంట ఇల్లుకాదు, వంటయిల్లు. వేటకాండు
అడవులలో హత్యచూపులు పడడంకోసం బోసులవంటి ఇళ్లను కట్టి
వారు. దానిలో వడిన మృగానికి, ఇక నిష్క్రమింపలేదు. కుండేలు
అనలే పీరికిది గనుక మరణం భయం” అని శ్రీ ఆరుద్ర అన్నారు.
ఈవాదం సకారణమని చెప్పడానికి వడ్డెలగ్గం శతకవజ్జలో ఒక గాథ
దొరికింది.

ఒక మహిళ ఒక చిన్నదానికి చెబుతున్నది-ఓ వెర్రి అమ్మాయి
వీణలలో తిరుగుతున్న నీ ప్రియుడు చతురులైన అందగత్తెల

చేతుల్లో నడుచాడు. స్కంధాచారంలో దూరిన కుండేటివలె ఇక తప్పించుకోలేడు. వెంట ఇంటి కుండేలు అనే నానుడి దీనివల్లనే రచ్చినదనుకుంటాను.

“థురుథుల్లంతో రథ్య
ముహేసు వరమహిల యాణ పాత్తేను,
ఖందారాహరి సనట వ్య
పుత్తి దాట న చుట్టి హిఇ.”

625

(పరిభ్రమన్ రథ్యముభేషు
వర మహిళానాం హస్తేషు,
స్కంధాచార హరి శకక ఇవ
పుత్తి దంబితో న మోక్ష్యతే.)

స్కంధాచారమంటే శిబిరం—పై నికుల శిబిరం—పై నికులశిబిరంలో పొరపాటున ఏదో రక్షణ స్థానమనుకొని కుండేలు దూరిందనుకోండి. బతుకుతుందా? కుండేలు మాంసం చాల రుచ్యం. పై నికులు యుద్ధ సమయంలో శిబిరాలుగా విడియడమే కాక రాజులు వేటకు పోయినప్పుడుకూడ, శిబిరాలు ఏర్పరచుకొనేవారు. అంటే పెద్ద వల యాకారంగా ఏర్పడేవారు. దానిలో ఒకచోట దారివుండేది. దానిలో జూరి లోపలికి మృగం రాగానే క్రమంగా బిగించి, చంపేవారు. దీనిని మనవారు వెంటిఇల్లు, వేటిఇల్లు అని పుంటారు. వెంటి ఇల్లు క్రమంగా వంటిల్లు అయివుంటుంది; ఉచ్చారణ భేగంతో.

పల్లెటూరివారి విశిష్టత పాడుపుకథలలోతమ ప్రజ్ఞా చూపడం. ఇవి వారి వివేచనగాను, విజ్ఞానదాయకంగాను వుంటాయి. వీటిని ఒక విధంగా ప్రహేళికలు అనవచ్చు. ఈ ప్రహేళికలు వజ్రా లగ్నంలో 14 హియాలినజ్జా అనే శిర్షికలో ఉన్నాయి. ఇవి పూర్తిగా గ్రామీణ మేధా విలిసితాలు. వీటిలో విచరీతంగా శృంగారంపున్న వాటిని కాక కొన్ని అని విశదిస్తాను:

“నీ ముఖం శంధ్రునివలె వుంది అని నెట్టెలులు ఒక యువతిని ప్రశంసించారు. ఆ యువతి వెంటనే తన వెక్కిరిని చేత్తో సజరించు కొంది. ఎందుకు?” దీనికి సమాధానం ఏమిటంటే, “నీళ్లు నా ముఖం చంద్రబింబ సదృశమంటున్నారే. నీవేమో నా ముఖాన్ని కర్పూర కేతకీ ధూళితో అలంకరించుకొన్నాను. చెంపలకు నా ప్రియమి పెదవులకు తగిలి నా కాటుక లంటలేదుగదా! అని ఆమె చెంపలు సవరించుకొంది” అని.

“నీకు తిలకం డిద్దుతాను. రా. అని భర్త సిలిస్తే, ముద్దాలు నవ్వి ముఖం తివ్వకుంది. ఎందుకు?” తిలకం దిద్దుతాననే వ్యాజంతో ముద్దు పెట్టు కుంటాడని ఆమె నవ్వు.

“పరిజనం మధ్యఉన్న యువకుణ్ణి చూచింది యువతి చేతిలో వికసించివున్న పద్మాన్ని మరో చేత్తో మూసింది. ఎందుకు?” అన్న మయం తర్వాత నన్ను కలుసుకోమని సంకేతం.

“వ్యాధుడు పెద మదగజేం దాన్ని ఒక్క బాణంతో చంపి, వెంటనే మడుగు దగ్గరికి వెళ్ళి బాణం కడిగి, ఆ నీళ్లు తాగాడు. ఎందుకు?” విషం పూసిన బాణంతో వీసగును చంపిననే అనుమానం కలుగకుండ నీరు తాగాడు అని స ధారం 18

వద్రాలగ్నకారుడు ఇలా అనంభాకంగా కల్పనా రత్నాలను కుమ్మరించాడు.

సేతు బంధంలో

సేతుబంధ కావ్యం వాకాట్టి (పభవయిన) ప్రవరసేనుడు రచించినది. ప్రవరసేనుడు కాళిదాస సమకాలికుడు. 5వ శతాబ్దంవాడు. ఈ సేతుబంధాన్ని దండి మహాధాష్టీ (ప్రకృతంలో రచితమైన మహాకావ్యంగా వర్ణించాడు. “మహారాష్ట్ర శయం బాషాం

(పక్వస్యం, ప్రకృతం విదుః”)-అని, 20

ఈ సేతుబంధానికి రావణవహో అని, దశముహవహో అని నామాంతాలున్నాయి. ఇది 15 అశ్వాసాల మహాకావ్యం. ఈ రాజకవి (ప్రకృతాన్ని విశేషంగా ఆదరించి, దీనిని ఆర్యాగీతీ చృందస్యలో రచించాడు. దీనిలో హనుమంతుడు సీతనుంచి చూడమణిని తెచ్చినప్పటినుంచి, రావణ వధానంతరం రాముడు అయోధ్యకు పోయేవరకుగల కథ ఇతివృత్తం. వానరసేన (ప్రస్తావన, వానరులు సేతువును కట్టడం, యుద్ధవ్యూహాలూ అపూర్వంగా వర్ణించబడినాయి. వంతెన కట్టేప్పుడు వానరులు కొండలను, గుండ్రను అందుకోడం, గోడసర్పడం, గండ్లు పూడ్చడం వంటి కార్మికుల పనులను వివరించడంలో ప్రవరసేనుడు ప్రవరుడని విరూపించుకొన్నాడు.

సాధారణంగా బరువులు మోసేవారు బుజాలమీద బరువు మోసుకొని ఒకచేత్తో ఆ బరువు వస్తువును పైనుంచి పట్టుకొని వెళ్తున్నారు. వంతెన కడుతున్నారు. వానరులు కొండలను ఎడమ బుజంమీద పెట్టుకొన్నారు. ఎడమ చేతిని వంచి నడుముమీద పెట్టుకొన్నారు. కుడిచేతిని ఎత్తి కొండ శిఖరం గట్టిగా పట్టుకొని మోసుకొని పశువున్నారు.

“అంస త్త విల మహిలరా
ఉబ్బిత దాహణ కరావలంబిత సేవరా
ఉత్తాన వామ కరలల
ధరి ఆ జీయంబవ్వరా జీలత్తంబి కళా.”

(అంసస్థాపిత మహాధరా:

ఉబ్బిత దక్షిణ కరావలంబిత శిఖరా;

ఉత్తాన వామకరలల

ధృత నితంబ సవరా నిజరంతే కయః)

బరువులు మోసేవారిని ప్రవర సేనుడు ఎంత మూఝంగా మోచి, సహజంగా వర్ణించాడో ఈ గీతి నృష్టం చేస్తున్నది.

నేడు గోడలు కడుతున్న తానీ మేస్త్రీలకు కింది పని వారు రాళ్లు అందిస్తున్నట్టే సేతువు కడుతున్న నలనీయలకు వానరులు కొండలను ముక్కలు ముక్కలుగా అందించారట. 21 వానరులు మోసుకొని వచ్చిన కొండలను విసిరి సముద్రంలోకి వేస్తున్నారు. దానితో నీరు ఎగజిమ్మి, కడుతూవున్న సేతువుకు విసురుగా తగిలి కట్టదాన్ని నడలించి నందులు పడుతున్నాయి. ఆ నందులకు గుండ్లు కొట్టి మళ్ళి పూడుస్తున్నారు. 22 ఒకచోట నృటికపు కొండంతో పంతెన పడింది. దానిమధ్య నల్లటి కొండల అతుకు వుంది. అది ప్రిమిత్మైన సముద్రపురంగులో పుండడంవల్ల గండిలాగనే కనిపిస్తున్నదట 23 నీటినిబట్టి ఈ కవి కార్మికల చర్యలను శ్రద్ధతో పరిశీలించడం మనకు నృష్టమవుతుంది.

యుద్ధాలతో భూదగ్ధ విధానం ఉభయ సజ్జెంవారూ అమనరించడం అనాదిగావుంది. ఈవిధానం (Seared earth Policy) దిగ్భీయ ప్రపంచ సంగ్రామంలో రష్యెవారి విజయానికి కారణమయింది. వారు తమ శత్రువులకు ఏమీ దొరకకుండా కాల్చి జుగ్గి చేసి గ్రామాలు భాళిచేసి వెళ్ళేవారు. ఈ విధానాన్ని ప్రవరసేనుడు వర్ణించాడు. సముద్రం “ప్రళయ దగ్ధ విద్యాత తలోర్వ శ్యామలం”—ప్రళయకాలంలో కాల్చి ఆరిన భూమివలె నల్లగా వుండటం. 24

ఆకాబంధమనే పదభింధాన్ని గాథాసక్త శతీకారుడు మొదట వాడాడు. కాళిదాసు దానిని “ఆకాబంధః కుసుమ స దృశః” అని వాడినాడు, మేఘదూతంలో. ప్రవరసేనుడు ఈ ఆకాబంధాన్ని సముచితంగానే వాడినాడు. నీలావ్వేషణకోసం హనుమ

బయలుదేరాడు; తిరిగి రావడం తడవయింది. ఆ రాముని అదృశ్యమానమయిన ఆకాబంధంవంటి వాసుమంతుడు వెళ్ళి, తిరిగి రావడం తడవుకాగా, మొదలే చిక్కి పోయిన రాముని శరీరం మరింత క్షీణించింది, కన్నీరు నిండిన ముఖం మరింతగా రోదించినట్టు కనిపించింది. —అంటాడు కవి.

● “చిక్షా భిక్షాని తమూ

అర్థిత వాహం పుణో వరుణ్ణంవ ముహుర్వో;

రామన్వ అశనంతే

ఆసాబంధే వ్య చిరగమి హణుమంతే. 1. 35

(క్షీయతే క్షీణాపి తమః

ఆస్థిత బాష్పం పునః ప్రరుదిత మివ ముఖమ్

రామన్వ అదృశ్యమానే

ఆకాబంధ ఇవ చిరనిర్గతే హనుమతి)

కుంభకర్పాదులు మరణించినవ్యధు రావణుడు దుఃఖించాడు. అతని కనుల నుండి కన్నీటి చుక్కలు మండుతూ పడ్డాయట. దీక్షం నుంచి మంటలోపాటు పడే మానె చుక్కల్లాగ. 25

ప్రవరసేనుడు రాజయినా, రాజరంజకపులు చెప్పని అపూర్వ భావనలను, సామాన్య విషయాలకు సంబంధించిన వాటిని ఎన్నిటి నయినా చూపవచ్చు.

గోడదన మోహాల్

గ ఉజ్జయిని అంటే గోడవధం గురించిన కావ్యం. ఈ కావ్య కర్త వాక్యతిరాణ మాలవరాజయిన యశోవర్మ అస్థానకవి. కాలం క్రీస్తుశకం 750. యశోవర్మ మగధ గౌడరాజును వధించడం దీని ఇతివృత్తం. కాని, కావ్యమంతా యశోవర్మ రణప్రస్థానంతోనే పూర్తయి, చివర కొన్ని గాథలతో గోడతథను తెలుపుతుంది. ఇది వర్గ విభాగంతో కాక, కుళుకునే వర్ణితంలో రచితం. కావ్యమంతా రణాధియాన ప్రధాన కావడంవల్ల, వాక్యతిరాణ తలచిన మహాకావ్యం నీకిది పూర్వరంగమేమోనని విమర్శకులు భావిస్తున్నారు. వాక్యతిరాణ ఈ కావ్యంలో గ్రామనీమల రామజీయకాన్ని, ప్రజల సహజస్వభావాన్ని పాడయిపోయిన గ్రామాల శోచనీయస్థితిని, గ్రామీణుల నిత్య జీవి

తంలేని చర్య సహజ సౌందర్యాన్ని మనకు అద్దంపట్టి చూపాడు. తన తానూ వ్యాసుని గూడ జోడించాడు.

నగరం పెరుగుతూ పోయింది నేటి నగరాల వలెనే. కనుక కుమ్మరివారికి శుండలు చేయడానికి బంకమట్టి కరువయింది, నగర పరిసరాలలో. కనుక రాజులు కుంభకారులకోసం భూములను ప్రత్యేకించి పెట్టారట 26 నేడు బియ్యం రేషనింగులాగ బంకమట్టు రేషనింగు వాక్యతిరాజు కాలంలో వుండడం ఆశ్చర్యంగా లేదూ !

యశోదవర్మ పత్తి గింజలు విడిపించే యంత్రాన్ని లోహ లోతకం అని వర్ణించాడు. నిశ అనే స్త్రీ అంధకారమనే లోహలోతకం - పత్తిగింజలు తీసే యంత్రాన్ని తిప్పిందిట. ప్రభాతమనే పత్తి ముందుకు వచ్చి గ్రహ నక్షత్రాలనే పత్తి గింజలు వెనుకకు మిగిలి పోతే, నిశాదేవి వాటిని ఏరి వెనుకకు తోసేందట. పగలు కాగానే గ్రహ గణం కాంతిని కోల్పోతుందనే విషయాన్ని కవి నిత్య జీవితంలో, గ్రామాలలో ఉన్న పత్తిగింజలు తీసే రాట్నంతో పోల్చాడు.

“తను లోహలోతకయాణుగ అ
ముక్కగో నప్పహో తరిణ మూలో
గహ ఫలహిదీయని వహో
వచ్చా వుంజిజ్జ ఇణిసిసి.”

1193

(తమోలోహ లోతకానుగత
ముక్తప్రకాశ ప్రభ: విరలమూలు:
గ్రహకార్యాసబీజ నివహ:
పశ్చా త్పుంజిక్రియతో నిశయా)

చింతవిగురు, చింతపూవు చాల రుద్యమైన వస్తువులు. అంతపూత చిరుపులుపు, చిరుతీపులతో మహా ఉల్లాసకరంగా ఉంటుంది. ఒక బాటసారి పూచిన చింతచెట్టు చూశాడు. నోట్ల రిక్కారాయి. పూత కోసుకొన్నాడు. ఆరచేత్తో వేసుకొని, నలిపి రుద్దచేసి నోట్ల వేసుకొని చప్పరించాడు. ఆ పూత ముసలిగుళ్ళ రిక్కలపలె కర్పూరంగా పుండటం.

“ఇహ చించిజీణ ఘేత్తుణ
కరయ లోలుంపి పిండియం పహట

కబలేఇ జరతకలవింక
పక్కపరికబ్బురం కుసుమమ్.”

677

(ఇహ చించినీనాం గృహీత్యా
కరతలావలుంపన పిండితం పథీక:
కవలయతి జరత కలవింక
పక్ష పరికర్పూరం కుసుమమ్)

వాక్యతిరాజు దృష్టి గ్రామాలలో చింతచెట్టు పూచగానే పిల్లలు, పెద్దలు తినడంపై పడడం ఆశ్చర్యకరం కాదు.

గ్రామాలలో బావులు లోపలి గోడలు ఉప్ప ఉరలి పడిపోయి, పూడుకుపోయి, బావులు పైకి లేచివచ్చినట్లుండటం. వాటిని బాగు పరచడం అనాడూ లేదేమో !

“ఇహ లవణుగ్మ పరిహీణ
భిత్తి వలయత్తజేణ దీనంతి
అహిత విధుడాటః
పూరణ సముద్భూత కూపకోసీట” 679

(ఇహ లవణోద్గమ పరిహీన
భిత్తి వలయత్యేన దృశ్యంతే,
అధికవికటా: పూరణేనచ
సమున్నత్యా కూపానాం కోశ్యః.”

ఉప్పు ఉరలి గోడలు లోపలి పడిపోయి, బావులు అకటా ఏకటంగా కనిపిస్తున్నవది. పూడినవి భిత్తి వలయాలు అంటే, గుండ్రని బావులు. చదరపు బావులు కావు కూపకోశాలు గొట్టాల వలె కనిపించే బావులు నీరు పైకి రావడంవల్ల, పైకి లేచి వచ్చినట్టున్నాయి.

గుడ్లు పగిలి, సాన కారడాన్ని కూడ వాక్యతిరాజు పదాల లేడు. గాలికి ఊగిపోతున్న చెల్లెలు మంచి ఎక్కువ గుడ్లు జారి పగిలి కింద పడుతున్నాయి. పగిలిన గుడ్ల కలలం - సాన గాలిలో ఎగిరి పోతున్నది తుంపరలై, గాలికి లేచిన ధూళితో కలిసి

“ఇహ వేల్లంత దుమిజ్జిత
భిష్టవయో అంధ కలల నీ అరిణో.

వాతంతి మేహ సీతల
ధూవలవతంఘటో నరణా 650

(ఇహ వేల్చు ద్దు మోజ్జిల
భిన్న వయోండకలల శీకరిణః
వాంతి మేఘశీతల ధూలిలవో
తే పణశీలాః పవనాః.)

వాక్యతిరాజు గ్రామోత్సవాలను విశేషంగా వర్ణించాడు. దారిలో
కనిపించిన, మామిడి చెట్లనుంచి వేలాడుతున్న మామిడికాయలు
పసుపు పూసుకున్న ద్రవిడ సుందరుల గండమండలంవలె సుందరంగా
ఉన్నాయట.

“ఇహ హి హరిద్యాహరి అం
దవిడ సానులీ గండమండలానీలం,
ఫల మనల పరిణామా
వలంబి అహిహరణ చూయాణం.”

598

ఇలా ఎన్నయినా సుందర రమ్యోదాహరణలు చూపవచ్చు.

(ప్రాకృత కవులు సహజ సుందరంగా వర్ణించిన గ్రామదృశ్యాలను
రాజరంజక సంస్కృత కవులు పుష్కరించినా, పారమ్యం పొందలేదు.
కాళిదాస, భారవి, మాఘులు అడవి దడపా గ్రామపరివరాలను కాలికలను
క్షేత్రాలను వర్ణించినా ప్రాకృత కవులను మీరలేక పోయారు. వారిని
అనుకరించారన్నా తప్పుకాదు. సుభాషిలాలు, లోకోక్తులు. పాడువులు
మొదలయినవాటిలో ప్రాకృత ప్రజారంజక కవులదే పైచేయి.

ఇలా సామాన్య మానవుడు, అతని సామాన్య గ్రామీణ

జీవితం— ఇవి రెండూ గాఢానవ్వు శత్రునుంచి, ఎలాటి ఇతర ప్రసక్తి
లేని కవిత్వపు ముద్రయిన గాఢానవ్వు శత్రు నుంచి సన్నువులయి,
(ప్రాకృత సాహిత్యమంతా ఆకమించి నేడూ, మేధావుల దృష్టిలో
పడినవి. 27 [సమాప్తం]

అ థో జ్ఞా పి క లు

8. భారతి - 1948, ఏప్రిల్.
9. వజ్రాల్కం - గ : 3, 10, వజ్రాలం - 4.
11. వజ్ర - 15, 16.
12. వజ్ర - 280, 281., 13. వజ్ర - 270.
14. వజ్ర - 329, 330
15. గాఢ - 5-32.
16. వజ్ర - 339
17. వజ్ర : 736
18. వజ్ర ! 550
19. వజ్ర : 613, 615, 617, 618.20 కాళాదర్శ :
21. సేతు : 8-37
22. సేతు : 8-74, 23. సేతు : 8-91, 24. సేతు : 230.
25. సేతు : 15-38
26. గాఢ : 503.
27. [1974 మార్చి 22, 23 తేదీలలో ఉస్మానియా విశ్వ
విద్యాలయం వరంగల్లు స్నాతకోత్తర కేంద్రంలో ఇచ్చిన ఎక్స్ పోజెన్స్
ఉపన్యాసాలలో మొదటి ఉపన్యాసం సమగ్ర పాఠం, , తి.రా.]

ప్రాచీన భారతదేశంలో

సశు వైద్యము

— డా. సూర్యదేవర రవికుమార్

భారతదేశం పురాతన కాలంనుండి సంస్కృతీ సంప్రదాయాలకు ఆటపట్టయి, ప్రపంచములోని వివిధదేశాలకు తలమానికముగా నిలిచినది. వివిధశాస్త్రములలో ఉన్నతాభ్యాసానికి వివిధదేశాల విద్యార్థులు ప్రాచీనకాలమున భారతదేశము నాకరించి రనుట కనేక నిదర్శనములున్నవి. ప్రాచీన భారతీయ శాస్త్రగ్రంథాలు వినాదో ఋతర దేశ భాషలలోనికి తర్జుమా చేయబడినవి. భారతీయ విజ్ఞాన చోళి ప్రపంచమునకు క్రొత్త వెలుగులు ప్రసాదించినది.

అయితే, ఈనాడు తమ ప్రాచీనులను గురించి ప్రాచీన గ్రంథాలను గురించి పలువురి భారతీయుల ఆలోచన తమను తాము కించపరచుకొనేదిగా ఉన్నది. పాశ్చాత్య ప్రభావానికి లోనయిన అనేక పులు ప్రాచీన భారతీయులు వివిధ శాస్త్ర పరిజ్ఞానములేక మూఢ నమ్మకాలతో మత విశ్వాసాలతో జీవించేవారని భావించు చున్నారు. మూఢనమ్మకాలు, మత విశ్వాసాలు ప్రాచీన భారతీయుల జీవితాలపై అధికారం చెలాయించిన మూట వాస్తవమే. కాని ఇది ఒక్క భారత దేశానికి, ఆదేశ ప్రజలకు మాత్రమే పరిమితము కాదు. ఆంగ్లేయుల పూర్వులు, జర్మనీవారి పూర్వులకూడ ఇటువంటి విశ్వాసములు, నమ్మకములు కలిగినవారే. ఒకవైపున ఈ నమ్మకాలు ప్రజల భావాలను సంకుచిత పరచినా, మరొకవైపున అసాధారణ ప్రతిభతో వివిధశాస్త్రాలు, విజ్ఞాన గ్రంథాలు భారతీయుల ప్రతిభకు గీటు రాయిలా వెలసినవి. సమాజములోని కొన్ని కట్టుబాట్లు, మత, కులతత్వాలు ఈ శాస్త్రగ్రంథాలను, విజ్ఞాన విషయాలను సామాన్య ప్రజలకు అందుబాటులో లేకుండా చేసినవి. ఆ గ్రంథములు సంస్కృత భాషలో రచింపబడుట, సామాన్య ప్రజలలో నిరక్షరాస్యత ప్రబలి యుండుట, దీనికి మరికొంత తోడయినవి. విదేశీయులు కొందరు

ఆ గ్రంథాలలో చెప్పబడిన విషయాలకు ఆశ్చర్యపడి సంస్కృత భాషను అధ్యయనముచేసి వాటిని తమతమ భాషలలోనికి తర్జుమా చేసికొని ప్రచురించి వారివారి దేశానికి, ప్రజలకు మహోపకార మొనర్చిరి. ఇది పాశ్చాత్యుల విజ్ఞానాభిలాషకు, మన వారిలో పేరుకు పోయిన పాత చింతకాయపచ్చడి తత్వానికి నిదర్శనము. కొందరి మనస్సులలో భగదవరుపబడిన గ్రంథాలను, తాటియాకులపై వ్రాయబడిన శాస్త్రగ్రంథాలను ముద్రించి వెలుగులోనికి తెచ్చు ప్రయత్నమే మనవారికి లేదు. మనచేదాలు, వేద సంబంధమైన గ్రంథాలు మొట మొదట ప్రచురించినది విదేశీయులే వేదాలలో పాటు అనేక భారతీయ శాస్త్ర గ్రంథాలను వారే ప్రచురించారు. ప్రచురించుచున్నారు. వాటిని అధారం చేసుకొని వారు పరిశోధనలు చేసి తెలియజేసిన కొన్ని విషయాలకు మనం పాశ్చాత్య ముద్రను వేసి వారి గొప్పతనానికి దివిటీలు పడుతూ మన ప్రాచీనుల ప్రతిభను చీకటి కొట్టలో సమాధిచేయుచున్నాము. పాశ్చాత్య విద్యంనులు తమ పరిశోధనలకు, విజ్ఞానాభివృద్ధికి ప్రాచీన భారతీయ - విజ్ఞానమే మూలమని చెప్పినపుడు మనం మా తాతలు గొప్పవారంటూ మీసం మెలివేయుచున్నాము. కాని ఆ గొప్పతనాన్ని మనమే ముందుగా సహేతుకంగా ప్రపంచానికి తెలియజేప్పలేకపోతున్నాము. కొన్నివేల సంవత్సరాలనాడు వ్రాయబడిన శాస్త్ర గ్రంథాలలోని విషయాలు ఆధునిక శాస్త్ర పరిశోధకులకు తగిన సమాచారాన్ని అందించగలుగుతున్నాయి అంటే, ఆ శాస్త్రగ్రంథాలు అజరామరాలివి, ఇంకా కొన్నివేల సంవత్సరాలు గడిచినా వాటివిలువ తగ్గి పోదని చెప్పటం అతిశయోక్తిగా భావించరాదు. అటువంటి శాస్త్రవిషయాలలో ఒకటయిన పశు వైద్యమును గూర్చి, ప్రాచీన భారతదేశములోని పశు వైద్య విధానాన్ని

పశుపోషణ పద్ధతులను గూర్చి మూలంగా పరిశీలించటమే యీ వ్యాసోద్దేశము.

పశువులు, పక్షులు మానవుని విశ్వజీవనంలో విశేషమైన పాత్రను పోషిస్తున్నాయి. ఆదికాలంనుంచి మానవుడు పశుపక్ష్యాదులను ఆశ్రయించే జీవనము గడువగలుగుచున్నాడు. అవి మానవుని ఆకలి బాధను తీర్చటమే కాకుండా అతనికి అనేక విషయాలను బోధించినవి. పోట్లాడుకొనే కోడిపుంజును పోరును, పొరుషాన్ని, కుక్క జాగ్రత్తను, పిల్లి నిశ్శబ్దంగా నడవటాన్ని, పాము పాకటాన్ని గుర్రం వరుగును, ఈ విధంగా అనేక జంతువులు అనేక విషయాలను బోధించినవి. మానవునకు వివిధ అనుభవాలను నేర్పాయి. అనుభవమే విజ్ఞానాభివృద్ధికి తొలిమెట్టు కదా!

ప్రపంచ సమయంలో స్త్రీలను ఎలా కాపడవలసివది మానవునకు ఏనుగులు నేర్పినవి. చూడి ఏనుగు కొద్ది దోబలకు ప్రసవించు వనగా మగ ఏనుగులు అడవి అంతా తిరిగి, పచ్చిక వత్తుగా పెరిగి ప్రమాదముకాని స్థలమును పరిశీలించి చూడి ఏనుగును ఆ ప్రాంతానికి తీసుకువెళ్లును. అది ప్రపంచంలో సమయంలో మగ ఏనుగులు దానికి కొంత దూరమున చుట్టూ నిలబడి ఏ ఇతర జంతువు ఆ ప్రాంతమునకు రాకుండా కావలా ఉండును. అనుభవంగల రెండు మూడు అడవినుగులు ప్రపంచదే ఏనుగునద్య ఉండి మంత్రసాములలా పనిచేయును. ప్రపంచ పూర్తి అయిన తరువాత అన్నీ కలిసి పసి యేనుగును, బాలెంతను తగిన రక్షణలో సురక్షిత ప్రాంతానికి చేర్చును. మానవుని ప్రాథమికావస్థలో ఇటువంటి పరిశీలనలు అతనికి ఎన్నో విషయములను బోధపరచినవనటం సత్యదూరం కాదు.

ఆధునిక పరిశోధకులు, శాస్త్రవేత్తలు కొందరు, మానవునకు వైద్యశాస్త్రాన్ని పశుపక్ష్యాదులే నేర్పినవని గట్టిగా చెప్పుచున్నారు. కినికి వారు కొన్ని ఉదాహరణలు కూడ ఇచ్చారు, హిప్పోటామస్ అనే జంతువు అధికావారం వలన విపరీతంగా లావెక్కినప్పుడు విరిగి మ్రేవలిన చెట్టు కొమ్మకో, సూదివలె మొనదేలిన మరొక వస్తువుకో వన తొడను మోటించి తొడలోని ఒక పిరసు గాయపరచుకొనును. లితంగా కొంత నెత్తురుపోవును. దానితో దానికి 'కొంత ఉపశమనము కలుగును. తరువాత ఆ గాయాన్ని బురదతో కప్పివేయును. ఏనుగులు కడుపు నొప్పితో బాధపడుతున్నప్పుడు వపుడు చుట్టిని విశేషంగా తినును. అది విరేచనాన్ని కలిగించి బాధను తగ్గించును. ముంగిన, విషనర్పముతో పోట్లాడే సమయములో ఆ సర్పము కాటు వేసినచో వెంటనే నవ్వునమున గల ఒక వృక్షమును తొలికి తద్వారా

ఆ విషాన్ని నివారించుకొని మరల పాముతో పోట్లాడును. తనకు కావలసిన ఆ ఓషధి లెస్వోట ముంగిన విషనర్పముతో తలపడెడ. ఈ విధంగా వివిధ జంతువులు తమ తమ బాధలను నివారించుకొనటానికి అవలంబించే పద్ధతులను అదిమానవుడు నూత్నదృష్టితో గ్రహించి వైద్య విజ్ఞానాన్ని సంపాదించుకొనినాడు.

అధర్వవేదంలోని ఈ క్రింది మంత్రాలవలన మానవునకు వైద్యశాస్త్రమున పశుపక్ష్యాదులే గురువులు అని విశదమగుచున్నది.

సరాహో వేద వీరుధం నకులో వేద భేషజీవః

సర్వా గంధర్వా యా విదు సా అస్మా అవసే హవే||

యాః సువర్ణా ఆంగీరసీ దివ్యాయా రఘుటో విదుః
వయాంసి హంసా యా విదు ర్యాశ్చ వర్షే పత్రత్రణః
మృగా యా విదు రోషధీస్తా అస్మా అవసే హవే||

యావతీనామోషధీనామ్ గవః ప్రాశ్నన్త్యహ్నాన్

యావతీనా సుజావయః

తావతీనుభ్యమోషధీః శర్మయచ్చన్త్యాభృతాః||

యావతీషుమనుష్యాః భేషజం భిషజో విదుః

తావతీర్విశ్వ భేషజీ రా భరామి న్వావభి||

పై వంక్తుల తావాన్ని మూలంగా ఈవిధంగా చెప్పకొనవచ్చును.

పంది ఓషధీలత నెరుగును. ముంగిన రోగనివారణకారి(యగు వృక్షము) నెరుగును. సర్పములు, గంధర్వులు వేసి నెరుగుదురో వాటిని అతనికి సహాయపడుట కొఱకు ప్రార్థించుచున్నాను.

ఏ యే ఓషధులను ఆంగీరసాదులెరుగుదురో, హంసలు, సర్ప పక్షిగణము ఏ యే ఓషధుల నెరుగునో, అడవి జంతువులు ఏయే ఓషధులను గుర్తెరుగునో వాటిని అతనికి సహాయపడుట కొఱకు ప్రార్థించుచున్నాను.

ఓషధులలో ఎన్నింటిని గొర్రెలు, మేకలు ఎరుగునో అవన్నియు నీ కొఱకు తేబడినవై నీకు సుఖమును కలిగించును.

ఓషధులలో ఎన్నింటిని మానవులైన వైద్యులు చికిత్స నిమిత్తము ఎరుగుదురో అన్నింటిని నీ కొఱకు తెప్పదను.

ఈ విధంగా పశువులు, పక్షులు మానవునకు వైద్యశాస్త్రాన్ని బోధించటమే కాకుండా ఈనాటికి కూడ వైద్యశాస్త్రపురోగమనానికి, వివిధ వయోగములను నిర్వహించటానికి ఉపయోగపడుతున్నాయి. కనుక వైద్యశాస్త్రానికి పశువైద్యులలే మూలమని చెప్పకొనటము అతిశయోక్తిగా భావించరాదు.

అదిమానవుడు పశువులను పక్షులను నేలూడి చంపి మొదట పచ్చికూంసమును, నిప్పును కనిపెట్టిన తరువాత కార్మిక మూస తిని జీవనము గడుపుచుండెడివాడు. క్రమక్రమంగా అనేక జంతువులను మానవుడు మచ్చిక చేసికొని వాటిని పద్వినియోగ పరచుకొనుచుండెడివాడు. వేదకాలమునాటికి వ్యవసాయము, పశుపాలన భాగ అభివృద్ధి చెందినవి. వ్యవసాయమును అనురగణములు, పశుపాలనను దేవగణము ప్రధాన వృత్తులుగా స్వీకరించినవి. ఆవులు, ఎద్దులు ప్రత్యేక శ్రద్ధతో పోషింపబడినవి. పశువులను రాతిపూట, మిట్ట మధ్యాహ్నము కొట్టుములలో కట్టివేసి మిగిలిన సమయములలో పచ్చిక బయళ్ళలో మేపెడివారు. పశువుల రక్షణ విషయమై పనిచేయు ఎద్దులకు ప్రథమస్థానమును, పాలిచ్చు ఆవులకు రెండవ స్థానమును, ఇతర జంతువులకు తృతీయస్థానమును ఇచ్చెడివారు. ఈ విధమైన రక్షణను కల్పించవలసినదిగా సహదేవి అను ఓషధిని ప్రార్థించెడివారు. పశువులను దొంగిలించుట ఆ కాలమున కూడ ఉండెడిది. అందువలన పశువుల చెవులకు గుర్తులు (Tatossing marks) వేసెడివారు. పశువుల రెండు చెవులపైన ఈ గుర్తులుండెడివి. స్త్రీ పురుషుల మర్యాదయవములను బోలిన ఈ గుర్తులు రాగితో వేసెడివారు. దీనివలన పశువులు మేయరెట్లు అభివృద్ధి చెందునని అధర్వ వేదములో చెప్పబడినది. ఆవులు మేతకు అరణ్యమునకు వెళ్ళినప్పుడు ఆబోతులు వాటి ననుసరించి వెళ్ళి వాటితో తిరిగి వచ్చెడివి. పాలును రోజుకు మూడుసార్లు పిండెడివారు. పాలు పితుకుటకు ప్రత్యేక నైపుణ్యము గలవారి నుపయోగించెడివారు.

ఆ కాలమున పశువులే ధనము. కనీసము ఆరు పశువులైనను లేనివాడు బీదవాడుగా భావించబడుచుండెడివాడు. ప్రజలు తమ గోజాతి అభివృద్ధి కొరకు ప్రార్థనలు చేసెడివారు. పశువులు పవిత్రముగా భావించబడుచుండెడివి. వాటిని అందముగ అలంకరించుట ఆ కాలము వారికి బాగుగ తెలియును. ముక్కుకు త్రాడునువేసి లొంగివి పశువులను పశుపరచుకొనెడివారు.

యజ్ఞ యాగాదులలో పశువుల పాత్ర విశిష్టమైనది.

యజ్ఞమునకు కావలసిన సోమరసమును గొట్టెరి రోమములతో నిర్మింపబడిన వస్త్రముతో పడకట్టెడివారు ఆ వస్త్రమును పవిత్రమనెడి వారు. సోమరసముగల పాతల నుంచుటకు ఎద్దు చర్మము నుపయోగించెడివారు. చర్మముతో సంచులు తయారు చేసెడివారు. యజ్ఞయాగాదులలో వివిధ పశువులను వివిధ దేవతలకు బలియిచ్చెడివారు. బలి యిచ్చుటకుముందు ఆ బలిపశువును సుందరముగ అలంకరించెడివారు. పశువును చంపి, దాని శరీరము నేలను తాకకుండా దర్బలపై ఉంచి ఆ పశువుయొక్క ఒక్కొక్క అవయవమును కోసి హోమము చేసెడివారు. ఈ విధముగా ఒక క్రమపద్ధతిలో పశువుయొక్క వివిధావయవములను, కండరములను, మాంస ఖండములను హోమము చేయుట కుపయోగించుటవలన వారికి పశువుయొక్క అంతర్ శరీర నిర్మాణమును, అవగా వివిధ కండరములు, ఎముకలు, కీళ్ళు, నరములు మొదలగు వానిని గురించిన వివరములను-అధ్యయనము చేయుటకు చక్కని అవకాశము లభించెడిది. వివిధమాంసఖండములకు వివిధములగు పేర్లు కనిపించుచున్నవి. చూడి ఆవులనుకూడ హోమము కొలుకు వధించెడివారు. వివిధదేవతలకు వివిధ వర్ణములుగల పశువులు ప్రియమని ఆయా దేవతలకు ఆయా వర్ణములుగల పశువులే బలియిచ్చెడివారు. ఇట్లే వివిధకాలములలో బలియిచ్చుటకు వివిధవర్ణములుగల పశువులు, నిర్దేశింపబడినవి. ఈవిధముగా చేయుట వలన కొన్ని కార్యములు సెరవేరగలవని వారి నమ్మకము. ఉదాహరణకు గొడ్డువారిని పశువును అదిత్యదేవతలకు బలియిచ్చుటవలన భూమి విస్తృతమై ఓషధులు పుట్టినవట. హోమమునకు ఉపయోగింపబడిన జంతువు స్వీర సాఖ్యముల సనుభవించునని చెప్పబడినది. హోమములను పిర్వర్తించునపుడు తప్ప ఇతర సమయములలో పశు వధ కన్పించదు.

ఎద్దులను ప్రధానముగా నాగలి దునుటకు బండి లాగుటకు ఉపయోగించెడివారు. నాగలికి 6 నుండి 24 వరకు ఎడను కట్టెడివారు. అపు వర్ణమునకు దాని పాల గుబడి, నాణ్యతకు సంబంధము కలవని అనాటి వారికి తెలియును. నలుపు రేక ఎఱుక రంగు కల అవుపాల ఇతరవర్ణముల ఆవుల పాలకంటె ప్రశంసనీయుగా నుండునని తెలుపబడినది.

వేదకాలమున పశువైద్యము ప్రాథమిక దశలో నున్నది అనేక విధములగు రోగములను నివారించుటకు మందులు, తాదైవములు నూచింపబడినవి. సహదేవి అను ఓషధి పశు రోగముగా పాపీనకు ప్రార్థింపబడినది. పశువుల వైద్యులలోని నుల్లములను నివారించుటకు

రణ అధర్వచేదములతో చెప్పబడినది. దూడలపై అవులకు పేను కలుగుటకు, దొంగలు, పులులు, పశువులను కబళించ కుండుటకు వివిధ మాక్తములు చెప్పబడినవి. పశు వైద్యము అంతగా అభివృద్ధి చెందకున్నను పశుపాలన, పోషణ విషయమై వేదకాలమున చూపబడిన శ్రద్ధ ప్రశంసనీయును, నేటికిని అదర్శవంతమైనదని వేరుగా చెప్పవలసిన పనిలేదు.

వేదకాలమున వివిధ దశలలోగల పశువులకు వివిధములైన పేర్లు వాడుకలో నున్నట్లు తెలియుచున్నది. పశువుల వివిధాంగములు ఆ యా పేర్లలో పేర్కొనబడినవి. ఇది పశుపాలన, పోషణలపై ప్రాచీనులకు గల శ్రద్ధకు ఆసక్తికి నిదర్శనము. వేదములలో ఉదహరింపబడిన కొన్ని వదములు ఈ క్రింద పేర్కొనబడినవి.

దేనువు	: పాడి అవు
అభివాన్య	: దూడ చచ్చిన అవు
పష్టాహి	: లేత చూడి అవు
పర్యారణి	: ప్రసవకాలము తొలి కనిపించిన పేమ్మట ప్రసవించిన అవు
వేపాతము	: దూడలు చచ్చుచున్న అవు
సూతజక	: ఒక వర్షాయము తాని సిదన కాలక గొఱాయిన అవు
వళ	: గొఱాయిన అవు
వృషభము	: అబోరు
మహానిరవ్యము	: నలగగొట్టుబడిన వృషభములు గలది (ఎద్దు)
కకుత్	: అబోరు భుజించినది నున్న మాంసపుకండ
శర్మతరి	: పాలు తాగుటకు వాడైన పశువు
ఉదస్సు	: పాడుగు
సితామము	: ముందరికాలు
అణి	: వృషభములు
శక్తి	: తొడ ఎముక
కవ్యము	: పచ్చిమాంసము

వైదిక వాఙ్మయమున పశువులకు దేవత్యము కల్పింపబడినది. శతపథ బ్రాహ్మణమున ఎద్దు ఇంద్రుని రూపముగా చెప్పబడినది. వేదములలో ఇంద్రుడు, అగ్ని, రుద్రుడు, ఇతర దేవతలు కొందరు

వృషభశబ్దముతో పేర్కొనబడిరి. 'వృషభో పరితాపావ్' అని నిరుక్తములతో వివరింపబడినది. అనగా వర్షమును లెప్పించునదే వృషభము అని భావము. [దీనిననుసరించియే కాబోలు వృషభరూపమైన నందికి అభిషేకములు చేసిన విస్తారముగు వర్షము కురియునను సంప్రదాయ మేర్పడినది. కొన్నికొన్ని దేవాలయములలో ఈ విధముగు అభిషేకములు జరుగు చున్నవి. ఇటీవల తంజావూరు బృహదీశ్వరాలయములోని నంది విగ్రహమునకు అభిషేకము జరిపిన పిదప ఆ ప్రాంతమున మంచివాన కురిసినట్లు పత్రికలలో వచ్చినవార్త యీ సందర్భమున గమనింప దగినది] దేవతలు కొన్నిచోట్ల గోజాతులుగా పిలువబడిరి. గోమాంసమును భక్షించిన పునర్జన్మను పొంది అవతీర్ణిపాలగుదురని శతపథ బ్రాహ్మణము చెప్పుచున్నది. అయినప్పటికిని అతిథులకు గోమాంసమును పెట్టు ఆచారము ప్రాచీనకాలమున ఉండెడిది. (ఉత్తరరామచరిత నాటకమున భవభూతి యీ ఆచారమును మోచించినాడు) మేక పూషదేవత రథమును లాగే జంతువుగా వేదములలో చెప్పబడినది. అనంతర కాలమున ఇది అగ్నిదేవతకు సంబంధించినదిగా పేర్కొనబడినది. అశ్వని దేవతల రథమును లాగుటకు గాడిదలు నియమింప బడినట్లు పేర్కొనబడినది. కుక్క, శంధి, కోతి, తాబేలు, కప్ప మొదలగు జంతువులు వేదములలో దేవతలతో సంబంధము కల్పింపబడినవి.

పక్షులూకూడ వేదములలో తగిన పాదభాగములు గల్గియున్నవి. అమృతమును సంపాదించుకొనుటకు ఇంద్రుడు గరుడుని రూపమును దాల్చెనట. పాపురము, గుడ్డగూబ యనునీ సేవలుగా చెప్పబడినవి. ఇంద్రుని ప్రత్యర్థియైన వృత్రుడు పాముగా చెప్పబడినాడు, వేద కాలమున పశుశత్రుల ప్రాముఖ్యము గూర్చియును విషయములు చాలవు.

అనంతరకాలమున వేదసాక్షుల పద్ధతులు పశువైద్యశాస్త్రము విశేషముగా అభివృద్ధి చెందినవి. ధనమన్న పశుసంపదయే అను అభిప్రాయము గాఢముగా ఏర్పడినది. గుహ్య సూత్రములలోని కొన్ని మంత్రములు పశురూపమైన ధనసమృద్ధి కై ఏర్పరుపబడినవి. సమాజములోని ఉన్నత కుటుంబీకులు పశువులను విశేషముగా పోషించెడివారు. బహుమానములు విశేషముగా గోరూపమున సుండెడివి. గర్భి, యాజ్ఞవల్క్యుల సంవాదములలో గలుపొందిన యాజ్ఞవల్క్యునకు జనక మహారాజు ఒకొక క్రొమ్మైన అయిదేసి బంగారు నాణెములు అమృతబుడ్డిన వేయి అవులను బహుమానముగా ఇచ్చెనట.

పశుసంపద తరిగినపుడు వాటి పునరభివృద్ధి కై చోమములు చేసేడి వారు. గోవధ యాకాలమున తీవ్రముగా నిరసించబడినది. శాస్త్ర పురాణములు పశువులను వివిధ దేవతలకు వాహనములుగా నిర్వచన టమేకాక. పశు పాలన, పోషణ, చికిత్సలపై అనేకాంశములను వివరించినవి.

ఆగ్నిపురాణమున అవు, ఏనుగు, గుట్టములను గూర్చి వాటి వ్యాధులను గూర్చి చెప్పబడినది. షష్ఠ్యపురాణమున ఎద్దుల తకములు వర్ణింపబడినవి. గరుడ, బ్రహ్మాండపురాణములలో కూడ యీ విషయమై వివరించబడినది. విష్ణుపురాణమున అబోతును గూర్చి యీవిధముగా చెప్పబడినది. అబోతు, ఎక్కువ పాలను ఇచ్చే ఆవుకు దూడగా తిండి, ఆవులన్నిటిని యితర జంతువులనుండి రక్షించగలిగి యుండవలెను. అబోతును ఈనిన ఆవుకు పుట్టిన దూడలన్నీ సజీవముగా ఉండవలెను. వీటి చనిపోయి ఉండకూడదు. శుక్రనీతిలో వివిధ పశు వైద్యశాస్త్ర విషయములతోపాటు విద్య పయనుగు నిర్ణయింపు పద్ధతులవంటి అసక్తి కరమగు విషయములు వివరింపబడినవి. హరిత సంహితలో వివిధ జంతువుల వ్యాధులకు చికిత్సలు తెలుపబడినవి. పరాశర, సంహితలో చూడి ఆవుల ఆలస పాలన వివరింపబడినది. మహా భారతములో పశుల పహదేవులు అశ్వ, గోపాలకులుగా విరాటుని కొలువులోనున్నట్లు తెల్పబడినది. అందే పశువుల లెక్కలు (cattle census) అబోతుల వంశవృక్ష (pedigree) పట్టికలు తయారుచేయు విధానములు వివరింపబడినవి. కౌటిల్యుని అర్థశాస్త్రము పశుపాలన, చికిత్సలను గురించి అనేక విషయములను పేర్కొనుచున్నది. ఆకాలమున గోవులకు, గుట్టములకు ప్రత్యేకముగా ఒక్కొక్క అధికారి నియమింపబడెడివాడు. దేశములో గల పశువుల లెక్కలను సిద్ధము చేయించుట, సుంచిజాతి పశువులను అభివృద్ధి చేయుట, పశువుల కాలలను నిర్మింపజేయుట పశుపోషణ విషయములపై శ్రద్ధ వహించుట ఆ యధికారి విధులు.

శాస్త్ర పురాణములలోనేకాక కావ్య, నాటకములలో గూడ పశుపాలన, చికిత్సలను గూర్చి సందర్భము సారముగా తెలియజేయ బడినది. ప్రతిజ్ఞా యోగంధరాధునిములో భానుడు ఏనుగు గాయములకు చికిత్సను తెలిపెను. రఘువంశము (5-73)న కాశిదాసు (వాసిన దానినిబట్టి ఆకాలమున సైంద్రవంశము (Rock Salt)ను గుట్టపుకాలలలో ఎల్లప్పుడు ఉంచెదరని, గుట్టములు ఉదయకాలమున ఆ ఉన్నను తీసికొనుచున్నవని తెలియున్నాడు. ఉత్తము జాతికి

చెందిన గుట్టముల విషయమై యీ విధమైన శ్రద్ధ యీనాడ ప్రపంచమందంతటను కనబడుచున్నది. హర్ష చరిత్రలో బాణభట్టు రాజాలత్యకాలము గురించి అనేక విషయములను తెలియున్నాడు. శివతత్త్వ రత్నాకరమును గ్రంథమున బసవమంత్రి కోడిని గురించి అసక్తి కరమగు విషయములను వివరించెనట. మరికొన్ని కావ్య నాటకములలో గూడ పశువైద్యమును గూర్చి వివరములు గలవు.

సాధారణ వైద్య గ్రంథములలోకూడ పశువైద్యమునుగూర్చి వివరింపబడినది. చరకుడు వివిధ జంతువులను వాటి ప్రవర్తన ననుసరించి 11 రకములుగాను, వెన్నెముకగల జంతువులను వాటి ఆహారపు టలవాట్లు నివాస స్థానములనుబట్టి ఎనిమిది రకములు గాను వర్గీకరించెను. శుక్రతుడు అనూపములు, జాంగలములు అని జంతువులను రెండు ప్రధాన వర్గములుగాచూపి ఒక్కొక్క వర్గమును తిరిగి విభజించెను. చరకుడు జంతువుల వర్గీకరణతోపాటు వివిధ జంతువుల పాలు, మాత్రము, మాంసముల గుణగణములను చక్కగా వివరించెను.

కాల్పకమును పశువైద్యమునే ప్రత్యేకముగా వివరించు గ్రంథము అనేకము బయలుదేరినవి. ఇందు ప్రముఖముగా చెప్పదగినవి పహదేవుని పశువైద్యశాస్త్రము, శాలిహోత్రుని అశ్వశాస్త్రము, పాలకాపుని హస్తీశాస్త్రముద్దము. పై గ్రంథములలో మొదటి రెండిటికిని తెలుగు అనువాదములు గలవు. శాలిహోత్రుని గ్రంథము శాలిహోత్రీయము అనుపేరున ప్రఖ్యాతి గాంచినది. మొగలాయీ చక్రవర్తి షాజహాన్ చిత్తూరునందు ఈ గ్రంథమును సంపాదించి దానిని సయ్యద్ అబ్దుల్లాఖాన్ బహదూర్ ఫిరోజ్ ఇంగ్లేజ్ అరబ్బీ భాషలోకి తర్జుమా చేయించెనట. అంగ్లేయులు భారతదేశమునకు వచ్చిన తొలిరోజులలో ఈ అరబ్బీ గ్రంథమును ఆంగ్లభాషలోనికి మార్చించినటుల, ఆ గ్రంథప్రతులు రెండు-ఒకటి లండన్ మ్యూజియంలోనురెండవదిబెర్లిన్ లైబ్రరీలోను-మాత్రము ప్రస్తుతములభించు చున్నటుల తెలియుచున్నది. ఇదే గ్రంథము టిబెట్ భాషలోనికి కూడ తర్జుమా చేయబడినది. ఇంత ప్రఖ్యాతిగాంచిన ఈ గ్రంథము నేటికిని భారతీయుల ఆదరాభిమానములకు పరిగా నొచుకొనలేదు. దేశమున గల వివిధ ప్రాచ్యగ్రంథాలలో ఈ గ్రంథప్రతులు క్రిమికీటకాదుల కాహారమగుచు జీర్ణస్థితిలో నున్నవి. వీటి నన్నిటిని సమీకరించి పరిష్కరించి మూలగ్రంథమును వెలుగులోనికి తీసికొని రావలసిన బాధ్యుల

సంస్కృత పండితులపైన, భారతీయ పశువైద్య శాస్త్రజ్ఞుల పైన గలదు.

రాజభరంగిణిని వ్రాసిన కల్లాణాడు “శాలిహోత్ర సారసముచ్చయ” మను గ్రంథమును కూర్చెను. శాలిహోత్రమును పేరున అనేకులు పశు వైద్య శాస్త్ర గ్రంథములను వ్రాసిరి. కాశ్మీరదేశియుడగు జయ ద్రథుడు అశ్వశాస్త్రమును గ్రంథమును వ్రాసెను. వాగ్భటుడు అశ్వా యుర్వేదమును వ్రాసెను.

నీలకంఠ కవి వ్రాసిన మాతంగలీల, నారాయణ దీక్షితులవారి గజగహణ ప్రకారము, పాలకాపుని హస్తాస్యాయుర్వేదము ఏనుగులను పట్టుకొను పద్ధతులను, వాటికి తగిన శిక్షణ నిచ్చు విధానమును పాలన, పోషణ, రోగశాంతి మొదలగు విషయములను వివరించును. ఈ గ్రంథములలో చెప్పబడిన ఏనుగులను పట్టుకొను పద్ధతులలో కొన్ని నేటికిని వాడుకలో గలవు. అశ్వ, గజ, గోవైద్య శాస్త్రము లపై వ్రాయబడిన సంస్కృత గ్రంథముల పట్టిక ఈ వ్యాసమున కనుబంధముగ నీయబడినది.

తెనుగున కూడ పశువైద్య శాస్త్ర గ్రంథము లనేకము వెలిసి నవి. వీటిలో నారన మంత్రి వ్రాసిన సహదేవ పశువైద్య శాస్త్రము బహుళ ప్రచారము పొందినది. మనుమంచిభట్టు అశ్వశిక్షణ శాస్త్రము నొకదాని వ్రాసెను. శాలిహోత్రీయమును నారన తెని గించెను. ఇవిగాక తుది మొదళ్ళులేనివి, అసంపూర్ణమైనవి మరి కొన్ని గ్రంథములు కన్పించుచున్నవి.

తెనుగు శాసనములలో కావ్యములలో పశుప్రశస్తి పశుపాలన, పశువైద్యము వలు సందర్భములలో చెప్పబడినవి. వద్యకావ్యములలో విజ్ఞాన సర్వస్వ మనదగిన ‘వాణివిలాస వనమాలిక’లో పశువైద్యము, సంవర్ధనము వివరింపబడినవి. అందే “శాలిహోత్ర, గర్వ, శ్రీ, శుత, నైషధ, గణ, మానప్రియ, అతికాంత, రాజకాఖ్యలం గల శాస్త్రంబు లెనిమిదియును గజరోగ నిదాన హేతుజ్ఞాన చికిత్సలు వక్కాణించు”నని తెల్పబడినది.

క్రీ. పూ. ఏడవ శతాబ్దమున వెలిసిన తక్షశిల వ్యవధిద్యాలయ ములో బోధింపబడిన 16 విద్యలలో పశువైద్యము ఒకటి. స్త్రీలు నేర్చుకొనవలసి 64 కళలలో గజవరీక్ష, అశ్వపరీక్షలు కూడ చేర్చబడి

నవి. ఇవి ప్రాచీన భారతీయుల పశు వైద్య శాస్త్రాధ్యయనానికి, పశు విషయ పరిజ్ఞానానికి నిదర్శనములు.

అశ్వ చక్రవర్తి కాలమున దేశమున వివిధ ప్రాంతములలో పశువైద్య శాలలు నెలకొల్పబడినవి. అశ్వకుడు ఆషాఢ మాసములోను, పునర్వసు నక్షత్రమున్న రోజున, అష్టమి, దశమి, తయోదశి, పౌర్ణమి, అమావాస్యలుగల దినములలో పశువులను ఎద్దు పట రాదని నియమము లేర్పరచెను. ఆ కాలమున పశువులకు ప్రత్యేకముగా పచ్చిక బీడ్డులను ఏర్పరచి పలురకముల పచ్చికలను పెంచుచుండెడివారు. పశువులను కాయుటకు పశుపాలకు లుండెడివారు. వీరికి పశుసోషణ, ప్రాధమిక పశువైద్య పద్ధతులను గూర్చి శిక్షణ నిచ్చెడివారు నిబంధ నల నతి కఠించి పశువులను బాధించుట ఈ కాలమున నేరముగా పరిగణింప బడెడిది.

అశ్వకుడు బౌద్ధమును స్వీకరింపక పూర్వము దేశమున మృగ ముల వేట, పశువుల పందెములు, ఏనుగు, ఎద్దు, గొర్రె మొదలగు జంతువుల పోట్లాటలు తరచు జరుగుచుండెడివి. ఈ విధమైన వినోద కార్యక్రమముల నన్నిటిని అశ్వకుడు బౌద్ధధర్మము నవలం బించిన పిదప నిషేధించెను.

బౌద్ధులు జంతు బలులను పూర్తిగా నిషేధించిరి. వారి వారి కాలమున పశుసంవర్ధనకు విశేష ప్రాధాన్య మీయబడినది. వందలకొలది వైద్యశాలలు దేశమున నయిమూలల స్థాపింపబడినవి. పచ్చిక కొరకు విస్తారమగు భూమిని ప్రత్యేక పరచిరి. అటవీ శాఖా ద్యతులకు, పశుగణాధ్యతులకు బౌద్ధరాజాంగమున ప్రముఖ స్థాన ముండెడిది. బుద్ధదేవుని కాలమున ఆవు పేయలను కొమ్ములతో, చెవులతో, తోకలతో లాగగూడదని, వాటిపై ఎక్కురాదని నియ మము లుండెడివి.

గుత్తరాజుల కాలమున పశువుల పందెములు పునరుద్ధరింప బడినవి. వివిధ పందెములలో గెలిచిన పశువులకు బహుమతు లిచ్చెడి వారు. జంతుబలుల కాలమున నిషేధింపబడలేదు.

అయిదవ శతాబ్దమున భారత దేశమును సందర్శించిన ఫాహి యాన్ మధ్య భారతదేశములో ఛండాలురు తప్ప ఇతరు లెవ్వరు మాంసమును గైకొనరని, పశువధ కన్పించదని వ్రాసెను. తొమ్మి

ప్రాచీన భారతదేశంలో పశువైద్యము

దవ శతాబ్దమున ఓక్కొక్క జాతి జంతువులకు ఓక్కొక్క వైద్యుడు నియమింపబడినట్లు నిదర్శనము లున్నవి.

కాకతీయుల శిలా శాసన ఫలకములపై ఆవు, లేగదూడ, ఎద్దు, మొదలగు జంతువుల చిహ్నములు కనిపించుచున్నవి. ఈ కాలమున భారతీయులు ఎద్దుల విగ్రహములను నొసట కట్టుకొని తిరుగుచున్నారని ఒక విదేశీయుడు వ్రాసెను. గుజరాత్ కు చెందిన చాళుక్య రాజులు కుమారపాలుడు (1220-1229) జంతు వధను నిషేధించుచు ఒక శాసనము చేసెను. కాని ఇదేకాలమున ఆంధ్రదేశమున జంతుబలులు కొనసాగుచుండినవి. వలనాటి బ్రహ్మనాయుడు యుద్ధమునకు వెళ్ళునప్పుడు దున్నపోతును బలియిచ్చెనట.

క్రీ. శ. 14 వ శతాబ్దిలో భారతదేశమును సందర్శించిన ఫియోర్ అను విదేశీయుడు ఈదేశమున ఎద్దును ఆరేండ్లు మూతము పనిచేయించి తరువాత బహిరంగ ప్రదేశములలో విడవిపెట్టి ఆదారము కలదని వ్రాసెను. 15 వ శతాబ్ది ప్రారంభమున కాలియ వేముని కుమార్తె అనితల్లి వేయించిన కలువచేరు శాసనమున పాము పశు వైద్యముచేసిన ఒక వ్యక్తి ఉదంతము గలదు. అనితల్లిచేత కలువచెరువు దానముగా గ్రహించిన బ్రాహ్మణుని మూలపురుషుడు గొప్పవైద్యుడని, అతను తన పాలమువద్దగల పుట్ట నమీవమున ఒక పాము దవడలలో ఏముక గుచ్చుకొని బాధపడుచుండగా ఆ ఎముకను తీసి ఆ గాయమునకు మందువేసి మాన్వేసని, అతని పనికియులు

పాములకు వ్యాధులు వచ్చినపుడు చికిత్స చేయుచుండెడివారని ఆ శాసనమువలన తెలియుచున్నది. రెడ్డిరాజులు, శ్రీకృష్ణదేవరాయలు అనంతరరాజులు పశుపోషణ, వైద్యములను గురించి చాల శ్రద్ధను కనబరచిరి. ఈ కాలములోనే అనేక పశువైద్య శాస్త్ర గ్రంథములు రచింపబడినవి.

ఆధునిక పశువైద్య విద్యాశాస్త్రము 1761లో ప్రాన్సులోను, 1791 లో ఇంగ్లండులోను ప్రారంభమై క్రమముగా అన్నిదేశములకు వ్యాపించినది. భారతదేశములో మొట్టమొదటి పశువైద్యకళాశాల 1877 లో బాబూఘర్ లో నెలకొల్పబడినది. శాస్త్రీయ పద్ధతులలో నిర్వహింపబడుతున్న అనేక ప్రయోగములు పశు వైద్యశాస్త్రమును పరిపుష్టము చేయుచున్నవి. కొన్ని శాఖలకు సంబంధించిన యీ పరిశోధనల ఫలితములు ప్రాచీన భారతీయ పశువైద్య శాస్త్ర గ్రంథములలో సూచించ బడిన విషయములతో సరిపోవుచున్నవి. కనుక ఈ విషయమై ప్రాచీనులు చేసిన సిద్ధాంతములను, వ్రాసిన వ్రాతలను, వవీన శాస్త్రీయ విజ్ఞానము నాధారము చేసికొని కూలం కషముగ పరిశీలి పా వాటిని స్థిరపరచి స్వీకరించుటయో, లేక నిరాకరించుటయో, ఆధునిక భారతీయ పశువైద్యశాస్త్ర పరిశోధకులు నిర్ణయించవలసి యున్నది. ఈ కృషికి తొలిమెటు గా మరుగున ఉన్న శాస్త్రగ్రంథాలను వెలికితీసి ప్రకటించవలసి యున్నది. చిత్తశుద్ధితో ఈ కార్యములు నెరవేర్చిన వాడు భారతీయ విజ్ఞాన బోధినికయముగా ప్రపంచమునకు సరిక్రొత్త వెలుగులను ప్రసరించ గలడు.

అ మ ఖ య ధ ము

క్రమసంఖ్య	గ్రంథనామము	రచయిత	ప్రతి భద్రపరుపబడిన ప్రదేశము లేక వ్రతని గురించిన ఇతరవివరములు.
1	2	3	4

(క) అశ్వవైద్యశాస్త్ర గ్రంథములు

1	అశ్వ చికిత్స	జయదత్తుడు	దర్బార్ లైబ్రరీ, నేపాలు.
2	అశ్వ చికిత్స	పకులుడు	...
3	అశ్వశస్త్రము	తెలియదు	సరస్వతీమహాలు, తంజావూరు.
4	అశ్వ దోషనిర్ణయ పణిము	తెలియదు	బిర్ లైబ్రరీ, ఖాట్మండు, నేపాలు.
5	అశ్వనేత్ర పరీక్ష	తెలియదు	బిర్ లైబ్రరీ, ఖాట్మండు, నేపాలు.
6	అశ్వ పరీక్ష	తెలియదు	బిర్ లైబ్రరీ, ఖాట్మండు, నేపాలు.

క్రమసంఖ్య	గ్రంథసామము	రచయిత	వ్రతి భద్రపరువబడిన ప్రదేశము లేక వ్రతినీ గురించిన ఇతర వివరములు
1	2	3	4
7	అశ్వ పరిక్షణము	నలమనారాజు	...
8	అశ్వ పూజ	తెలియదు	పంజాబ్ యూనివర్సిటీ లైబ్రరీ, లాహోరు.
9	అశ్వ ప్రశంస	శాలిహోతముని	ఓరియంటల్ లైబ్రరీ, మద్రాసు.
10	అశ్వ ఫలప్రకాశము	జోగరాజు	మాతృభూమి కార్యాలయము, గ్యారియర్.
11	అశ్వలక్షణము	బ్రహ్మసృతి	...
12	అశ్వలక్షణ శాస్త్రము	శాలిహోతముని	ఓరియంటల్ లైబ్రరీ, మద్రాసు, మైసూరు.
13	అశ్వవైద్యకము	దీపకరుడు	దర్బార్ లైబ్రరీ, నేపాలు.
14	అశ్వవైద్యము	శాలిహోతముని	ఓరియంటల్ లైబ్రరీ, మైసూరు.
15	అశ్వశాంతి	నారదుడు	ఓరియంటల్ లైబ్రరీ, మద్రాసు.
16	అశ్వశాంతి విధానము	శాలిహోతముని	సరస్వతీ మహలు, తంజావూరు.
17	అశ్వశాలాయాం కర్తవ్యకము	తెలియదు	సరస్వతీమహలు, తంజావూరు.
18	అశ్వశాలిహోతమ్	తెలియదు	బిర్ లైబ్రరీ, ఖాట్మండు, నేపాలు.
19	అశ్వశాస్త్రము	నమలుడు	ఆర్కరసాయనశాల, ముక్త్యూర.
20	అశ్వశాస్త్రము	రామచంద్రకవి	ఓరియంటల్ లైబ్రరీ, మైసూరు.
21	అశ్వశాస్త్రము	సుఖానందుడు	ఓరియంటల్ ఇన్స్టిట్యూట్, బరోడా.
22	అశ్వశాస్త్రము	దయసింహుడు	లాల్ చంద్ రిసర్చ్ లైబ్రరీ, డి. ఎ. వి. కళాశాల; లాహోరు.
23	అశ్వశాస్త్రము	రేవంతుడు	అభినవచంద్రుడు తన కన్నడ అశ్వశాస్త్రమున ఈ గ్రంథమును పేర్కొనినాడు.
24	అశ్వసారము	తెలియదు	...
25	అశ్వసారసముచ్చయము	కల్లాణుడు	లక్షణప్రకాశముతో ఉదహరింపబడినది.
26	అశ్వహృదయము	శాలిహోతముని	కపింద్రాచార్య లైబ్రరీ, వారణాసి.
27	అశ్వాయుర్వేదగణవృత్తి	తెలియదు	బిర్ లైబ్రరీ, ఖాట్మండు, నేపాలు.
28	అశ్వాయుర్వేదము	గణుడు	ఓరియంటల్ లైబ్రరీ, మద్రాసు.
29	అశ్వాయుర్వేదము	తెలియదు	గదాల సంస్థానము, ఆంధ్రప్రదేశ్.
30	అశ్వాయుర్వేదము	గిర్రబుషి	...
31	అశ్వాయుర్వేదము	జయధత్తుడు	లక్షణప్రకాశంలో ఉదహరింపబడినది.
32	అశ్వాయుర్వేదము	వాగ్మటుడు	ఫండార్కర్ ఓరియంటల్ రిసర్చ్ ఇన్స్టిట్యూట్, పూనా.
33	అశ్వాయుర్వేద సారసంగ్రహము	నారాజు	...
34	అశ్వాయుర్వేద సారసింధువు	మల్లదేవవంశీతుడు	సరస్వతీ మహలు, తంజావూరు.
35	అశ్వాయుర్వేద సారసింధువు	వైశంపాయనుడు	సరస్వతీ మహలు, తంజావూరు.
36	శాలిహోతమ్	భోజరాజు	ఓరియంటల్ ఇన్స్టిట్యూట్, బరోడా.
37	శాలిహోతమ్	జయధత్తుడు	ఓరియంటల్ ఇన్స్టిట్యూట్, బరోడా.
38	శాలిహోతమ్	విక్రముడు	ఓరియంటల్ ఇన్స్టిట్యూట్, బరోడా.
39	శాలిహోతమ్	తెలియదు	రాజస్థాన్ ఓరియంటల్ రిసర్చ్ ఇన్స్టిట్యూట్, జోధపూరు.

ప్రాచీన భారతదేశంలో గణపైద్యము

క్రమసంఖ్య	గ్రంథనామము	రచయిత	ప్రతి భద్రపరుచబడిన ప్రదేశము లేక ప్రతిని గురించిన వివరములు.
1	2	3	4
40	శాలిహోత్రమ్	వకులదేవుడు	పై ఇన్స్టిట్యూట్, జోధపూరు
41	శాలిహోత్రసార సంగ్రహము	తెలియదు	బిర్ లైబ్రరీ, భాట్నాండు, నేపాలు
42	శాలిహోత్రసార సంగ్రహసముద్యయము	కల్లలుడు	ప్రాజ్ పాఠశాల మండలి, వాయ్.
43	సింధుయోగ సంగ్రహము	శాలిహోత్ర ముని	రఘువంశ (5.73) వ్యాఖ్యానమున మల్లి నాథుడు పేర్కొనిన గ్రంథము
44	హరిహర చతుర్ంగము	గోదావరమిత్రుడు	ఓరియంటల్ ఇన్స్టిట్యూట్, మైసూరు

(చ) గజశాస్త్ర గ్రంథములు

45	గజగహణ ప్రకారము	నారాయణ దీక్షితులు	శ్రీ వేంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయ ప్రాచ్యసరిశోధనాలయము, తిరుపతి.
46	గజ చికిత్స	పాలకావ్యముని	సరస్వతీమహాలు, తంజావూరు.
47	గజనీరాజన విధి	తెలియదు	...
48	గజపరీక్ష	తెలియదు	భండార్కర్ ఓరియంటల్ రిసర్చి ఇన్స్టిట్యూట్, పూనా.
49	గజ వశంస	పారంగధరుడు	బిర్ లైబ్రరీ, భాట్నాండు, నేపాలు.
50	గజలక్షణ చికిత్స	వేదవ్యాసుడు	సరస్వతీ మహాలు, తంజావూరు.
51	గజవైద్యము	తెలియదు	సరస్వతీ మహాలు, తంజావూరు.
52	గజశాస్త్రము	దినకర కవి	...
53	గజశాస్త్రము	వైశంపాయనుడు	సరస్వతీ మహాలు, తంజావూరు.
54	గజశాస్త్రము	శరభోజిరాజు	సరస్వతీ మహాలు, తంజావూరు.
55	గజాయుర్యేదము	తెలియదు	బిర్ లైబ్రరీ, భాట్నాండు, నేపాలు.
56	మాతంగ లీల	నీలకంఠ కవి	త్రివేండ్రములో వచురితము.
57	రాజపుత్రీయము	తెలియదు	రఘువంశ (4.39) వ్యాఖ్యానమున మల్లి నాథునిచే ఉదాహరించబడినవి.
58	మృగచర్మీయము	తెలియదు	

(ఓ) గో వైద్యశాస్త్ర గ్రంథములు

59	గోరక్ష సంహిత	తెలియదు	అర్వరసాయనశాల, ముక్తాల్.
60	గోవైద్యము	కీర్తివర్మ	...
61	గోవైద్యశాస్త్రము	తెలియదు	...
62	గోశాస్త్రము	తెలియదు	...

వాడు

తెలిసే

వాడెలాంటివాడో తెలుసునాకు. తెలిసే వాడికో స్నేహం చేసేను. వెనెలాంటి వాణో మొదట వాడికి తెలిదు. తెలుసుకుందామని నాడు నాతో స్నేహం చేసేడు ఆ సంగతి నాకు తెలుసు మా ఇద్దరి మధ్యా స్నేహం నిలిచిందంటే నేను వాడికి పూర్తిగా ఎప్పుడూ అర్థమైపోకూడదు! మా ఇద్దరి సంగతేదా. అసలు స్నేహమంటేనే అది. ఇద్దర్లో కనిపించే వాక్కులైనా ఆ ఇంకొకరికి వాక తరహా పజిల్ గా వుండిపోవాలి. పజిల్ పజిల్ గా వున్నంతకంటే అసక్తి, పజిల్ సాల్వేషన్ తే? బన్! అంతవరకూ పజిల్ కనిపించే వైచిత్ర్యం, వాక తరహా గొప్పతనం-సరిమితుంది. పజిల్ ని పాల్స్ చేసిన నాడు-పజిల్ కంటే తనే గొప్పవాణ్ణి అనుకుంటాడు!

నాకు పజిల్ లని ఎడక తెలుసు. నేను వాడికి అర్థం కాను అర్థంచేసుకోవాలని వాడు ప్రయత్నిస్తాడు. అర్థం కాకూడదని నేను ఏనాడో నిశ్చయించుకున్నాను. నేను వాడికి విన్నీయుగాలకై నా అర్థం కాను. విన్నీయుగాలకై నా మా స్నేహం చెక్కు చెదరదు. నాతో స్నేహంచేసేప్పుడే ఈ సంగతి వాడికి తెలుసు. వాడికి తెలుసని నాకు తెలుసు.

నా హృదయం వాక ఆటోమేటిక్ పరికరం. దాని తాళం చెవి దానిలోపలే వుంది. తలుపు మాత్రం నేనే మూసేను. తాళం బిగి పోయింది. పున్న వాకేవొక్క తాళంచెవి లోపలే వుండిపోయింది. ఇహ దీన్ని ఎవరూ తెరవలేరు తలుపులకే తలకాయలు బద్దలు కొట్టుకున్నారే-వూహించు-ఈ తలుపులు తెరుచుకోవు.

నాతో స్నేహమంటే ఏమిటో వాడికి తెలుసు. అమాయకంగా గొర్రెలా వాడు నాతో స్నేహానికి సిద్ధపడ్డాడు.

అమాయకులంటే నాకు అసహ్యం గొర్రెలంటే నాకు అసహ్యం, అందమైన గొర్రెలన్నా అసహ్యమే! అందమైన గాడిదలన్నా అసహ్యమే!

వాడో అందమైన గొర్రె వాడో అందమైన గాడిద.

మరి వాడితో స్నేహానికి ఎందుకు సిద్ధపడాను నేను?

సరే అందుక్కారణం లేకం! కానీ, కారణాలు-వున్నాయి!

నా అంతటి బుద్ధిమంతుడు, నా అంతటి మంచివాడు, నా అంతటి ఉదాత్తుడు, నా అంతటి రసహృదయుడు, నా అంతటి గొప్పవాడు-కారణం లేకుండా వాక గొర్రెలో-వాక గాడిదలో స్నేహం సాగిస్తాడా? అందంవుంటే వుండొచ్చుగాక-నిజానికి గొర్రెలంటే ఎంత అసహ్యమో, గాడిదలంటే ఎంత అసహ్యమో-అందం అంటే కూడా అంత అసహ్యంనాకు. చెప్పలేనంత అసహ్యం! అసంగతి ఎప్పుడూ గుర్తు వుంటూనే వుంటుందే నాకు!

తేడు, ప్రగల్భానికి-వూత్తి, ప్రగల్భానికి చెప్పకోవడం లేదు నేను, ప్రగల్భానికే ఆ తే-ఇంకా పెద్దమాటల్నే ఉపయోగించే వాణ్ణి, బుద్ధిమంతుడు, మంచివాడు, ఉదాత్తుడు, రసహృదయుడు, గొప్పవాడు-ఈ మొదలైన విశేషణాలన్నీ నాకునేను భగిలించు కున్నవివావు. నా జీవితంలో ఏదోవాక సందర్భంలో ఎవరోవాకరు నిండుమనసుతో నాగురించి పలికిన మాటలే! వాళ్ళు అవ్వారకదా అని-నేను బుద్ధిమంతుణ్ణి-గొప్పవాణ్ణి-అయిపోలేదు. పుట్టుక తోనే నాలో ఈ గుణాలన్నీ వున్నాయి. ఎవరూ కనిపెట్టి చెప్ప కుండానే ఈ సత్యాన్ని నేను నా ఎరుకలో వుంచుకోగలను.

అయితే-ఇంత మంచివాడికి, ఇంత రసహృదయుడికి, ఇంత గొప్పవాడికి-ఆ అందమైన గాడిదతో స్నేహం చెయ్యాలని ఎందుకు కలిగింది వుద్దేశం? ?

(వ్రంపానికి కారణాలు కావాలి. పతి చిన్న పనికి పెద్ద కారణాలుండొచ్చు. పతి పెద్ద పనికి చిన్నవిన్న కారణాలుండొచ్చు. చెప్పవలసరం లేకుండానే బయటపడిపోయేది. అందరికీ తెలిసినా ఎవరికీ తెలిసినటు కనిపించనివి, నిజానికి చెప్పకోలేనివి, చెప్పకో కూడనివి. సరే-కారణాలు-నేను చెప్పకోకేం? నేనుచేసే పతి

చిన్న పనిచెసుకా పెద్ద పెద్ద కారణాలు బోలెడుంటాయి. విందుకు చెయ్యాలి ఈవని? అని ఎవరైనా అడిగితే బహుశా నేను సమాధానం చెప్పను, కాని, నా కారణాలు తెలికుండా నేను ఏవని చెయ్యను.

అప్పుడు చండ్రుచండమైన ఎండాకాలం, పూళ్ళో ఎక్కడా మంచినీటి చుక్కలేదు. ఇదో కారణం.

అప్పుడు ఆంధ్రోద్వమం వచ్చింది: జై ఆంధ్రా. జై తెలంగాణ. ఇది రెండు దోకారణం.

పోలీసు కాబుల్లో దిక్కుమొక్కులేకుండా జనంచచ్చిపోయేరు. మా పూళ్ళో ఫ్లైంగ్ బరగలేదు కాని సి. ఆర్. పి. దళాల తుపాకీల మోత నా చెవుల్లో అనునిత్యం ప్రతిధ్వనిస్తూనే వుండేది. ఇది మూడో కారణం.

రక్తం రక్తం రక్తం నా కలల్లో చీకట్లో నల్లటి చీకట్లో రక్తం...ఇది ఇంకో కారణం.

రక్తం ఎవరిదో తెలిదు. కాబుల్లో బలైన అమాయకులదో? ఏమో!

నా మంచితనం, నా బుద్ధిమంతనం, నా రసవద్దయం, నా గొప్పతనం...ఇవేవీ ఆ రక్తాన్ని ఆనలేవు. వేన్! నా పనుకుని నేను గర్వించినవన్నీ వేన్! నేను ప్రత్యేకంగా వుండిపోనవసరం లేదు. అందమైన గాడిదలతో నేను స్నేహం చెయ్యొచ్చు. అకారణ ద్వేషం గురించి, తుపాకీల మోతగురించి, అహాయకుల మరణం గురించి, చీకట్లో నల్లటి చీకట్లో రక్తం ఎర్రటి రక్తం గురించి-అన్నిటి గురించి మర్చిపోవచ్చు.

ద్వేషంకన్న, తుపాకీకన్న, మృత్యువుకన్న, చీకట్లో రక్తంకన్న-అందంతో స్నేహం, అందమైన గాడిదతోనైతేనే-స్నేహం...నయమనుకున్నాను.

అందుకే-వాడితో చేసేను స్నేహం!

ఎవరూ నమ్మరు. ఎవరితోనూ చెప్పలేదు నేను. వాడూ నమ్మడు. వాడితోనూ చెప్పలేదు నేను తేలిస్తే, వాడిబోటి అల్లుడితో నాలాంటి ఉన్నతుడు స్నేహం చెయ్యడానికి కారణం ఇదే!

ప్రపంచ మహా పం గామానికే కాదు-ప్రాంతీయ విభేదాల! కూడా-ఫలితాలంటూ వుండనే వుంటాయి. ఏ చరిత్రకారుడి అంధని ఫలితాలు. ఏ చరిత్రకారుడూ పూహించలేని ఫలితాలు!

పూర్తి నిజం చెప్పకపోయినా అబద్ధం చెప్పకుంటే చాలు ఏం? నేను పూర్తి నిజాలూ చెప్తాను.

వాడితో నేను స్నేహం చెయ్యడానికి ఇలాంటివే ఎన్నో కారణాలు.

అందంగా వుంటాడు వాడని మొదటవాడికి తెలిదు. వాలో గొప్పతనం దేశాన్ని ఏ రకంగానూ రక్షించలేనిదని వాడికి తెలిదు. ఏ పని చేసినా అన్ని తెలిసి చేస్తుంటానని వాడికి తెలిదు.

—వాడికీ తెలిసి ఈ అన్నిటివల్లా వాడంటే నాకు ఇష్టం ఏర్పడింది.

ఇష్టం — నేనే ఏర్పరచుకున్నాను.

అయితే మా ఇద్దరికీ మొదట పరిచయం ఎలా ఏర్పడింది?

ఏమో ఇప్పుడు గుర్తులేదు. శ్రయత్తిస్తే గుర్తు రావచ్చు. కాని, ఆ అవసరం లేదు.

వాడంటే ఇష్టం ఏర్పరచుకున్నాక, వాడిలో నేనంటే ఇష్టం కలిగించాలనుకున్నాను. కలిగించేసేను

ఎలా?

అదే నా గొప్పతనం.

మోసం కాదు. కవటం లయ. ఆటలు మోసం లయ. అబద్ధాలు చెప్పడం లేదు. అలాంటి పోస్టాస్పదమైన “చిటికెలు” ఏవీ ప్రయోగించలేదు.

కాని, అతణ్ణి జయించేన్నేను. అతణ్ణి కాదు. ఎవర్నయినా పరే అలాగే జయించగలను. ఆ రహస్యం ఏదో నాకు బాగా తెలుసు.

మనుష్యుల్ని జయించే రహస్యాలు తెలిసినవాళ్ళు కొంతమంది వుండొచ్చు. వాళ్ళందరినీ జయించే యుక్తులు కూడా నాకు తెలుసు. అందువల్ల ఈ గొర్రెని జయించడంవొక లెక్కా?

పడిపోయేడు.

గొర్రె నా వల్లో పడిపోయేడు.

ఏం? స్వార్థమా? లేదే? అతడివల్ల నాకులాభంఅంటు ఏమీ!

లేదు అతడిస్నేహంవల్ల నాకుసంఘంలో సరఫరాపెరగదు. నా ఆదాయం పెరగదు. నా పేరు ప్రతిష్ఠలు పెరగవు. పోనీ - నా మనసుకైనా ఏదైనా తృప్తి లభిస్తుందా అంటే - అదీ లేదు.

నిజానికి - గొర్రెతో స్నేహంవల్ల నేను చాలా నష్టపోతాను.

కాని, 'అన్నిటికీ సిద్ధపడ్డాను.

ఎందుకు ? - ఓహో...మళ్ళీ కారణాలు..అనే కారణాలు...

“నువ్వెంతో మంచివాడివి ... నువ్వెంతో ఉత్తముడివి ... నీ దెంతో మెత్తటి మనసు...”

అంటూ మొదలుపెట్టేడు వాడు.

నాకు తెలుసు వాడు ఆ మాటల్ని అప్పుడు హృదయపూర్వకంగానే అన్నాడు.

మొహాఘాటానికి ఇబ్బందిగా ముఖంపెట్టి ఆ మాటల్ని విన్నాను గాని, రోసలోపలే నవ్వుకున్నాను నేను.

ఘోల్ ! - అందమైన ఘోల్ ! వా అంచనా ప్రకారం నా పలలో కేవలం నేననుకున్నట్లుగానే పడిపోయేడు...

ఓ ! ... వర్షించడం అంటే నాకు అనవ్వాం ! నాకు నేను వర్షించుకోవడమంటే కూడా అనవ్వాం !

కాని, మా పరిచయం గాఢ స్నేహంగా పెనవేసుకుంటూన్న ఆ రోజుల్లో వాడి అందమైన ముఖంలో ఎంతో అమాయకత్వం కదలాడేది.

రోజూ వెళ్ళి నేను వాణ్ణి కలుసుకునేవాణ్ణి.

సాయం తం సాయంత్రం వెలే వాణ్ణి.

నేను వెళ్ళేవేళకి సరిగా ఊటికినుంచి చూస్తూవుండి నేను వచ్చిరాగానే ముఖంలో ఆనందరేఖలు చిమ్ముతుండగా - “వచ్చేవా !” అనేవాడు వాడు.

వాడే మాట్లాడేవాడే వాడికి తెలీదు. వాడే, మాట్లాడబోయి వేరే ఏం మాట్లాడేవాడే నాకు తెలుసు. వాణ్ణిగురించి వాడికి తెలీన రహస్యాల్ని ఎప్పటికప్పుడు పరిశీలిస్తూ పరిశోధిస్తూ వుండే వాణ్ణి !

“వచ్చేవా !” అని నేను రాగానే అనేవాడు వాడు.

ఆ మాట నాకోసం అనాలి నిరరో వాకరనాలి రోజూ అనాలి, నాకోసం రోజంతా ఎదురు చూసినట్లు, వాళ్ళ నిరీక్షణను తరింపజేస్తూ నేను ప్రత్యక్షమైనట్లు - “వచ్చేవా !...” ఆ మాట ... అమాట... కావాలి నాకు.

రోజుకోసార్లైనా ఆ మాట వివకపోలే బలకలేను.

స్నేహరాక్షసుణ్ణి నేను.

పాపం, వాడికిగి తెలీదు.

సాయం తం ముగిసి, దీపాలు వెలిగి, చెట్లు గుసగుసగా నీడల సైగలతో పూలనిట్లూర్పులతో మాటాడుకునే సేపు లు లేవెత్తాను -” అంటూ వాడినుంచి శీలపు తిసుకునేవాణ్ణి. నేను విష్కమించబోతుండగా -

“మళ్ళీ ఎప్పుడు ?-” అనేవాడు.

ఆ మాట - అమాట -

వా కోసమే తను బతుకుతున్నట్లు - నన్ను కలుసుకోవడం లోనే తన జీవిత సరమావధి వున్నట్లు - ఎన్నిసార్లు నాతో కాలం గడిపినా తనిని తీరనట్లు - “మళ్ళీ ఎప్పుడు ?-”

రాక్షసుణ్ణి - స్నేహరాక్షసుణ్ణి నేను !

ఏమీ తెలీదు వాడికి, గొర్రె, గాడిద

స్నేహమనే కల్లు తాగించేను వాడిచేత.

నాక్కాచలననమాటలు వాడినోటుంట పలికించుకున్నాను -

“వచ్చేవా ?-” “మళ్ళీ ఎప్పుడు ?-”

ఆ మాటలు విలప - వినే నాకు తెలుసుగాని - మాట్లాడే వాడికి తెలీదు !

సరే - వాడు పూర్తిగా నావశం అయిపోయేడు !

మందూ మాకూ లేదు. మంత్రం తంత్రం లేదు.

ఘననుందిరా నా దగ్గర - అని మౌనంగా సైగచేసేను.

పేరాళతో వచ్చేడు. కూరుకుపోయేడు.

“మాట్లాడు - ఏదైనా మాట్లాడు...”

అని వన్నుతొందరచేసేవాడు

వాడికోసం ఏదైనా వాకటి మాట్లాడాలి నేను.

“ఏం మాట్లాడను ?-”

“ఏమైనా సరే !...”

“ఏమైనా సరే - అంటే ! ?-”

“ఏమైనా సరే - మాట్లాడు... స్నేహ ! .”

“ఏమిటో అంత అవసరం ? -”

“నువ్వు మాట్లాడుతుంటే వినాలనుంది -”

“విడ్వారం నా మాటల్లో ఏముంది ? -”

“ఏమో - తెలీదు - నీగొంతులో సంగీతం వుంది. నాకర్థం

కాదు. కాని వినాలనుంది. మాట్లాడు, సీక్విజ్మైంది మాట్లాడు.

ఏమీ తోచకపోతే - నువ్వు తిట్టు ... స్లేట్ !... నన్ను తిట్టు -”

లోపల్లోపలే నవ్వుకునేవాణ్ణి.

నానాటికీ నాశక్తి నాకే తెలిసి వచ్చింది.

మగవాళ్ళు మగవాళ్ళను పేషించడం సాధ్యమా ? మగ
వాళ్ళు మగవాళ్ళచేత పేషించబడేసుకోవడం శక్యమా ? -

సాధ్యమే ! శక్యమే !

నావంటి గొప్పవాడికి అసాధ్యంలేదు. అశక్యంలేదు.

“వాడు చూడు. నాలో ప్రత్యేకతేమీలేదు. నామీద ఇంత
భక్తి పెంచుకోవాద్దు. తరువాత కష్టపడతావు -” అనేవాణ్ణి,
అన్నానని అనడం వేరు.

ఆ మాటల్ని నా అద్భుతమైన గొంతుతో హృదయాన్ని
అర్పణవేశాన్ని రంగరిస్తూ పలకడం వేరు.

పూజా - నటించలేదు నేను.

నటన చాలానాను. కాని నటించలేదు. అవసరంలేదు. అవసర
ంన్నా నేను నటించను.

నటించని నటుణ్ణి !

- అట్లా నేను మాట్లాడితే మరి కరిగిపోయేవాడు వాడు.

“ఎందు కిటా అబద్ధాలు చెప్తావు? మొహమాటాని
హద్దులున్నాయి. నువ్వు అందరిలాంటి వాడివి కావు. నువ్వో
ప్రత్యేకమైన మనిషివి. అందరికంటే మంచివాడివి...”

“నా చెడ్డ ఎవరికి తెలుసు ? -”

“నీలో చెడ్డ భేదని నాకు తెలుసు -”

“ఏలా తెలుసు ? - ఋణీవు ?”

“ఋణపుల్లెకుండా నమ్ముతాను...”

అలాగే నమ్మేదూ నన్ను.

నేనో వాట్లాటని. రస్కాల్నికేనని, జాగ్రత్తని, సుఖ

కారులు

మణ్యం నవల్లో రాముణ్ణి, దయానిధిని అలాజీవి సుబ్బయ్యని. నేనే
కృష్ణవక్కాన్ని. కిన్నెరసాని జాతని.

ఓహో ! ఎంత కవిత్వం ! ఎంత కవిత్వం !!

నా జీవితం వాకే గొప్ప పద్యం !

ఎంతో కవిత్వం మాట్లాడేను వాడితో నేను, వాడితో
మాట్లాడే మిషమీద నాతో నేను మాట్లాడుకున్నాను.

వాడుట్టి భోతగా ప్రేక్షకుడుగా వుంటూ - తనని రాసు
మరిచిపోయేడు.

నా కవిత్వంలో నా హృదయంతో చిత్తశుద్ధిలో నా జీవిత
విషయంలో - వాణ్ణి కొలగొట్టేసేస్తేను.

నామటుకు నేనుమాత్రం ఏమీ యెరుగనివాళ్ళా వుండిపోయేను.

ఏం ? ఏముంది చెప్పకోవడానికి ?

నాతో నేను చెప్పకోడానికి మాత్రం?.....

అవును, వాడు అందమైనవాడు. చాలా అందమైనవాడు.

అందమైనవాళ్ళంటే అసహ్యం వాక.

కాని, వాడి అందాన్ని క్షమించేసేస్తేను. పటింతుకోలేదు.

ఎరగా వుండేవాడు. నవ్వుగా వున్నా ఆరోగ్యంగా వుండే
వాడు. కోం ముఖం, తేట కళ్ళు. గీసిన ముక్కు, కత్తించిపెట్టిన

పెదపులు, వొంపున్న గెడ్డం, నుదుటిమీదికొచ్చిపడే జాతు -

పూజారు - వర్కన నాకు చాలావాడు.

కాని వాడు అందమైనవాడే !

తెల్లటి వాడి కళ్ళలో ఎంతో అగౌరవకత్తం ఉత్సాహం
క్యూరియాసిటీ వుండేవి !

ఓహో ! ఇలా వుంటుందా ప్రపంచం అంటే ? నే నింకా

ఏమో అనుకున్నాను - అంటూ న్నట్టుండేవి ఆ చూపులు.

ఏ మనిషిని వర్ణించాలివచ్చినా ప్రత్యేకంగా అభేదికళ్ళని వర్ణి
స్తారు కనులూ రచయితలూ, మనుషుల్ని చిత్రీకృత - చిత్రించ దల

చిన నునిషి స్వభావాన్ని కళ్ళలో నిక్షేపించాలని ప్రయత్నిస్తారు చిత్ర

కారులు

మనసి వ్యక్తిత్వం అంతా అణగారినట్లు బైటపడుతుందని నాకు తెలుసు.

వాడి కళ్ళలోంచి బైటపడే వాడి వ్యక్తిత్వం మానసి సమగ్రతను నశిస్తున్నట్లుగా ఉన్నట్లు.

అది చాలా అందమైన వ్యక్తిత్వం తీయితే అందులో లోతు లేదు అందులో శక్తిలేదు. ఆ అందం జ్ఞానంవల్ల వచ్చే సౌందర్యం కాదు అది వయసు తెచ్చే పై పై అందం.

సినియర్ గా ఆలోచించడం నా వ్యక్తిత్వం కాదు. వాడికళ్ళ నాకు అచ్చుతంగా గాడిదకళ్ళనే గుర్తు తెచ్చేవి.

ఏమీతేలేదు ఏమీ తెలీదువాడికి అమాయకుడు అగ్నికథలు అందమైనవాడే - అంటే - అందంగా తరులకి కనిపించేవాడే - కానీ అందం అంటే ఏమిటో కూడా తెలీనవాడు.

నువ్వు పొద్దుమై నంత ఏకాంతంగా వుండు కాని కొంచెం నీ సొంతతొలి కవచం నువ్వంటే నేనెప్పుడూ ఉంటాను... అని వాడికి చెప్పలేదు నేను.

ఎందుకంటే వాడికి సొంత తెలివంటే తెలీదు!

వాడికంటే నేను అందంగా ఎవరికి కనిపించేవాణ్ణి కాను - చొక్క వాడికి తప్ప!...అవును.

"నువ్వు నేనుకంటే అధిపతి సుఖం గాని - ఎంత అదృష్ట వంతురాలి!..." అనేవాడు ఎన్నోసార్లు.

ఫీ! - నేనెంత సకారంగా వుంటాను! -" అనేవాణ్ణి!

"ఎవరంటారలో? ఇలా రమ్మను వేసు చెప్పాను ... నీకేం? అచ్చు మొగాడిలా వుంటావు -"

నేను హా - మేన్ నవే నంబి (?) వాడునాకు జ్ఞానం చెయ్యవనసరం అంటే లేకపోయినా - వాడినోటంటూ ఆ మాట చెప్పించుకుని నవ్వుకునేవాణ్ణి!

వాడి అందం అంటే నాకు అనన్యం! నిరర్థకం!!

నా వికారం అంటేనే వాడికి ఇష్టం!

"జీవితంలో వుండే సాధారణమైన మనస్థితి వాడికి లేదు!..." అనేవాణ్ణి చాడిత!

అలాంటి మాటలు నా నోటంటూ వినలేకపోయాను.

"అలా ఆనకు. నా జీవితంలో మరపురాని ఘటన - నిత్య పరిచయం నీ పరిచయంవల్ల నా మనసుకి ఆనరా దొరికింది. ఎంత అదృష్ట వంతుణ్ణి నేను! నా అదృష్టానికి చొక్క సారీ కే ఈర్ష్య కలుగుతుంది... ఇంతటి అదృష్టానికి పూర్వజన్మలో వేసంత పుణ్యం చేసుకుని వుండాలి అనేవాడు -"

వాడలా మాట్లాడేకొద్దీ నేను వాణ్ణి మరి రీ వూరించే వాణ్ణి. చొక్క సారీ కావాలనే వాడి దగ్గరి కెళ్ళడం మానేసేవాణ్ణి. మరునటి దినం వెళ్ళేసరికి వాడు కర నీచ పర్యంతం అయిపోయే వాడు -

"వచ్చేవా? ఈ శాశ్వత కూడా చొక్కా చొక్కా అనుకున్నాను - ఏం - నిన్నంతా రాలేదే? సాయంత్రం అడుగుమానేను. నువ్వు రాకుండానే సాయంత్రం రా తయిపోయింది. ఏదో అవసరమే నీ వేమండీ రావడం మానేసేవనుకున్నాను. అయినా ఏమో - చొక్కా వేమో అని అర్ధరాత్రి దాకా ఎదురుచూస్తూనే వున్నాను ... ఏం? ఎందుకు రాలేదు నిన్న? -"

లోపలే నవ్వుకునేవాణ్ణి.

రావయినందుకు అబద్ధాలు కుంటి నెకలూ చెప్పవాణ్ణి కాదు.

"రోజూ వస్తే ఇష్టం నీ వదులెదూ - అనవాణ్ణి.

"ఆ మాట అనకు కావాలి సై - నీకోసం నేను చచ్చి పోతాను - నీమీద ఇష్టం పోతే ఇవా నేను బ్రతక వనసరంలేదు -" అనేవాడు, ఆ బ్రతక లో చూస్తూ.

పుటి మూర్ఛుడి కళ్ళు లోతులేని కళ్ళు.

బల పరుపు కళ్ళు, బల పరుపు చూపులు.

చొక్క సారీ వూరెళ్ళి అతను రాసే పుస్తకాలు వింతవంతగా వుండే వాకు విపరీతంగా నవ్వు తెప్పించేది ...

"... .. నీతో పరిచయానికి పూర్వజన్మలో ఎంత పుణ్యం చేసుకుని వుండాలి అనుకున్నాను ఇప్పుడూ. ఇలాంటి పరిచయాని కైతే పుణ్యం కాదు సావం చేసుకుని వుంటాననిపిస్తోందివ్వుడు...

ఏం? నేనో అధిపతిగా ఎందుకు పాట కూడదూ?

మకాలు నిండిన ఆకాశం కింద ఇసుకలో కూచుని నీ వాడు

కలపెట్టుకుని - గంభీరంగా నువ్వు మాట్లాడుతుండగా వింటూ
వుండడానికి - ఏ ఆడపిల్ల ఎంత పుణ్యం చేసుకుందో!

ఆ ఆడపిల్లని నేనే ఎందుక్కాకూడదూ? ఎంత దురదృష్ట
వంతుణ్ణి నేను! ఎంత దురదృష్ట వంతుణి !!

పెళ్ళి చేసుకోవద్దని నిన్ను అడగలేదు. అడగను. ప్రకృతి
విరుద్ధమైన కోరిక నేనుమాత్రం ఎలా కోరుకోను! నేను ఆడ
పిల్లగా పుట్టకపోయిన నా దురదృష్టానికి మాత్రం నేను వేదించని
క్షణం లేదు

“అంతా నీకోసమే! నీ కోసమే!

హోమోసెక్సువల్ అని భ్రమపడేదాకా వృద్ధిచెందింది మా
స్నేహం..

నాకోసం వాడు పిచ్చివాడై పోయేడు. తన సమవ్యతిని నాలోనే
చర్చించేవాడు. నేను చెప్పేనే ఏదైనా చేసేవాడు. నాకేమాత్రం
ఇష్టంలేదని తెలిసినా మానేసేవాడు.

వొకవంక నాకు విసుగెత్తడం ప్రారంభమైంది. వూహా -
నా సరదాకి - నాకాలం కొంచెం వినోదాత్మకంగా గడిచేందుకు -
ఈ హృదయనాటకం మొదలుపెట్టేను.

మొదలైన ప్రతిదీ ఎప్పుడో వొకవ్వుడు ఆఖరవక తప్పదు.

తెరవాళక తప్పదు. కథ ముగియక తప్పదు.

కాని, ఆరంభమైతే నా చేతుల్లో వుంది. ముగింపు వాడి
చేతుల్లోనే! ఎప్పుడు ముగించాలో తెలుసు. అయినా, వాడిచేత
ముగింప జేసుకోవడంలో కదూపుంది నా నజ్జు!

అసహ్యం! అసహ్యం! వాడంటే వొకవంక అసహ్యం నాలో
రోజురోజుకీ పెరిగిపోతోంది. వాడి అమాయకత్వాన్ని వాడి అజ్ఞా
నాన్ని భరించలేకపోతున్నాను. నేనేదైనా చెప్పున్నప్పుడు నోరు
కొంచెంగా తెరుచుకుని వినేవాడి భంగిమ నాలో అసహనాన్ని రేపు
తోంది.

“మూర్ఖుడా! లే!- వెళ్ళిపో! పారిపో!- నువ్వు దద్ద
మ్మవి -” అని గట్టిగా అరిచి చెప్పాలనిపించింది.

అతిసయత్నమీద నన్ను నేను అదుపులో పెట్టుకుంటు వుంది.

న్నాడు.

వాణ్ణి తప్పించుకు తిరిగింది ఎన్నో ప్రయత్నాలు చేసేను.
గమనించలేదువాడు. వెంటబడేవాడు. “ఏమిటలావున్నావ్? చెప్పవూ?
నాకు చెప్పవూ?—” అంటూ ఆరాలు తీసేవారు.

వాడికి అందకుండా సమాధానాలు చెప్పి తప్పించుకునేవాణ్ణి!

వాడు నా గురించి యాతనలు అనుభవిస్తూండగా -
“పోనీలే!- విసుగెత్తి వాడు నన్ను కలుసుకోవడం మానేస్తాడు—”
అనుకునేవాణ్ణి. నా అంచనా తప్పవుతుందని నాకు తెలుసు.

సజిల్ అర్థంకాక పోయేసరికి వాడిలో ఆసక్తి మరి అధికం
అయిందేగాని, తగ్గలేదు. “ఏమిటి మనిషి “ఏమిటి మనిషి!” అని
నా గురించి బురబద్ధాలు కొట్టుకునేవాడు.

ఎంత, బుద్ధిమంతుడికైనా ఎంతటి తెలివైనవాడికైనా
ఎంతటి గొప్పవాడికైనా— వాక్కోస్తారి స్థూలత్యాలు తప్పవంటారు.
నిజమే కాబోలు!

వాణ్ణి ఫూల్ చేస్తున్నాననుకున్నాను. వొకవంక నేనూ ఫూల్
జాతూనే వున్నాను.

అయితే - నాకు తెలిసే వేసు హులయ్యేను గాని, తెలికుండా
కాదు.

నన్ను నేనే ఫూల్ చేసుకున్నాను. అదే నాకు ఇష్టం అనిపిం
చింది. అందులో కూడా ఏదో ఆనందం కనుపించింది.

జీవితంలో నష్టపోయేను. అయినవాళ్ళని వదులుకున్నాను.
మనస్సైన వాళ్ళను కించపరిచేను. నా భవిష్యత్తులో నేనే వింత
వింత ప్రయోగాలు చేసుకున్నాను.

లాభనష్టాలు బేరీజు వెయ్యడానికి జీవితం వ్యాపారం కాదు—
అని నాకు నేనే సర్దిచెప్పుకున్నాను.

వ్యక్తిగతంగా నేను నష్టపోయిన ఏటన్నిటికీ కాలజం వాడెలా
జాతాడు? కాదు!.

నేను గొప్పవాణ్ణి!

నష్టపోదలచుకుంటాను, నష్టపోతాను. అంతా నా చేతుల్లో

ఈ మాట వాడిలో అంటే నోవకునేవారుకాదు.

“లేదు — నువ్వులా అయిపోకూడదు—నువ్వు బాగుపడాలి—” అనేవాడు.

ఇక్కణ్ణుంచి ఏం జరుగుతుందో వాకు తెలిసిపోయింది. వేస్తు బాగుపడాల్సిన సంగతి వాడు గుర్తుచేస్తున్నాడు. వాడి పజిల్ని నేను, వేనెలా వుండాలో వాడు నిర్ణయించడం ఏమిటి?

ఇహ — వాడి సంగతి —

వాడి సంగతికేం ?

దివ్యంగా సాగిపోవారంభించింది. పరీక్షలు పాసయ్యేడు. జీవితంలో బాగుపడ్డాడు. నలుగుర్లోను మంచిపేరొచ్చింది. ఇద్దరు ముగ్గురు ఆడపిల్లలు అతణ్ణి పెళ్ళిచేసుకోవడానికి ఇష్టపడుతున్నట్లు చూచాయగా తెలిసింది. అంత కట్టుం ఇస్తాం, ఇంత కట్టుం ఇస్తాం అంటూ వాళ్ళ బంధువుల్లోంచి సమ్మంధాలు రాసాగివై.

అంతే !

వారం రోజుల్లోవాడు మారిపోయేడు.

నేనేదో పనిమీద రాష్ట్రాంతరం వెళ్ళేను.

తిరిగొచ్చి అలవాటుగా వాణ్ణి కలుసుకునేందుకు వళ్ళేసరికి ఓహో!— అతలో చెప్పలేనంత మార్పు కనిపించింది.

ఘోరమైన మార్పు, విచిత్రమైన భయంకరమైన మార్పు— కొట్టొచ్చినట్లు, కరవొచ్చినట్లు కనిపిస్తోంది

“ఓ!—నువ్వా! కమాన్!రా!రా!” అని నన్ను ఆహ్వానించేడు. “బాగున్నావా?—” అంటూ కుశలప్రశ్నలు వేసేడు.

బస్ !

తెలిసిపోయింది. వాడికి నాకూ మధ్య ఏర్పడిన అగాధం నాకు వెంటనే స్ఫురించింది.

“వచ్చేవా!” అనేవాడు మునుపు. ఆ తీమాకభయం లేదప్పుడు. ఆ దయ, ఆ నిరీక్షణ, ఆ ఆత్మీయత— అన్నీ నశించిపోయాయి. లోకజ్ఞుడిలాగా వ్యవహరిస్తున్నాడు. బాగావేపుంది. కాని, వాడగ్గలా వాడి లోకజ్ఞత?

అంతటితో ఆగిపోలేదు. వాడు నాకు తెచ్చేర్పివ్వడం మొదలు

పెట్టేడు. హాస్యలాడడం మొదలుపెట్టేడు. నీతులు చెప్పడం, సలహాలివ్వడం మొదలుపెట్టేడు. ఇన్నీ వాడెందుకు చెయ్యకూడదూ? చెయ్యొచ్చు! వాడెందుకు ఎదగ కూడదూ? ఎదగొచ్చు! కాని—అది ఎదుగుదలకాదు—నిజమైన ఎదుగుదల కానేకాదు. “నేను ఎదిగేను. నీలా ఎదిగేను. నీకన్నా ఎదిగేను. నేను నీ అంతటివాణ్ణి కాను. నీకంటే ఎక్కువ వాణ్ణి—” అని చెప్పకోవాలని లోలోపట్టుంచి ఆరాటం. అవును, అర్థకుడు—నిజంగా ఎదగలేదు వాడు. ఎదిగితే అలా ఆరాటపడిపోవాలైన అవసరం లేదు. ఆరాట పడడంలో తన ఆర్థ్యాన్ని తానే బైట పెట్టుకున్నాడు.

నరే పోనీ అనుకున్నాను మొదట. పట్టించుకోలేదు. పట్టించుకోకపోవడం నాకు అలవాటే. ఎప్పటా మా తం వాడిని కలుస్తూ వుండేవాణ్ణి.

పరిస్థితి అలాగే కొనసాగివుంటే పాపం—గొర్రె—బాగుండే వాడు: కాని, చెరువుకున్నాడు. పూరుకుని వుండాలి నవాడు పూరుకోలేదు. చెలరేగేడు. అందరికీ వాడో పెద్ద. వాడోగొప్ప. అందరూ వాణ్ణి అంత వాడింతవాడంటారు. దాంతో వాడికి కళ్ళు కనిపించడం చెవులు వినిపించడం మానేసేయి. వాణ్ణి నేను పొగడలేదు. “ఓహో! ఎన్ని సాధించేవునువు!” అనలేదు. ఎందుకనలేదు? నిజానికి వాడు ఏమీ సాధించలేదు గనక! కాని, వాడిది గుర్తించలేదు. ఎందుకు గుర్తిస్తాడా? గొర్రె—గాడిద—ఎలా గుర్తిస్తుంది??

నా గుర్తింపు కావాలి వాడికి! అసంగతి నాకు తెలిసింది.

నలుగుర్తోపాటు నేనూ వాణ్ణి—“ఓహో!—నువ్వెంత గొప్ప వాడివి” అవాలి!—అందుకోసం వాడు పడే తహతహ అర్థమైంది.

బిగిసి కూచున్నాన్నేను. నాలో మునుపటిలా మాట్లాడలేక; మాట్లాడకుండా వుండలేక—లోపలోపలే గిరిగిల్లాడిపోయేడు వాడు.

వాడు గిరిగిల్లాడిపోవడం చూచి నేను అంతలాంతలాల్లో గంతో సంతోషించే వాణ్ణి!!

రావణాసురుడి లాంటి వాణ్ణి నేను. రాక్షసుణ్ణి. స్నేహ రాక్షసుణ్ణి.

వొకప్పుడు నాకోసం ప్రాణం ఇస్తానన్నాడు వాడు. వాడి ముందిరకు నేను చులకణ్ణి పోయేను. ఎలా సహించగలను దీన్ని?

సహించలేను !

“వాడు. నీ మంచికి చెప్పున్నాను—నా మనసుతో అడుక్కోవద్దు”—అని వాడికి రెండుమూడు పుత్తరాల్ని రాసేను.

పుత్తరాల్ని అందుకున్న రెండుమూడు రోజులు మాత్రం కొంచెం మామూలుగా వ్రవరించేవాడు.

కాని, తరువాత మళ్ళీ చెలరేగిపోయేవాడు.

ముఖ్యం—నాలుగురైదుగురు స్నేహితుల మధ్య పుష్పప్పుడు—నన్ను—ఏదో రకంగా కించపరచాలని చూసేవాడు.

మాటల్లో కొట్టాలనుకునేవాడు.

“చూడు—ఆ ముఖంకేసిచూడు—ఎంత శుభంగా వుందో!” అని సాగురించి సీచంగా మాట్లాడేవాడు, “నువ్వు—నాకన్నా తెలివైన వాడివా?” అని, సరదాగా అంటున్నట్టే అనేవాడు— “ఏం? ఎందుకు?—నువ్వేం ఆకాశం నుంచి వూడిపడ్డావా?” అని మాట వరసకి—పంతానికి అంటున్నట్టుగా అనేవాడు.

కాని, ఆమాటల అనబుద్ధిని అందిందినాకు, అమాయకుడు. సీరికివాడు. నాతో నేరుగా అనే ధైర్యంలేదు. నలుగుర్లోవున్నప్పుడే ధైర్యం. పాపం, అనకూడదని అనుకుంటాడు. అనకుండా వుండనూలేదు. బైటపడిపోతాడు గొర్రె, గాడిద బుద్ధి బైటపడి పోతుంది.

వాడా మాటలు అంటుండగా నా సిడికిళ్ళు అప్రయత్నంగా బిగుసుకు పోయేవి నా గుండెలు అతివేగంగా కొట్టుకునేవి. నాలో రోషం బుసలు కొట్టేది.

“బుద్ధిహీనుడా! మాటాడకు! ఇవారే నీ బ్రతుకు—వొకప్పుడు వేను నీకు పెట్టిన భిక్షం! నాకు నేను గొణకుంటుండగా విని—మాట్లాడ్డమంటే ఏమిటో తెలుసుకున్నావు నువ్వు షట్!— యూ హూ!—” అని అరచాలనిపించేది.

ఆవేశాన్ని అదుపులో పెట్టుకునేవాణ్ణి.

అతి ప్రయత్నమీద, అతి ప్రయత్నమీద.

వాడితో కలవడం నా అంతకు నేను మానుకోవాలి. కాని, వూహా అది నోటమీ అవుతుంది. వాడిలోనేను భీరువును కాను.

కానీ, ఈ సోరాటం ఎంతకాలం పొగుతుందో—అనుకున్నాను అన్నటికి సిద్ధంగా వున్నాన్నేను. జాను, అదే జాన్మత్యం!!

నా మనసులో జరుగుతున్నదంతా వాడికి ఎప్పటి కప్పుడతెలుస్తూనే వుంటుందని, తెలిసి తెలిసీ వాడు నా మనసుమీద దెబ్బ కొట్టడానికి ప్రయత్నిస్తున్నాడనీ, లేని అధిక్యతను నిరూపించుకోజూస్తూన్నాడనీ తేట తెల్లంగా తెలిసినా—మునుపట్లాగే మనుబుతువున్నానేను వాడితో.

ఎంతరిగా పుష్పప్పుడు మాత్రం నాతో మామూలుగా—మునపటి లాగానే వుండేవాడు. మునుపటిలా నన్ను మాట్లాడమనేవాడకాదు. నేను మాట్లాడితే ప్రత్యేక శ్రద్ధ కనబర్చేవాడు కాదు మెడలకుండా వినేవాడు. అంతే!

ఆ మౌనం నన్ను మరి మరి భాధించ సోంది.

నవ్వుతున్నాడు లోపల నవ్వుతున్నాడు వాడని తెలిసిపోయింది

“మునుపు నేను వాణ్ణి చూసి వాడికి తెలికుండా లోపల నవ్వుకునేవాణ్ణి!

ఇప్పుడు వాడు నన్నుచూసి లోపల నవ్వుకుంటున్న నవ్వు నాకు సుళువుగా తెలిసిపోతోంది.

ఒకసారిందుకో — నాకో వింత బుద్ధి కలిగింది. యథా లాపంగా మాటల సందర్భంలో — “ఏమైనా నువ్విప్పుడు పెద్ద వాడివికదా!” అన్నాను!

సామాజ్యాలు జయించినంత గర్వం వాడిముఖంలో మెరిసింది. ఎంతదానినా దాగకుండా నవ్వుటినవ్వు వాడిపెదవులమీద పాకింది!

తెలివి కళ్ళలో ఇదంతా గమనించేను నేను, పెక్కి మామూలుగా వున్నాను.

“అర — నేనేం పెద్దవాణ్ణి! —” అన్నాడు వాడు మొవ మాటానికి, అంటూ నాకేసి వోరగా చూసేడు.

కళ్ళు తిరిగిపోయేయి నాకు.

భయంకరం! ఘోరం! కూరం! కూరం!

అతని కళ్ళు — మారిపోయేయి!

ఏమి తంగా - నమ్మలేనంతగా - అనభ్యుత్తరంగా - జాగృత
కలిగిస్తున్నాయి -

అ గ్రంథకళ - అ లోతులేని గాడిదకళ - ఎంతగా మారి
పోయేయి !!

గమనించనలేదు నేనంతకు ముందెన్నడూ ?

తెల్లగా కనుగుడ్లు - పల్లగా అమాయకంగా కనుపాపలు -
వొకప్పుడలా వుండేవి -

స్వడు -

దారుణం ! దారుణం ! దారుణం !!

వోరగా చూసిన ఆ కమగ్రుడ్లలో తెలుపు - విరిగిన పొలం
వుంది.

ఆ కనుపాపలో అమాయకత్వంలేదు. దానిపా నంలో - ఏదో -
వచ్చగా - ఎర్రజీరలుగా - విషపుకాతాలు కొంచెంట్టు కొమ్మల వచ్చ
దనంలాగా -

ఏమిటది - ఏమిటది -

వొక్కసారిగా వొణికిపోయేస్తేను - తెలిసిపోయింది నాకు -

విషం! ఆ కళ్ళలో నిండింది - విషం !

వచ్చి విషం !

నా వొళ్ళంతా తేళ్ళు జెఱుబూ నాకంట్లో పీకట్లో ముళ్ళూ
రాళ్ళూ -

కళ్ళకాదు - నాటిపేరు కుళ్ళు !!...

అలా కలలుగంటూ కలల్లో కుళ్ళులో యుద్ధం చెయ్యలేక
అలిసిపోతూ వున్నా నాఅంతరంగంలోకి ఎలా వచ్చిందో - ఎప్పు
వచ్చిందో - వొకకోరిక అతి రహస్యంగా వచ్చి జలంగా తిష్ట
నీసింది.

నా ప్రమేయంలేదు నా సంకల్పంలేదు నాకు చాలా దివాల
వరకూ తెలీనే తెలీదు - అలాంటి కోరిక నాలోపుట్టందవి,

వొకసారి వొక పెద్దపార్టీలో నాడు నాగురించి అనవ్వంగా

ఏవో మాట్లాడుతూండగా విన్నాను. "కాక్ నాడు, చెడ్డ ముసీరి
'యూరిటీగాడు—' అని నాగురించే అనడం గమనించేను. నా శరీరం
నావశం తప్పింది. "స్టుపిడ్ ! నిన్ను చంపేస్తాను —" అని వాడి
మీదకు చేళ్ళబోయేను. అంతలో ఏమైందో - కళ్ళు తిరిగిపట్టని
సించి, కూచున్న కుర్చీలో అలాగే వారిగిపోయేను.

నాలో చాలారోజులుగా గూడుకట్టుకున్న ఆ దారుణమైన
కోరికగురించి అప్పుడే నాకు తొలిసారిగా తెలిసిచ్చింది.

వొద్దు వొద్దనుకున్నా-ఎన్ఫిరకాలుగా ఆ ఆచన తప్పించు
కుందామనుకున్నా- పూజా - వీలుపడలేదు. ఆ కోరిక నాలోంచి
రూపుమాసిపోలేదు.

వచ్చటి వాడిమెడ చూసినవ్యడల్లా నాచేతిచేళ్ళు జల జలంగా
పీకేవి. నయోలిన్ డొక్కులాంటి వాడిఫాతికేసి చూసినవ్యడల్లా నా
సిడోళ్ళు బిగుసుకునేవి.

వాడు స్నేహితుల్లో పున్నవ్యడలా - వెనకవాలుగా వెళ్ళి
ఏ కాలిగుండో తీసుకుని తలబద్దలు కొట్టెయ్యాలనిపించేది

ఆ విషపుకళ్ళలో చూస్తూ విషంవచ్చు నవ్విన్నవ్యడల్లా నట్టు
రాని ఆచేకంతో పూగిపోయేవాణ్ణి.

నేను కళాకారుణ్ణి. ఏదిచేసినా కళాత్మకంగా చేస్తాను. వాడికి
బుద్ధిచెప్పినా - వాడిపీక నొక్కేసినా - కళాత్మకంగానే...

అదంతా అలావుండగా నిన్నటికి నిన్న ఆఖరితప్ప చేసేసేడు
వాడు. సాయంత్రం ఆరున్నరకే ఐదుమంది స్నేహితులమధ్య నన్ను
ఎగతాళిచేసి వెకిలిగా నవ్వేడా - "పేద నువ్వేం ఆకాశంనుంచి
పూడిపడ్డావా ? - సైకాలజీ మాట్లాడతావు - బోడిసైకాలజీ!...
ఇక్కడున్న వాళ్ళందరికన్నా - నువ్వు దేంట్లో గొప్ప!" అన్నాడు.
అనేసేడు. అంతే !

వాడి మాటలు కాదు. వాడిమాటల నిజావిజాలు కాదు.

తొలిరోజుల్లో వాడు మాట్లాడిన మాటలలో. ఈ మాటల్ని
పోల్చికూడా చూసుకోనక్కరలేదు. కాని, నిన్నసాయంత్రం వాడి
కళ్ళలో విషం—

నల్లటి వచ్చటి ఏ రవిర గిరల విషం !

పూపిరి బిగబట్టి అక్కణ్ణించి లేచొచ్చేసేస్తేను. అప్పు

ట్టుంచి దాదాపు ఏడుగంటలసేపు పూరంతా చెడదిరిగేను. పున్నా దినైపోయేను ఎక్కడో వడిపోతాననిపించింది. అతివయత్నమీద నిలవొక్కకుంటూ గదికొచ్చి పడ్డాను.

గదంతా చిమ్మచీకటి తైలు వెయ్యబోయి ఆగేను. నిదానించి చూసేను. కళ్ళు చిట్టించి చూసేను చీకట్లో ఏదో కదిలింది. నిశ్శబ్దంగా చూసేను ! నాగుండె దడదడలాడింది ! ఏమిటది ?— అది — ఆకారం — వొక ఆకారం ! వాడి ఆకారం !

ఆలోచనకి అవకాశం లేకుండా, వాడినుంచి పలకరింపుకి కూడా వీలులేకుండా వొక్కవూడుటన వాడిమీదికి దూకేను. చీకట్లో మెత్తగా అడపిలలా పున్నాడువాడు అందమైన, ఎర్రనైన — బక్కపల్చని వాడిశరీరం — చీకట్లో దొరికింది నాచేతికి — వాడి కళ్ళు — కళ్ళలో విషం నిండినకళ్ళు — నాకేసి చూస్తున్నాయి — గొంతు దొరకబుచ్చుకున్నాను పీకనొక్కపల్చేసేను ఇంకా నొక్కేస్తున్నాను గింజకుంటున్నాడు వాడు పూపిరికై కొట్టుకుంటున్నాడు చీకట్లో వాడికళ్ళు పచ్చకళ్ళు, విషంకళ్ళు, కుళ్ళు దీనంగా భయంకరంగా విఘ్రతంగా దారుణంగా చూస్తున్నాయి నావేపు — పిల్లి కళ్ళు — గొర్రెకళ్ళు — గాడిదకళ్ళు — విషం కళ్ళు—

శక్తిసంతా పునయోగించి వాడి ఆ అందమైన పీకని నొక్కేను పూహూ — నాశక్తి చాడంలేదు ... కుడిచేతి పిడికిలి బిగించి ఆఖరువయత్నంగా తీవ్రంగా వాడిగుండెలో కుమ్మేను —

అంతే !

జావలాగా శబంలేకుండా — చీకట్లో ఏడలాగా నేలమీదికి జారిపడిపోయేడు వాడు.

చీకటి చీకటి చిమ్మచీకటి.

నా గుండెలు నా గొంతులో నా చెవుల్లో కొంటుకుంటున్నాయి...

వొక్కసారిగా బెండులా తేలికైపోయేస్తేను. కళ్ళు తిరిగేయి.

రెప్పవిచకుండా కళ్ళు మూసుకుని చక్కమీద పడిపోయేను.

బాగా తెల్లారేక, నాగది తలుపువద్ద దబదబమని బాడే స్పృంఘ మెళకువొచ్చింది —

ఇదరు మిత్రులు ... వాగురుస్తూ చెప్పేరు —

“—మన ఫెండు ... రాతి హతాత్తుగా చచ్చిపోయేట — గుండెపోటు అంటువ్వురు డాక్టర్లు ... అదైనా ఎలావచ్చిందో అర్థం కావడంలేదు—”

వాళ్ళ చెప్పున్నది వాడి మరణం గురించి.

తెల్లబోతూ నాగది నేలమీదికి చూసేను.

ఏమీలేదు ! గదినేలమీద ఏమీలేదు !!

మరిరాత్రి — నేను చంపిన ఆకారం ?—

* * *

చిత్తుగా తాగేసి తూలుతూ బార్నుంచి వస్తున్నాను.

“పానం ! చూసేవా ! ఫెండ్ చచ్చిపోయిన బాధ భరించలేక తాగుతున్నాడు—” నవ్వురిగిన ఇద్దరో వొకడింకడితో అన్నాడు.

“హల్స్ ! హల్స్ !— అందరూహాలే ! వాడు చచ్చిపోలేదు ! చచ్చిపోలేదు ! వాడోహాల్ ! బ్యూటీఫుల్స్టుపిడ్ ! వాణ్ణి నేనే చంపేసేను ! నేనే చంపేసేను ! గుండెల్లో ఈ పిడికిలితోనే పాడిచి చంపేసేను ! చచ్చిపోలేదు, వాడు ! నేనే... చంపేసేను!...”

తాగేసి పున్నాను. ఈ మాటలే అన్నానో, ఈ మాటలే అంటున్నాననుకుని వేరేమాటలే అన్నానో గుర్తులేదు.

“పానం !... మతిచెడింది...” అనుకుంటూ వాళ్ళు వెళ్ళిపోయేరు.

నేను మాతం నవ్వుతూనే పున్నాను.

నవ్వుకుంటు నే పున్నాను

వికటంగా ... వికటంగా

కీ॥ శే॥ నూతలపాటి గంగాధరం

శ్రీ జానమద్ది హనుమచ్ఛాస్త్రి

మంచిని పెంపొందించాలని

మానవతను పోషించాలని

అలుముకొన్న చీకట్లను

సొంతం అంతం చేయాలని

లోకమంతా వెలుగులతో

నాకంగా మార్చాలని

మనుగడ సాగించినట్టి

మధుర భావమూర్తి యతడు

హనమట్యూ మిన్నగులు

పొంచి తిరుగుతున్నాయని

కన్నువేసి జాగత్తగ

మనలుకొంటు నడవాలని

కేకవేస్తూ కవిత చెప్పి

హెచ్చరికలు చేసుకుంటూ

ఉరకలు వేస్తున్నవాడు

కనపడదే ! నేడు గంగాధరకవి

మనముందుండిన మిత్రుడు

మనలోనే కలిసిపోయె.

—: o :—

కవితామృత జలధరం గంగాధరం

శ్రీ మధురాంతకం రాజారాం

“ఏ సంచాంగమూ ప్రకటించలేదు

ఈ దినం అకాశాన్ని ఇన్ని మేఘాలు కప్పేస్తాయని!

ఏ శాస్త్రవేత్తా చెప్పలేదు

ఈ లోజు అందరి మనసుల్లో

ఇంత చీకటి వ్యాపిస్తుందని!...”

శ్రీ మాతలపాటి గంగాధరం కవిత ‘ఆ వలి గట్టు’ యిలా ప్రారంభమవుతుంది. సమాజ జీవనానికి మధ్యగా పెద్ద అగడ్త. ఈవలి గట్టున అనుభవాల పూరీగుడిసెలు. ఆవలిగట్టున ఆదర్శాల అద్దాల మేడలు. ఈ అగడ్త వూడేదెవ్వడు?— అన్నది కవికి ఎదురైన ప్రశ్న. తన ముప్పై అయిదేళ్ల జీవితం పొడుగునా ఈ ప్రశ్నకు సమాధానం అనేషిస్తూనే వున్నాడు గంగాధరం. ఇంతలో జీవన పవాహానికి అవతలిగట్టునుంచి అతనికి పిలుపు రావడం తెలుగు సాహితీ ప్రపంచానికి వాటిల్లిన దురదృష్టం.

వేదారణ్యంగా పురాణ పండిగన్న ప్రాంతంలో, సోమకా సురుణ్ణి త్రుంచి ప్రామిసుకులను ఉద్ధరించిన వేదనారాయణస్వామి వెలసిన నాగలాపురానికి అనతిదూరంలో, అరుణానదిగట్టునవున్న చిన్న గ్రామం రామగిరి. కొన్ని దశాబ్దాలకు పూర్వం ఇదంతా రౌండ్లు గుడ్లు పెట్టుకొనే ఊసర క్షేత్రంగా వుండేదట! అరుణియార్ ప్రాజెక్టు నిర్మించబడినతర్వాత అది బంగారంపండే సుక్షేత్రంగా మారిపోయింది. ప్రాజెక్టు నీటి పరీవాహ ప్రాంతంలో, పైరుపల్లెల నడుమ రమణీయమైన పూరు రామగిరి కానీ ఆ రామగిరి ‘కవితా రామగిరిగ మాకుదోచు’ అంటూ సమకాలీన సాహితీవరుల గుర్తింపుకు పాత్రం గావడం మట్టుకు మిత్రుడు శ్రీ మాతలపాటి గంగాధరం వల్లనే!

రామగిరికి తూర్పుదిక్కున ఓ పెద్ద కొండ వుంది కొండ పాద పీఠాన, చెట్లు గుబుర్ల నడుమ, జనుల పరామర్శకంతగా నోచు

కోని వాలేశ్వరుడి దేవాలయంవుంది. వానకాలపు రోజుల్లో మేఘాలు కొన్ని కిందికి దిగివచ్చి కొండకొమ్ము చుట్టూరా మూగడం కద్దు! ఆ చిత్రమైన దృశ్యం కనిపించినప్పుడు ‘కాలువ తీయడానికి మునుపు తలగుడ్డ చుట్టుకుని పాఠ చేతికందుకున్న సాలేరు మొనగాడిలా వుంది గదూ!’ అనేవాడు గంగాధరం.

వృత్తిచేత ఉపాధ్యాయుడు, వ్యాపకంచేత కవి అయినప్పటికీ పుటు కతో రైతుబిడ్డ గంగాధరం. ‘వాణి నా రాణి’ అనుకున్న పిన వీరభద్రుడిలా ఈ కవి పృథ్విని తన ప్రేయసిగా సంభావించాడు. ‘పృథ్వి నా ప్రేయసి. మాయమూరుతం ఆవిడ దూతిక. వేసవి నాలోని వలపు కాక. చెమట తీసి, చెమట ముత్యాలహారంవేసి, అంబర మంత విశాలంగా, ఆర్గవమంత అగాధంగా నేను పృథ్విని ప్రేమిస్తున్నాను. మొయిలు గొడుగు నీడక్రింద, నిరాచారితమైన నా ప్రేయసి నిర్మలిన పులిస స్థలాల పై విశమించి, నాభి దేశంమీద పిచ్చుక గూళ్లు నిర్మించి, మధువులో ముంచిన మంచుముక్కల్లాంటి ఆమె తియ్యని పెదమిల్లి ముద్దు పెట్టుకుని, నాలోని వేవి తాపభారాన్నంతా మెల్లిగా ఆమెలో జారవిడిచి, మత్తుగా నిద్రలోకి జారిపోతాను’ అంటాడు ఈ పృథ్వి ప్రేమికుడు.

అయితే ఆ మత్తు వీడని మత్తుగా, ఆ నిద్ర దీర్ఘ నిద్రగా, తాను పుడమి తలి ఒడిలో ఒంగిపోయే ఘటనమ గురించి ఈ కవి కెగిని వుంటాడా – అనిపిస్తుంది. ఈ అనుమానానికి తావిచ్చేది ‘కాలం’ అనే కవితాఖండికలోని ఈ క్రింది రెండు గీతలు :

“మతు గా మనసులమ పెనవేసిన కాలం
మధ్యలో సర్పమై కాటు వేస్తుంది ! :

2

వైయారం కేసరి శ్రీ చెట్టోల సుబ్బాస్వామి శర్మగారంతటి

వండితునికి (ప్రియ శిష్యుడై, తిరువతి పావ్య కలాశాలలో సాహిత్యాధ్యయనం గావించిన గురుకులశిష్యుడు గంగాధరం. ఏ గూటి చిలుక ఆ పలుకే పలుకుతున్నట్లుగా తొలినాళ్లలో పాచిన సాహిత్య సాంపదాయ ర్నాల్లో నడిచినవాడు. అతడి అలవాటి ఛందోబద్ధ కవితకు మచ్చుతునక :

‘లేవు తా నికుంజములు
లేవు పీసాల కిసాల పుంజముల్,
లేవు మరంద మంజరులు
లేవు కడింది మిళింద బృందముల్
నీవిట లేని కాలమున!—
ప్రిగ్గ వసంత పరీమళాల
బృందానమై హసించు చెలి నాట్రుడు
కింసుక నీవు కల్గినన్’

(ఆశానుందరి)

ఏ మారంలో నడిచినా ఆలోచించడానికి అతడు చేసిన సాధన అప్పటి రచనల్లోనే కానవస్తుంది. — “కాలిదాసు శాకుంతల వాటకము నందలి అనసూయా ప్రియంవదలు నాయికయొక్క చెలికత్తెలు. అనసూయ యందు అనుభవమున్నది. ప్రియంవదలో ఆలోచన యున్నది. అట్లే నైషధము నందలి హంసలో అనుభవమున్నది. సూరన్న హంసలో ఆలోచనయున్నది. పై రెండు పాతలు ఏకహస్త విర్మితములు. ఈ మరాళధ్వయము భిన్నహస్త పోషితము”. (హంస చౌత్యము— భిన్నహస్త కౌశలము. భారతి, మార్చి 65) వ్యాసరచన గ్రాంథిక భాషలో వుండడం యొక్కడ గమనింపవలసిన విషయం.

ఆలోచించినకొద్దీ గంగాధరంలో కొత్తదనం కోసం అవ్వే షణ ననలు పొచ్చి, మొగ్గలు తొడిగి, అతడి సాహిత్యరామంలో వచన కవితా కుసుమాలు వికసించి పరిమళించాయి. ‘అమ్మమ్మ కటుకున్న ముతకపీర—అబ్బే, అదేం అందగిస్తుంది నీకు?’ అని కవితా కన్యమ మందలిస్తాడతను. ‘అమ్మమ్మ నడిచిందని నువ్వు అలాగే నడిస్తే ఎలా? ఆమెకూ నీకూ మధ్య కాలం చాలా దూరం గెంతింది. అవ్వలా యిడుగెయ్యడం మాని అంచలా నడవడం నేర్చుకో’ అంటాడు.

అయితే గంగాధరం సాహిత్యాభివేశానికి సంబంధించిన పునాది రాళ్లన్నీ (పాచీవాంధ్ర సాహిత్యానికి సంబంధించినవేగావడం—అతడిలో సమ్యగ్దృష్టిని సాచుకోల్పడానికి ఉపకరించిందనే చెప్పాలి. అతడి

వచన కవితనునేది అమాంతం ఆకాశంనుంచే పూడిపడిందిగా భావించడం.

‘సన్మయ సంస్కృతంలో గూడాలేని ఛందో నియమాలతో తెలుగు పద్యాన్ని మరింత జటిలం చేశాడని కొందరనవచ్చు గానీ, మొట్టమొదటిసారిగా గద్యం విలువను గ్రహించింది గూడా ఆయనే నంటే ఎవ్వరూ కాదనరనుకుంటామ. అందువల్లనే పద్యంతో సమానమైన విలువ గద్యానికి కూడా యిచ్చాడు, తన కావ్యంలో! ఒక కకంగా చెప్పాలంటే పద్యానికి గద్యానికి దాంపత్యం చేకూర్చాడన్న మాట! ఆ దాంపత్య సంతానమే నేటి వచన పద్యం ... పద్యాన్నీ, గద్యాన్నీ సన్మయ చంపూ కావ్యంలో శారీరకంగా కలిపాడు. నేటి కవి ఆ రెంటినీ మ్నానసికంగా ఒకటి చేశాడు — తన వచన కవితా రూపంలో. — “చీకటినుంచి” కావ్యానికి చివర అతడు చేసుకున్న నివేదనలోని ఈ మాటలు వచనకవితనతడొక ఉత్పాతంగా గాకుండా, సహజ పరిణామంగానే భావించాడన్న విషయాన్ని తెలియజేసు స్వాయి..

ఆధునిక వచన కవితకు బీజాలను ఆదికవి సన్మయ భట్టా రకుడిలో దర్శించడం మాత్రమే గాదు, తామ మార్క్సిస్టు అయి వుండి గూడా గంగాధరం భగవంతుడి ఉనికిలో విశ్వాసం నిలుపు కుంటాడు. ‘పశ్చిమాంబుధి నినుడు అస్తమించిన వెంట, నింగిలో జాబిల్లి వెలుగు వాకలగాంచి నీవు కణవని ఎంతుమ” అంటాడు. అంతేగాదు, ఆ నమ్మకం వల్లనే ‘నే ననుభ వివసించు’ నను కుంటాడు.

ఏ బాహ్య రూపాన్ని ధరించి వచ్చినప్పటికీ, కవితయొక్క పర మార్థాన్ని గురించి గంగాధరానికి ఓ కచ్చితమైన అభి పాయముంది.

‘శిలలు కరుగవలయు’. కలలు వండవలయు
కంతలడగవలయు కవిత విన్న!

(చిన్నిదీపాలు)

3

గంగాధరం వేదాంతికాడు. వాస్తవికవాది. జీవితంపట్ల అనిక అమరక్తి మెండు. కానీ ఎందుకో మృత్యువు, మృత్యుర్యా, మృత వచన గవ్వారంలాంటి శిర్నికలతోబాటుగా అతని కవితలో మృత్యువున గురించిన ప్రవక్తి మరి ఎక్కువగా చోటుచేసుకోవడమే విచిత్రం.

అయ్యో, మృత్యువు లేకపోయిందేనని ఏడుసా గట దేవతలు!
మానవులు అయ్యో, చావు ఎచ్చేస్తుందేనని ఏడుస్తారట!

(అశాసుందా)

మృత్యువనేదే లేకపోతే జీవితంలోని మాధుర్యాన్ని రుచి చూడ
లేడట మానవుడు. (విద్యుత్తు)

బతుకనేది ఒక బంగారపు ముద్దు. అందులో తు దలోహాలు
కలిసితే మారం వాటిల్లిందన్నమాటే! ఏ బంగారం ముదని పరీక్ష
జేసే మృత్యుసావక కుండం ముందుంది. ముందు మృత్యువు కుండ
బట్టే, మానవుడిలోని మానవత్వం యింకా ఏ కొద్దో గొప్పో ఊపిరి
పీల్చుకోగలుగుతూ వుంది. (పరిరక్షణ)

ఆగమ కిరణం. జీవితహరణం. మరోవయనం. ఏది?
మృత్యువు. దౌర్బల్య పౌదరూంకది పళయం. సాధు జనులకు సుఖ
నిలయం. జాతి మతాలకు అతీతం. 'భువన విదీర్ఘ కిరణం, పునీత
మహా' సురణం? (మృత్యువు)

“చ కవర్తి అధికాగమూ, ఐశ్వర్యమూ,
మహాకవి స్వస్థాలు, భావాలూ,
స్నేహితు డాటూ, ఎక్సెలెంట్ మెంటూ
రోడు రోల్స్ లో ఒక్క వేలిమీద నిలబెట్టగలిగిన
మహావస్తాదు విజయాలూ,
అన్నీ దీని గడవకవతల పడిగావురు కాస్తూ
మొరుగుతున్నాయి కక్కరై!
ఇదే-సువ్వా నేనూ ఒకటయ్యే చోటు
ఇదే అన్యాయాలకు ఆ కమాలకు మరో గేటు
ఇదే-ప్రతి జీవీవేషం మార్పుకునే తెరమాటు
ఇదే ఇదే శృణానవాటి
మృత్యుముఖ సదృశమాటి” (మృత్యుముఖ గవ్వారం)

అసలు మృత్యువునుగురించి గంగాధరంచేసిన ఊహ ఎంత
లోతుకు వెళ్ళిందంటే-కవితా సృష్టికిగూడా మృత్యువే మూల కండ
మైందంటాడు అతడు. పదాల సంకెళ్ళు వేయడంవల్ల భావ
కురంగాలు రకం గిక్కి నేకూలుతున్నాయట! మౌన ము దలో,
మనో వీధిని ఎగిరిపోతున్న రాజహంసను పెదశర ధు తంతో గురిచూచి

పడగొట్టి వేయడంవల నే వాల్మీకి అదికవి అయినాడట! ఒక కిరాత
కుని ఘాతుకాన్ని తిలకించి, తిలకించలే విలపించి విలపించలేక,
అదే ఘాతుకాన్ని-కొద్ది తేడతో తానూ చేశాడట! అంటూ
అశ్రుర్యపడతా డతను.

వాల్మీకి మాట ఏమిటోగనీ, గంగాధరం విషయంలో కాల
పురుషుని చెడు చెయ్యడానికి ఈ క్రింది ము టలు వ్యాఖ్యన స్రాయంగా
వుండడం గమనించక అవుదు.

‘కతి పుచ్చుకుని
కదలీ వుక్కాన్ని, ఇలా
ఖండించరాదని, అనే
ఖండించి చూపాడు’

(నా ప్రశ్న)

4

పలు మని పది పన్నెండేళ్ళ సాహితీ వ్యాసంగంలో గంగాధరం
సాధించిన సిద్ధి నిస్సం దేహంగా గణనీయమైంది. శ్రీ అరుద్ర ఈ
కవిని ‘మాతన పాతీ గంగాధరం’ అన్నారు. శ్రీ దాశరథి ‘కవితా
గంగాధరు’ డన్నారు. కవిగా అతడి స్థానాన్ని సాహిత్య చరిత్రలే నిర్ణ
యిస్తాయి. ఒక మిత్రుణ్ణిగా నేను సాహిత్యంపట్ల, జీవితంపట్ల
గంగాధరానికున్న అభి సాయాలు కొన్నింటిని కొడికరించి తదాద్ర
అతడి వ్యక్తిత్వాన్ని అంచనా వేయడానికి మా తమే ప్రయత్నిస్తాను.

గంగాధరం ‘అరసం’ కార్యవర్గ సభ్యుడు. అత్య సాధనకు
అవలంబించే మారాలను గురించి వచి న అభి సాయ విభేదాల దృష్ట
రచయితలు సంఘాలగా విడిపోక తప్పదన్న వాస్తవాన్ని ఇతడు
గురి స్తాడు. అయినా సాహితీ వేత్తగా సంఘాలకు అతీతుడుగా
నిలబడి ‘దేశంలోని రచయితలంతా అటు విరసంలోనో, యిటు అరసం
లోనో సభ్యులై పోయారు. వీరు వాదులాడుకోవడంలో పోటీపడకుండా
సాహిత్య సృజనలో పోటీపడితే దేశానికెంతో పేలు చేసిన వారవుతారు.’
అంటాడు (‘దారి’-అనంద సంవత్సరాది సం క). ఈ మాటలు
వ్యక్తిగా గంగాధరం యొక్క తటస్థ దృక్పథాన్ని ధర్పణంలా పట్టి
చూపుతున్నాయి

గంగాధరం సుతగానీ సామ శీలి. పరుషంగా మాట్లాడం
అతని స్వభావానికి విరుద్ధం. కానీ సాహిత్యం దగ్గరికివచ్చుకొరికే

కలగూరగంప

గంగాధరంగారు

గంగాధరంగారు ఎప్పుడయినా మా అఫీసు వయపుకివస్తే భారతిలో పనిచేసే వాళ్ళని పరికించకుండా వెళ్లేవారు కాదు. ఆయన్ని చూస్తే సాహిత్యం అంటే పెద్ద అభిమానం ఉన్న మనిషి అని వెంటనే అనిపించేదికాదు. ఆయన మాటలు కూడా అలాగే ఉండేవి ఎప్పుడోతప్ప తను అనుకునేది నోటితో చెప్పేవారుకాదు గంగాధరంగారు. ఎక్కువగా కాగితంమీదే పెట్టేవారు. ఆయన వ్యాసాలు, పద్యాలు చదివినవాళ్ళకి, “ఈ మనిషిలో ఇంత రోతు ఆలోచన ఉందా?” అనిపిస్తుంది. ఆయన పాతకాలం పద్దతులని తీసి శ్రీరెయ్యలేదు, కొత్తకాలం పద్దతులని మాత్రమే గుర్తించినట్లు తోచదు. బడిలో పిల్లలకి చదువు నేర్పుతూ సాహిత్యాన్ని గురించి గాఢంగా ఆలోచిస్తూ ఉండేవారనిపిస్తుంది...

“మీది అరసమా, విరసమా?” అని ఒకసారి అడగా - “అరసంవాళ్ళు ఉండమన్నారు సార్; ఉన్నాను-” అని ఆయన మామూలు ధోరణిలో నెమ్మదిగా చెప్పారు. ఈ సమాధానంతోపాటు మెరిసిన ఆయన తెల్లని నవ్వు ఎంతో నూచించింది-మాతలపాటి గంగాధరంగారు ఒక నెమ్మది మనిషి...

కొన్ని ప్రాంతాలలో సాహిత్య సభలు, రచయితల సంతాలు చాలా మరుకుగ పనిచేస్తూ ఉంటాయి. వాటి సంగతి తెలిసినప్పుడు అనిపిస్తుంది, “అంధదేశంలో సాహిత్యానికి ఇంత గుర్తింపు ఉందా?” అని. గంగాధరంగారు రచయితలలో ఎంత పలుకుబడి కలవాడో ఆయన అస్తమయం తర్వాత వచ్చిన ప్రకటనలే తెలుపు తాయి. ఒక విధంగా అవి ఆయన వ్యక్తిత్వాన్ని తెలుపలేక పోతున్నాయని అనవచ్చు-ఎందుకంటే గంగాధరంగారు అర్పాటం లేని నిర్మలమయిన వ్యక్తి. పెద్ద పాగడ్డలు ఎందుకనో ఆయనకి నవ్వు...

“మీకిరికి ఎన్నోసార్లు వచ్చాను. మీ రామగిరి పక్క కొండలోకి నెడుతు ఉండేవాళ్ళము. ఆరోజులు పోయాయి...” అని ఆయన

కనిపించినప్పుడల్లా అంటే, “రండిసార్ మల్లీ” అని నిదానంగా అప్యనించేవారు ఆయన.

మాతలపాటి గంగాధరం గారు పాముకరిచి చచ్చిపోయారు, అన్నవార్త “రామగిరి” పేరుతోబాటు పత్రికల్లో చూసినప్పుడు మనస్సంతా అయోమయం అయిపోయింది... రామగిరి ప్రాంతం కొండలలాగే, అడవులలాగే ఆయన స్నేహం ఒక జ్ఞాపకంగా మాత్రమే మిగిలిపోయింది...

బాలవ్యాకరణము-త్రిలింగ లక్షణశేషము

వీడియల్ నెల తారతిలో బాలవ్యాకరణము - త్రిలింగ లక్షణ శేషము - అను శీర్షికతో శ్రీ నాగభ గురుప్రసాదరావు గారొక వ్యాసము వ్రాసినారు. దానిని చదివినమీదట వాకు తోచిన విషయములు వ్రాయుచున్నాను. దీనిని తప్పక ప్రచురింతురని తలంచుచున్నాను.

వీ కావ్యమునై నను విశుర్కించుకప్పుడు మనము పక్షపాతము చూపరాదు. స్వ-పరభేదము పొటంపరాదు. తలవలె సమానాను రాగములు చూపుచు మంచిని పెంచుచు చెడ్డను ఖండించుచు పోవలెను. అంతియేగాని రాగద్వేషములకు తావుండరాదు.

1. “తద్భవములందు నభిఘ రేఫము కలుదు” ఇది నీల రామాచార్యులవారి నూ తము. కాని చిన్నయసూరి “కౌటర్భేష తద్భవములందు లేదు” అని చెప్పెను. కాని సూరికి నిఘంటు: రచించునాటికి ఆయన తద్భవములలో అభిఘ రేఫము కనబడుచున్నదని యంగీకరించిన వాడయ్యెను.” అని ప్రసాదరావుగారు వ్రాశాఁడు-యాతవ. (ప్రాక్య. కారి అని సూరి నిఘంటువులో పదము సుదాహరించిరి. కాగా తద్భవములందు పెక్కు శబ్దములలో కలురేఫము కనబడుచుండ తన వ్యాకరణమున సూరి వానిని స్కాబద్ధము చేయకూఁడుటకు కారణమేమి? మాత్రమునకు వేస్త ప్రయోజనముండవలెనను కొన్నను “కద్రుని నాగమాత” పేధపురొ

ప్రశ్నార్థము. "అని ప్రతిచినాడక్కడా! పోగా ప్రసాదరావుగారు అభి నవ నన్నయభటాచార్యుల మాటల పుటంకించినారు? వారు చెప్పి సంత మా తమున మన ఘంకిరింపవలయునా? తారు ప్రయోగ మొక్కటియై ననుం జూచినారా? పోనీ ప్రసాదరావుగారై ననుం జూచి నారా? మరొకవి ప్రయోగము చూపక 'నేను చెప్పితిని నీవు వివ వలె' ననుట తగునా?

2 కోటపేట వైకృతములు.

ప్రసాదరావుగారు సూరి నిఘంటువులోని పదము చూపి సూరి కోటను వైకృతముగా గ్రహించెను అది నిర్వివాదాంశము". అనిరి మరి పేట సంగతి? సూరి విశుద్ధముగా పేట నుదహరించినాడు దేశమని సూరి భావన? మరి ప్రసాదరావుగారు - "బహు జనవలి వారి రిబిందుక నిర్విందుక భేదము నేలగుర్తింపరో తెలియ దామో" అని వాసినారు ఇంతకు పరి వాక్యమున కర్థమేమో తెలియ దామో.

3 ని.మును జెప్పదలచినచో పభిమానమునకు దాపుండ రాదు సూరి పై పభిమానమున బహుజనపల్లి వారిని కించపఱచుట నమంజనముకాదు. "జవ్వనంబున యందునని బహుజనపల్లి వారి దంతములగు నమహత్తులకందు వర్ణకము వరంబగునవుడు వేగాగ మము కొన్ని యెడల కానంబడియెడి"నని చెప్పిరి. సూరి "సమానం బున యందు" అని ప్రయోగించియే యున్నాడనియు నట్టి ప్రయో గములు సూరికి తెలియుననియు ప్రసాదరావుగారు వాసినారు. అస్తు. మరి సూరి యేల యా విషయమ మ స్కృతంపలేదు?

4 కారన పభిలో లజ్జా

వారిది దగ నుద్ధరింప నా ద్రౌపది నని ప్రసాదరావుగారు వారిది వలననుండి యను నర్థము సూరికి తెలియుననియు నందు వలననే పై పద్యము నుదహరించిరినియు వ్రాసిరి. "కాని వావిళ్ళ వారు 1953 ఎం||లో ముద్రించిన కైమిరీ భారతములో లజ్జా వారిది. దిగ నుద్ధరింపవా అని యున్నది. ఈ పాతము ప్రకరణాచితము గాదు" అని ప్రసాదరావు గారనిరి. ఇది తొందరపాటుతో వ్రాసినా రేమోయని నా తలంపు?

ఈ పద్యము ధర్మరాజు బొయపాదపపపప గూర్చి విశాంశము కృష్ణునితో నిట్లునుచున్నాడు.

"హా నరోజాక్ష గోతరుః భార వమున మునిగియున్నాడఁ జే యూర్పుకొనగలేక నీ కృపాదృష్టి పేరోడగాకయున్న వెడలఁబడుటెట్లు మఖము గావించుటెట్లు.

ఇందు దుఃఖార్థ వమున మునిగియున్నాడనని ధర్మరాజును చున్నాడు. అట్లే లజ్జ యనెడి సముద్రమున దిగిన ద్రౌపది నుద్ధరించినాడవనుట యుక్తమేగదా! ఇచ్చట దిగియనగా కేవల మవతరణార్థముం గాక లజ్జా వారిదిలోఁబడియనియు చెప్పికొనవచ్చునుగదా.

7. సీతారామాచార్యులుగారు "అనేక కర్తృక క్రియకు నమీపకర్త యొక్క లింగవచనంబులగు" నని స్కృతించిరి. వారిచ్చిన యుదాహరణముల చూపుమ నందు లింగవిద్యే శము చేయలేదనియు పలికిరి. తరువాత "భూవరుడు సుహృజ్ఞనంబులురివారమ్ముజితము లందు ఘోరైరే" అను ప్రయోగము ఆచార్యులుగారు చెప్పిన లక్షణ మునకు విరుద్ధముగా నున్నది. దీనినిబట్టి అనేక కర్తృక క్రియకు సమీప కర్త యొక్క లింగవచనంబులగు అని ఆచార్యులుగారు చెప్పిన లక్షణము నిత్యవిధి గాదనియు దానిలో మార్పులు వలయుననియు దోచుచున్నది. అని వ్రాసిరి. ఆచార్యులుగారుచెప్పినది నిత్యవిధిగాదు అనగుని స్మృతముననువుంత స్మృతమున వది నిత్యవిధియని తానింప రాదు. ఇట్టిదే చిన్నయసూరి చెప్పిన స్మృతము - "కర్మధారయంబునం దుత్తునకచ్చునరంబగునవుడు టుగాగమంబగు." దీని కుదాహరణ ములు-నిగ్గుటద్దము-నరసపుట్టుక. ఇది నిత్య విధియనుకొందమా? అయినచో దుక్కిటెద్దు - ప్రక్కటెముక - పల్లెటూరు మున్నగు శబ్దముల టుగాగమం బెట్లు వచ్చినది? సూరి కీకల్పములు తెలియ వనుకొందమా? వ్యాకరణవేత్తలు కొన్నింటికి స్మృతమే స్మృతములు నిశ్చింతంబగురు. అట్లే సీతారామాచార్యులవారివిగూడ నర్థముచేసి కొనుట మంచిది.

విమర్శకులు రెండువైపుల సాక్షాతముగా ప్రవర్తించవలెనే గాని యొకరిపై పక్షపాతము వహించుట తావ్యముగాదు. సూరికి తెలిసినప్పటికీ కొన్నింటిని స్మృతపద్యము కానింపలేదు. ఆ పక్ష ఆచార్యులుగారు చేసినారు. ఒక్కొక్కరి ప్రకారాని యట్టిది.

వెంస్కృతమున పాణిని స్మృతములకు వారి కములు వలె నని-వానికి మహా భాష్య మవతరించినది. మిగిలినవారిద్దరు పాణి నంతయో గౌరవించిలేగాని నిందింపలేదు. అట్టి పనియే ఆచార్యులు

గారు చేసిరి అది త్రిలింగ లక్షణ శేషమని వారే చెప్పకొన్నారు గదా ! అంతియేగాని యిందులో నొక్కరు మిన్న యొకరు చిన్న యని వలుకుట పలుకుబడి కానేరదు." "పరదోషేక్షణ దివ్య చక్రుష్కు" లగుట మంచిదికాదు. గుణగ్రహిత్యముగూడ మనకవసరము.

— శ్రీ పాతకోట రాధాకృష్ణమూర్తి

భాషా విశేషాలు

ప్రాచీన తమ ద్రావిడభాషలో లేదా మూల ద్రావిడ భాషలో ఉండే "అల్, ఇల్, 'ఉల్' "ఎల్" అనే నాటగు శబ్దాలు ఆధారంగా తెలుగులో అనేక పదాలూ, ఏర్పడాయి. ఈ వ్యాసంలో అలాంటి కొన్ని రూపాల్ని, నాకు తెలిసినంతవరకూ, పొందుపరచటానికి ప్రయత్నించాను ఇందులో అర్థవంతమైన రూపాలను "పదాలు" అనీ అర్థవంతమైన రెండు రూపాలు కలిసి ఏర్పడిన సామాసిక రూపాలను "పదబంధాలు" అనీ వ్యవహరించాను. కొన్ని టికి గల ప్రాచుర్యాన్ని నిరూపించేందుకు ఆధునిక సినిమా పాటల ప్రయోగాల్ని ఉదహరించాను. ఇందుకు భాషాకోవిదులు అన్యధా భావించరనే ఆశిస్తున్నాను.

I అల్ = ఆ, అక్కడ అని మౌలికార్థాలు.

దీని నుండే ఏర్పడ్డ పదాలూ, పదబంధాలూ—

(1) అల = ఆ. (అలనాడు = ఆనాడు)

ప్రయోగము: - అలనాటి జనకుని కొలువులో

—డా. సి. నారాయణరెడ్డి.

(2) అలా = అక్కడ.

ప్ర:- అలా పైకి పో. అలా చెయ్యి, ఇలా కోడు. అనే వాడుకలోని అలా, ఇలా-పదాలపై చెప్పేనవి కావు ఇవి ఆలాగు (ఆ విధముగా), ఈలాగు (ఈ విధముగా) అనే పదబంధాల వ్యవహార సంక్షిప్త రూపాలు.

(3) అల్ల = ఆ, అక్కడ.

ప్ర:- ఆ - అల్లనేరేడు చెట్టుకాడ అమ్మలాల

డా. సి. నారాయణరెడ్డి

ప్ర:- అక్కడ - అల్లల్లా వెదదాము.

(4) అవి:- పూర్వంలో "అవి" స్థలవాచిగా ఉండేది. అప్పుడు

విభక్తి పత్యయ పత్యలేదు కాలక్రమంలో అందు స్థలవాచిగా ఏర్పడ్డ తరువాత "అవి" నవ్తమీ విభక్త్యర్థక ప్రత్యయంగా వాడబడింది. (అందు + అతి < అందలి) కానీ, "అందు" నే ప్రత్యయంగా తావించిన వ్యాసకర్తల రచనలో "అలి" అను ప్రయుక్తమైన ఆగమంగా పేర్కొనబడింది.

(5)

అల్ > అన్ + త > అంత.

దంత్యానువాసిక సామ్యంవల్ల 'అల్' లోని 'ల' కారం 'స' కారంగా మారుతుంది ఈ మార్పు వాడుకలో ఉంది భాషావికాసకర్త శ్రీ సోమయాజిగారు తమ గ్రంథంలో దిన్నినిరూపించారు కూడా.

ఉదా. లేదు > నేదు, మునుగు > ములుగు.

ఇతరత్రాకూడా ఈ మార్పు మనం గమనించవచ్చు.

ఉదా:- 'వక్రతి - లొంగలము నా గలి (విక్రలి)

ఈ ఉచ్చారణ మార్పు సంగీత గాయకులో స్పష్టంగా కనిపిస్తుంది. "ఘంటసాల" పాడిన ఈ పాట చరణంలో ఈ మార్పు వినిపిస్తుంది చూడండి.

ఉ:- ఒక పల్లె నన్ను మన్నించి తనవాడని అంటున్నది.

(మల్లించి)

ఒక తల్లి మనసు నన్నింకా పగవాడని అంటున్నది.

(నల్లించి)

కర్ణాటక సంగీత- వక్రతుండము - వక్రతుర్లం

(మూర స్వ 'ణ'కారానికి మూర్తస్వ 'ళ'కారం వచ్చింది)

అన్ + త > అంత (ఆ పరిమాణమంత)

కొందరు 'అంత' అంటే ఎక్కువ అనీ, 'ఇంత' అంటే తక్కువ పరిమాణమనీ భ్రాంతి పడతారు అది సరికాదు. భోజనాల వడ్డింపు సమయంలోని మాటలు దీన్ని నిరూపిస్తాయి.

ప్ర:- 1. అంతెందుకూ! ఇంత చాలు. (పెద్దలు)

2. అంతేనా ? ఇంత కావాలి (పిన్నలు)

1. వాళ్ళ పరిచయం అంతంత మృతమే [కొది పాటి]

2 ఇంతలు కన్నులుండ [పెద్ద పెద్ద అని వరు ధిని భావం]

[6] అంత + కు > అంతకు.

[ప్ర:- అంతకంతకు ధరలు పెరిగినవిగావు.]

[7] అంత + అు > అంతలు > అందలు

[ప్ర:- అందలా వచ్చేరా? [అంతమంది వచ్చేరా?]
[అంతా వచ్చేరా?]

[8] అన్ + కు > అందు.

[9] అంత + తనుకన్ > అంత + దా(తన్) > అందాకన్
అందాక. [పదబంధం]

[10] అందు + చేత > అందుచేత > అంతేత [పదబంధాలు]

[11] అందు + తో > అందుతో

[12] అందు + కొడుకు > అందుకొడుకు

[13] అందు + వల్ల > అందువల్ల

[14] అందు + లో > అందులో

[15] అందు + కు > అందుకు (For that)

[16] అందు + అన్ > అందు + న + అన్ < అందు
+ సన్ > అందుకన్ > అందునా [దానియందు
కూడా]

[17] అందుల : ఇది స్వయంగా (వయోగం. ఇంటి 'ల' అల్
> "అల" యొక్క అవశిష్టరూపమని కొందరి
అభిప్రాయం.

[ప్ర:- ఆరుగురుమనుషులు ! ఏంటింటి వచ్చి అందుకు
వడిన్-భారతం.

[18] అంతకంటే, [19] అంతలో [20] అంతకుముందు [21]
అంతమట్టుకు [పదబంధాలు]

II ఇల్ = ఈ, ఇక్కడ అని మాలికార్థం. దీని నుండి
విర్పడ్డ పదాలూ, పదబంధాలూ.

1] ఇలా = ఇటు, ఇక్కడ

[ప్ర:- ఇలారా.

2] ఇలు = ఇల్లు

3] ఇల్లు

4] ఇలి: ఇది స్వతంత్ర పదం కాదు. పదబంధాలలో మాత్రమే
కనిపిస్తుంది.

ఉదా: వాకిలి > వాకు + ఇలి

[పదబంధము] [ముఖ్యపాము]

వా, వాయి అనగా నోరు అని అర్థం. వా + కు > వాకు. ఈ
విర్పించుకొన్న "వాకు" అను పదంనుండే వాగు [మాటా
డుట] అనే క్రియ ఏర్పడింది.

5] మున్ + కు + ఇలి > ముంగు + ఇలి > ముంగిలి [పదబంధం]
[ప్రాంగణం]

6] లోన్ + కు + ఇలి > లోగు + ఇలి > లోగిలి [అంతర్భాగం]
[పదబంధం]

7] ఇల్ > ఇన్ + త > ఇంత

8] ఇంత + కు > ఇంతకు 9] ఇంత + అు > ఇంతలు > ఇందలు

[10] ఇంత + తనుకన్ > ఇందాకన్ > ఇందాక [పదబంధం]

పదబంధాలు : 11] ఇంత కంటే 12] ఇంతలో 13]
ఇంతవరకు 14] ఇంతమట్టుకు

15] ఇల్ > ఇన్ + కు > ఇందు

పదబంధాలు: 16] ఇందు + చేత > ఇందుచేత

17] ఇందు + తో > ఇందుతో

18] ఇందు + కొడుకు > ఇందుకొడుకు

19] ఇందు + వల్ల > ఇందువల్ల

20] ఇందు + లో = ఇందులో.

21] ఇందు + అన్ > ఇందు + న + అన్ > ఇందుకన్ >
ఇందునా = ఇందులో కూడా.

22] ఇందు + కు > ఇందుకు

23] ఇందుల: స్వయంగా (వయోగము వివరణపైన
చెప్పినట్లే.

II ఉల్ = "లోపల" అని మాలికార్థం: దీన్నించి విర్పడ్డ
పదాలూ, పదబంధాలూ—

1] ఉల్లము = అంతరంగము [లోపలస్థుండు అవయవం]

[2] ఉల్ > * > పిలము = పూలు
(ప్ర. పిలమూసపడక - భారతము.)

[3] ఉల్ > ఉల్ > లో

[4] లో + కు > లోకువ.

['కువ' అనునది ప్రత్యయం. మెలకువ, మేనకువ]

[5] లో + కడ > లోగడ (ఇదివరలో)

[6] లో + గుట్టు > లోగుట్టు (రహస్యము)

[7] లో + చు > లోచు > లోచ్చు (తక్కువ)

[8] లో + టు > లోటు (కోరత)

[9] లో + తు > లోతు (లోపలిదాగవుటెత్తు)

[10] లో + అన్ > లోన్ (వడ్డీ విభక్తి ప్రత్యయం)

[11] లోన్ + ఉ > లోను = మొదలగు

(ప్ర:- ఉత్తర లోనుగాల పయోజములు - భారతము)

[12] లోను + అగు = లోనగు ((క్రియ) = లొంగియుండు

(ప్ర:- కాసుకు లోనై తల్ల అండ్ పూర్ణమ్మ గురజాడ)

[13] లోను + అన్ > లోనన్

[14] లోన్ + కు > లోగు

[15] లోన్ + కు > లోంగు > లొంగు

[16] లొంగు + పాటు > లొంగుపాటు (నిరసంధి)

[17] లోగు + అన్ > లోగున్ (లోగా (దాడురూపం)

[18] లో + ప > లోపు

[19] లో + ప > లోప (లోప స్వరూపం)

[20] లో + య > లోయ

(ప్ర:- కొండలోయ)

IV ఎల్ = ఏ, ఎక్కడ అని అర్థము. ఎల్లెడ అని ఎల్లెడ
పదాంత్య పదబంధాలూ,

[1] ఎలా = ఎక్కడ

(ప్ర:- ఎలా వెళ్ళావి - అని అని ఎల్లెడ (ఏ విధంగా అని కాదు)

[2] ఎల్ + ఎల్ + ఎల్ = ఎంత

[3] ఎంత + క > ఎంతకు

[4] ఎంత + అ > ఎంతఅ > ఎండలు

[5] పదబంధాలు:- (5) ఎంతలో (6) ఎంత వరకు
(7) ఎంతముట్టుకు

[6] ఎన్ + క > ఎందు

[7] ఎందు + క > ఎందుకు

పదబంధాలు:- (8) ఎందు + చే > ఎందుచే > ఎంతేత

(9) ఎందు + ప > ఎందుకోసము

(10) ఎందు + కొలుకు > ఎందుకొలుకు

(11) ఎందు + వల > ఎందువల్ల

(12) ఎందు + లో > ఎందులో

ఈ విధంగా తెలుగులో 'అల్' 'ఇల్' 'ఉల్' 'ఎల్' అనే నాలుగు శబ్దాలనుంచి సుమారు 70 పదాలు, పదబంధాలూ ఏర్పడ్డాయి. పిలప్పిటిలోనూ మాలికార్దం పవాజంగానో గర్వితం గానో ప్రకటమవుతూనే ఉంది. - శ్రీ మామిడన్న

“శాతవాహన జన్మ పత్రిక”

‘అనకానిజమ్ కాదు’

1974 ఏప్రిల్ నెల భారతిలో కవి శ్రీ వజ్రం కాలిదాసు గారి ‘శాతవాహన వంశవంశ’ అనే రసవత్తర వ్యాఖ్య సమీక్షిస్తూ ఎవరో విమర్శకుడు తన అజ్ఞానాన్ని వెల్లడించుకున్నాడు.

“మన పురాణాలలో రాముని జననం పునర్యను నవమి అని, కృష్ణునిది రోహిణి అష్టమి అని మాత్రమే చెప్పబడి ఉన్నవి” అంటారు విమర్శక శిరోమణి. అంతే కాకుండా మహాకవి కాలిదాసు గారిని ఇలాగ విమర్శించేరు- “శాతవాహనుని జన్మపత్రికను శాసన లక్షణాల వ్యతిరేకాలంకారమును (అనకానిజమ్) చేపట్టి కవిగారు తమజాతివశాత్తూ నిజానిని తెల్లడించినారు”.

పైరెండు వాక్యాలబట్టి విమర్శకుడు తనకీ పురాణాలన్నీ కుల్లంగా తెలిసినట్లు, జ్యోతిషశాస్త్రం కూడా బాగా తెలిసినట్లు, రోహిణికి ఐదుకోవాని ప్రయత్నించినట్లు స్పష్టంగా తెలుస్తూంది. కాని విమర్శకుడు రామాయణంకూడా జడవలేదు. రామాయణం

చదవని విమర్శకుడు పురాణాలు చదివినట్లు ప్రకటించి రాసుకోవడం వారి నంకుచిత తత్వాన్ని నిరూపిస్తుంది.

శ్రీమద్భక్తి రామాయణంలో, బాలకాండ అష్టాదశ పర్వలో ఎనిమిది తొమ్మిది, పది శ్లోకాలు కింద పొందుపరుస్తున్నాను. -

8. శ్లో : తతోయజ్ఞే సమాప్తే తు ముతునాం షట్పుణ్యాత్మయుః
తతశ్చ ద్వాదశే మాసే చైత్రే వావమితే తిథౌ

9. శ్లో : సక్షత్రే దితిదైవత్యే సోమ్య సంస్కేషు పంచమ
గ్రహేషు కర్కటే లగ్నే వాక్వతా విందువా సపా

10. శ్లో : సోద్యమానే జగన్నాథం పర్యలోక సమస్కృతమ్
కౌసల్యా జనయద్రామం పర్యలక్షణ సంయుతమ్
పోనీ విమర్శకుడు శాస్త్రాంతం చదువుకో లేదనుకుందాం.

తెలుగులో భాస్కర రామాయణం బాలకాండలో శ్రీరామాదుల జననం గూర్చి చెప్పిన కాగంలో ఇలా ఉంది.

“వెలయః బంధైశ్చ నెలయందుః శైత్రపు

పర్యను బుధశుద్ధ సవమినాడు

పంచగ్రహములు పరగ మచ్చస్థాన

గతులుగా గురుసుధాకరులు గూడ

కర్కట కాఖ్యలగ్నమునందుః గౌతమ్య

పారికర్తమగు రాము సమర గణితో”

శ్రీరాముని కాలానికి అంటే చార్మికనాటికే మన దేశంలో తిథి, వార, నక్షత్ర, లగ్నాలు గూర్చిన్నీ గ్రహాల ఉచ్చ నీచగూర్చిన్నీ - అనగా సమగ్రమైన జోతిషశాస్త్రం గూర్చి-విశ్రుతంగా తెలుసునని అర్థమవుతుంది.

కాని ఈ కువిర్భకుడుగారు - “అనెను ఈ రామలు. తాల్మలు వారాలు గ్రీనునుండి వరాహమిహిరూడు (యననాచార్యుడు క్రీ. శ. 7-8 శతాబ్దం) సంస్కృతీకరించి మనకు దించివాడు.” అంటారు:

కాని రామాయణ కాలానికి మన కీశన్నీ తెలుసుకు.

కాతవాహనుడు రాకునిక ముందు పుట్టలేడు. కాబట్టి

కవిశ్రీ కాలిదాసుగారు వాసినదేగి “అనక్రానిమ్” కాదు.

విమర్శకుడు తన ప్రక్షిప్తాన్ని గ్రహించటం తప్పేమీకాదు.

అంతేకాకుండా ఈ విమర్శకుడిగారికి శ్రీ కాలిదాసుగారిమీద ఏదో “గుర్రు” ఉంది కాబోలు. అది ఈ విమర్శలో విగూతంగా వెళ్లగక్కుకున్నారు.

కాకపోతే “కాతవాహన సంభవం” లాంటి మనాకావ్యానం. ఏదో భేసిపోని లోసుగులున్నట్లు (పరోక్షంగా indirect గా) వ్రాయవలసిన అవసరం ఏముంది.

అవికూడా సూచిస్తాను -

“మునికన్య వనలక్ష్మీ కాకుల ప్రణయోదంతం కాకుంత లోపాఖ్యానం కరువున బోసినట్లున్నది.” అంటారీ విమర్శకుడు. శకుంతలోపాఖ్యానం వీరు మరోమారు చదువుకుంటే బాగుంటుంది.

మరోచోట “కవిగారు ఉపయోగించిన కవితా సామగ్రి అంతా సమయానుయాయాలు పొటించకుండా పోతన దగ్గర చేబదులు తెచ్చుకున్నవే” అని విమర్శ కోవావ.

నయం, పదాలన్నీ శబ్దరత్నాకరంనంచి దొంగిలించిస్తా అనలేదు.

కవిత్వానికి “సానుగి” ఏమిటి ?

ఈ విమర్శకుడు గారు పురాణాలలో ముఖ్యమైన రామాయణం, భారత భాగవతాలు (ఏ ఒకటికూడా) చదవకుండానే చదవాకున్నట్లు చాటుకోడానికి ప్రయత్నించి విఫలమయ్యారు.

ఈ కలాకారుడు ముగిస్తూ వాలుగు ముక్కలు వ్రాయుకోవచ్చు.

ఈమధ్య వెలువడిన తెలుగు కావ్యాలలో కవిశ్రీ శ్రీకాలిదాసుగారి “కాతవాహన సంభవం” ఉత్తమ శ్రేణికి చెందినది. ఇందులో ఎన్నో సరిక్రొత్త పోకడలున్నవి. ఇది మనాకావ్యం. తెలుగువారు గర్వపడవలసిన రచన. దీనిని గురించి విస్తరంగా మరోసారి వ్రాస్తాను.

- శ్రీ యం. ఎ. కాశ్యప.

గ్రంథ విమర్శలు

శ్రీ రామాయణ కావ్యతిలకమ్

(సంస్కృత కావ్యము. మధురవాణి రచితము. సంపాదకులు డాక్టర్ బి. రామరాజుగారు. డిమ్మిస్ట్రా 26+192 పుటలు. వెల రూ. 6లు. ప్రకాశకులు - ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ, హైదరాబాదు).

సంగీత సాహిత్యాలను, నమరాంగణాలను సాటిలేని రీతిని విహరించి విశ్వవిఖ్యాతిని గడించిన విజయనగర పార్వభౌముడు శ్రీకృష్ణదేవరాయలవలెనే ఆ సామ్రాజ్యపు సామంతులలో ముఖ్య డైన రఘునాథ నాయకుడు అన్నివిధాలా రాయలకు దీక్షింపవాడు. ఆయన సంస్కృతాంధ్రాలలోని వివిధ శాఖలలో ఎన్నో గ్రంథాలు రచించాడు. ఆయన రచించిన రామాయణం తెలుగు ప్రబంధాలలో ప్రఖ్యాతమైనది. దానికి ఈ గ్రంథం సంస్కృతీకరణం.

ఒకనాడు ఆయన నభాభవనమైన ఇందిరా మందిరంలో ఒక గాయకురాలు లాతని రామాయణాన్ని శ్రావ్యంగా గానంచేసి, ప్రభువునూ, సభ్యులనూ రంజింపజేయ్యగా, అది సంస్కృతంలో కూడా ఉంటే బాగుండునని రఘునాథ నాయకునికి తోచింది. దాన్ని సంస్కృతీకరించడానికి ఎవ్వరు అర్హులూ అని ఆలోచిస్తూ నిద్రించిన అతనికి స్వప్నంలో శ్రీరామచంద్రుడు ప్రత్యక్షమై మధురవాణియే దానికి తగినదని తెలుపగా, రాజాజ్ఞ సనుసరించి అతని ఆస్థాన విద్వాంసులైన మధురవాణి మధురాతి మధురంగా దానిని సంస్కృతం లోనికి తర్జుమాచేసింది. రచన ఎంత మధురంగా, సరళంగా ఉన్నదీ గ్రహించడానికి ఈ క్రింది శ్లోకం ఒక్కటే చాలును.

ప్రతులు లేని దశరథుడు పుత్రేచ్ఛను తెలిపే సందర్భంలో

'కుటిలాసిత కుంతభాభిరామం'

నిటలాబంది లలంతికాలలామమ్,

ఉదయదదనం కదా ను సూనో;

ముఖ మీక్షే ముమూరుజ్జహనహాసన్.

[సర్గ 3 శ్లోకం 20]

మీన శ్లోకం ఎంతో రమణీయమే వతితను మిక్కిలి ఆకర్షిస్తున్నది గదా!

ఉత్తమశ్రేణికి చెందిన యీ కావ్యం ఇదివరకు ముద్రితం కాలేదు. దీని వ్రాత పతి కూడా ఒక్కటే! అది - తంజావూరు సరస్వతిమహల్ లైబ్రరీలో కాక మైసూరులోని ప్రాచ్య పరిశోధనాలయంలో మాత్రమే - అనమగంగా లభించినది. శైథిల్యాలతోనూ, వ్రాత తప్పులతోనూ నిండి, ఆనమగంగా ఉన్నా వామావశిష్యం కాకుండా ఉండడానికి ఆంధ్ర ప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీవారు దీని ప్రకటనకు పూనుకోవడం మిక్కిలి ముదావహం. దీని పరిష్కరణకు సమర్థ పరిశోధక విద్వాంసులు డాక్టర్ రామరాజుగారు పూనుకోవడం ఎంతో సముచితంగా ఉన్నది.

సంస్కృతాంధ్రాంగలలో గట్టి విద్వాంసులైన డాక్టర్ రామరాజుగారు శైథిల్యాలను పూరించి, తప్పులను సరిదిది, ఛందోభంగాలను, వ్యాకరణ దోషాలను సవరించి వీలైనంత పరిశుద్ధంగా

ఉ ప యో గ క ర మ్మై న
స రి కౌ త్త గ్రంథ మః ల్
 వ్యవసాయము-పిషిరీ- శ్లవెంపకం-అడవులు-తోటలని
 ఇంజినీరింగ్-వైద్యము-వివిధ సాంకేతికవిద్యములపై
 గ్రంథములు గలవు. ట గురుకుచితం. ఇంగ్లీషులో వ్రాయండి.
N. K. PAUL & SONS,
P. B. No. 12202, Calcutta - 5.

దీనిని తయారుచేశారు. వ్రాతపతీలోని పాఠాలను అధ్యయనికలో చూపారు. వాటినిబట్టి వారు చేసిన పరిష్కరణ ఎట్టి ఉత్తమమో స్పష్టం కాగలదు.

ఉపలబ్ధమైన గ్రంథభాగం పద్నాలుగు సర్గల పై చిలుకు ఉన్నది. ప్రథమసర్గ పీఠికారూపం. అందు రఘునాథనాయకుని వర్ణన, నభావర్ణన, తన రామాయణాన్ని సంస్కృతీకరించవలెనని ప్రభువు మధురవాణి కాజ్ఞ యిచ్చుట మున్నగునవి ఉన్నవి. రెండవ సర్గలో వాల్మీకి రామాయణాన్ని రచించుట, కుశలపులు గానం చేయుట, అయోధ్యాపుర వర్ణన, తృతీయసర్గలో దశరథుని యాగ ప్రయత్నం, చతుర్థ సర్గలో యజ్ఞ పురుషవిర్వాచనం, పాయస ప్రదానం, వాలి, సుగ్రీవాదుల జననం మున్నగునవి వర్ణించబడినవి. ఐదవ సర్గలో రామాదుల జననం మొదలు తాటకా సంహారంవరకూ కథ పోగినది. ఆరవ సర్గలో విశ్వామిత్ర యాగరక్షణ అపార్యా శాప విమోచనం ప్రధానాంశాలు. సప్తమ సర్గలో శివధనుర్బంగం, అష్టమ సర్గలో దశరథ పుత్రుల వివాహం, శరణురామ గర్భభంగం, నవమ సర్గలో అయోధ్యా ప్రవేశం ఉన్నవి. దశమ సర్గలో అయోధ్యా కాండకథ సంగ్రహించబడినది. పదకొండవ సర్గలో శ్రీరాముని వనవాసం మొదలు వాలి సుగ్రీవుల వృత్తాంతం వరకూ ఉన్నది.

ద్వాదశ, త్రయోదశ సర్గలలో కీష్కింధాకాండకథ, చతుర్థ సర్గలో సుందరకాండ కథ ఉన్నది. పదునైదవ సర్గలో మొదట కొంత భాగం లోపించినది. లభించిన గ్రంథభాగంలో అంగదరాయబారం, మంభకర్ణయుద్ధం కావవస్తున్నవి. అనువలభ్యమైన గ్రంథం ఎంతో తెలియదు. డాక్టర్ రామరాజుగారు తమ ఆంగ్ల పీఠికలోనూ, తెలుగు పీఠికలోనూ మధురవాణి రచనా ప్రాశస్త్యాన్ని వివరించారు.

అక్కడక్కడ అచ్చు తప్పులు దొరికినా, ముఖ్యము—దేవనాగరి లిపిలో చాలా అందంగా కూర్చబడింది.

ఇందలి మొదటి 8 సర్గల చివరను, 12 వ సర్గ చివరను 'శ్రీరామాయణ సార కావ్యతిలకే' అని ఉండడంవల్ల దీనికి ఆ పేరే పెట్టబడినట్లు లోస్తున్నది. కాని, మిగిలిన సర్గల చివర 'శ్రీరామాయణ సారసామని మహాకావ్యే' అని ఉన్నందున దీనిపేరు 'శ్రీరామాయణ సార' మని ఉండడమే సముచితంగా లోస్తున్నది. తిలకమనే ప్రేక్షితను సూచిస్తుంది.

లభించినంత వరకయినా ఈ మహాకావాన్ని ప్రకటించిన ఆం. ప్ర. సాహిత్య అకాడమికిని, పరిష్కర్తలు డాక్టర్ రామరాజు గారికి ఆంధ్రుల కృతజ్ఞతను చెప్పవలసి ఉన్నది.

—శ్రీ బులుసు వేంకట రామణయ్య.

అమృతాంజన్ లిమిటెడ్

75 సంవత్సరాల పైగా గృహోపధములు
తయారుచేస్తున్నవారు!

- అమృతాంజనం బాధానివారిణి
తలనొప్పి, ఒళ్ళనొప్పులు, బెణుకులు,
జలుబు, దగ్గు, కండరాల నొప్పులకు.
- అమృతాంజన్ గ్రెప్ మిక్చర్
పసిబిడ్డల అజీర్తానికి, పళ్ళు వచ్చేటప్పుడు
కలిగే బాధలకు.
- అమృతాంజన్ డెర్మల్ అయింట్ మెంట్
తామర, తీట, గడ్డి వగైరాలకు,
- అమృతాంజన్ ఇన్ హేలర్
జలుబుచేసి ముక్కుదిబ్బర, తుమ్ములు
వగైరాలకు.
- ఆనోలియమ్-కోల్డ్ రిడ్
దగ్గు జలుబులను పొరడ్రోరే అమోమమైన
ఒక కొత్త శక్తి.
- శాలోఫెన్ - బాధానివారిణి మాత్రలు
తలనొప్పి, ప్లూ, ఒళ్ళు నొప్పులకు

... ఇండియాలోను,
ఇతర దేశాలలోను
పేరు పొందినవి.

అమృతాంజన్ లిమిటెడ్
మద్రాసు-4

